

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Diplomová práce

Významné události dějin 20. století
v kronikách málotřídních základních škol na
Trhosvinensku a Novohradsku

Vypracovala: Mgr. Bc. Kateřina Míčková Lišková
Vedoucí práce: Mgr. Margareta Garabiková Pártlová, PhD.

České Budějovice 2020

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce fakultou, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne: 4. července 2020

.....

Kateřina Míčková Lišková

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala Mgr. Margaretě Garabikové Pártlové, Ph.D. za vedení diplomové práce, za poskytnuté odborné rady a podporu při tvorbě diplomové práce. Poděkování patří také mému manželovi za trpělivost a podporu v průběhu mého studia.

Anotace

Diplomová práce se zabývá možnostmi výuky vzdělávacího oboru Člověk a jeho svět, předmětu vlastivěda ve 4. a 5. ročníku základní školy.

Teoretická část definuje pojmy málotřídní základní škola, objasňuje historii a význam školních kronik a zabývá se vymezením vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání. Dále charakterizuje regiony Trhosvinensko a Novohradsko, jejichž historická síť málotřídních škol je východiskem pro praktickou část diplomové práce.

Praktická část diplomové práce se zabývá analýzou obsahu školních kronik vybraných málotřídních škol, analýzou obsahu učebnic a metodou orální historie z hlediska možností využití ve výuce vlastivědy. Dále praktická část seznamuje s návrhy možností využití těchto materiálů a metod při výuce.

Klíčová slova: málotřídní základní škola, školní kronika, orální historie, vlastivěda, projektová výuka

Annotation

The diploma thesis deals with the possibilities of teaching the educational field of Man and his world, the subject of homeland studies in the 4th and 5th year of primary school.

The theoretical part defines the terms Multi-grade schools, clarifies the history and meaning of school chronicles and deals with the definition of the educational area Man and his world in the Framework Educational Program for Primary Education. It also characterizes the area of Trhové Sviny and Nové Hradý, whose historical network of small schools is the starting point for the practical part of the thesis.

The practical part of the diploma thesis deals with the analysis of the content of school chronicles of selected Multi-grade schools, the analysis of the content of textbooks and the method of oral history in terms of the possibility of use in teaching homeland studies. Furthermore, the practical part introduces the proposals for the use of these materials and methods in teaching.

Key words: Multi-grade school, school chronicle, oral history, homeland studies, project teaching

Obsah

Anotace	4
Annotation	4
Úvod.....	10
Cíle diplomové práce.....	12
Teoretické cíle.....	12
Praktické cíle	12
Teoretická část.....	13
1 Málotřídní základní školy.....	13
2 Školní kroniky	15
3 Vyučování vlastivědy (dějepisu) na 1.st. ZŠ	18
3.1 Rámcový vzdělávací program pro základní školy a školní vzdělávací program pro základní školy	18
3.2 Vzdělávací oblast Člověk a jeho svět	19
3.2.1 Očekávané výstupy výuky dějepisné části vlastivědy.....	19
4 Charakteristika regionů Trhosvinensko a Novohradsko	21
4.1 Poloha	21
4.2 Historie osídlení	21
4.3 Zvyky, kultura a spolková činnost	21
Praktická část.....	23
5 Metodologie výzkumného šetření	23
5.1 Výzkumné otázky	23
5.1 Studium a analýza obsahu archivních materiálů (školní kroniky)	23
5.2 Analýza obsahu učebnic.....	24
5.3 Metoda orální historie	25
6 Výzkumný vzorek málotřídních škol vybraných pro diplomovou práci	26
6.1 Obecné školy v obcích regionů Trhosvinensko a Novohradsko	26
Byňov	28
Čížkrajice	29
Klení	30
Kondrač.....	31
Nesmeň	32

Olešnice.....	33
Petříkov	34
Todně	36
Mezilesí	37
Střížov	38
Jílovice	40
Slavče	42
Buková.....	44
Soběnov	46
6.2 Počty žáků ve vybraných obecních málotřídých školách v letech 1900-1948...	48
7 Významné události let 1900–1949 ve vybraných učebnicích vlastivědy.....	51
7.1 Období před 1. světovou válkou ve vybraných učebnicích vlastivědy	51
7.2 První světová válka ve vybraných učebnicích vlastivědy	52
7.3 Vznik Československa a období tzv. první republiky ve vybraných učebnicích vlastivědy	53
7.4 Druhá světová válka ve vybraných učebnicích vlastivědy	53
7.5 Poválečný vývoj Československa do roku 1949 ve vybraných učebnicích vlastivědy	54
8 Události let 1900-1949 v kronikách vybraných málotřídých škol.....	55
8.1 Počátek 20. století v kronikách vybraných málotřídých škol	55
8.2 První světová válka v kronikách vybraných málotřídých škol	66
8.3. Vznik Československa a první republika v kronikách vybraných málotřídých ...	69
8.4 Mnichovská dohoda, Protektorát Čechy a Morava a 2. sv. válka v kronikách vybraných málotřídých škol.....	70
8.5 Konec 2. světové války v kronikách vybraných málotřídých škol.....	73
8.6 Rok 1948 v kronikách vybraných málotřídých škol	75
9 Metoda orální historie ve školním prostředí	76
9.1 Obecné didaktické cíle	77
9.2. Výukové aktivity při využití orální metody – přímé setkání žáků s pamětníkem	77
10 Projektová metoda jako metoda poznávání historie	80
10.1 Vlastivědný projekt „Od kostela k hamru“	80
Cíle projektu.....	81

Vzdělávací oblasti.....	81
Klíčové kompetence.....	81
Fáze projektu	82
Fáze motivační a plánovací	82
Fáze realizační.....	83
Aktivity během výpravy	84
Aktivity ve škole	85
Fáze hodnotící.....	85
10.2 Vlastivědný projekt „Nezapomínejme vzpomínat“	86
Cíle projektu.....	86
Vzdělávací oblasti.....	86
Klíčové kompetence.....	86
Fáze projektu	87
Fáze motivační a plánovací	87
Fáze realizační.....	88
Fáze hodnotící.....	88
Diskuze	90
Závěr	92
Přílohy	93
Příloha 1: Mapa s umístěním vybraných škol	93
Příloha 2: Fotodokumentace dalších bývalých škol	94
Příloha 3: Pracovní listy k vlastivědnému projektu „Od kostela k hamru“	95
Příloha 4: Věstník vládní u věcech škol obecných v království Českém (1894)	100
Příloha 5: Přepis části rozhovoru žáků s pamětnicí paní Zdeňkou Velickou (nar. 1929)	107
Příloha 6: Výukové materiály k vlastivědnému projektu „Nezapomínejme vzpomínat“	110
Příloha 7: Fotodokumentace projektu ke 100. výročí vzniku Československé republiky (2018).....	112
Seznam použitých zdrojů.....	114
Seznam obrázků.....	119
Seznam grafů	119

Seznam tabulek	120
-----------------------------	------------

Úvod

Diplomová práce Významné události dějin 20. století v kronikách málotřídních základních škol na Trhosvinensku a Novohradsku vychází zejména ze zájmu autorky o problematiku málotřídního školství, snahy o praktické využití uspořádání tříd a ročníků v rámci málotřídní výuky k propojování různých věkových kategorií žáků ke společné skupinové práci a využití lokality umístění málotřídní školy při výuce. Málotřídní základní školy se v současnosti nachází většinou v malých obcích, kde jsou současně jedním ze středisek společenského života obce.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, ze kterého vychází školní vzdělávací programy akcentuje ve 2. období vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět kromě výstupů celonárodního významu také výstupy obracející žáky ke znalosti regionu, ve kterém žijí z hlediska hospodářského, přírodního, politického, ale také historického.

Snaha budovat v žácích silnou vazbu na místo, kde se nachází jejich škola, kde vyrůstají a žijí se svou rodinou je motivem k co nejpodrobnějšímu poznávání historie nejen školy, na níž autorka diplomové práce působí, ale také dalších málotřídních škol ve zvolené oblasti Jihočeského kraje.

Východiskem pro praktickou část diplomové práce je část teoretická, která se zabývá definicí málotřídních základních škol a dále charakteristikou regionu, ve které se nachází vybrané málotřídní základní školy, ať již existující nebo zaniklé. Nedílnou součástí teoretické části práce tvoří také kapitola zabývající se vzdělávací oblastí Člověk a jeho svět v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání, zejména očekávaných výstupů a klíčových kompetencí, které ze vzdělávací oblasti vychází.

Východiskem pro poznávání zvoleného regionu jsou pak školní kroniky, které lze v současnosti studovat v digitalizované podobě pomocí internetu. Školní kroniky jsou zrcadlem do dějin nejen obce a školy, ale i žáků a jejich učitelů.

Studiem zápisů v kronikách tak poznáváme nejen historii, ale i osobnosti kronikářů, kterými byli často právě řídící učitelé nebo učitelé na dané škole.

Protože je poznávání místní historie důležitým prvkem k získávání silného vztahu k místu, kde žáci žijí a studují, mohou školní kroniky posloužit jako motivační prvek pro studium historie.

Praktická část diplomové práce se ve své úvodní části zabývá historií málotřídních škol, jejichž školní kroniky byly vybrány k výzkumnému šetření. Poté se práce věnuje analýze historických událostí v podobě, v jakém je žákům přináší vybrané učebnice vlastivědy.

Další část práce pak porovnává zápisy historických událostí národního i místního významu ve vybraných školních kronikách. V této části lze také nalézt motivační východiska pro projektové vyučování historie na 1. stupni málotřídní základní školy.

Seznamování žáků s určitou částí historie regionu, ve kterém žijí lze také prostřednictvím metody orální historie. Tato, doposud často opomíjená metoda přináší žákům konkrétní představy o dobách, které si pamatují jejich rodiče či prarodiče.

Součástí diplomové práce je pak návrh několika možností práce se záznamem historických událostí v kronikách škol v projektové výuce na 1. stupni základní školy.

Cíle diplomové práce

Hlavním cílem předkládané diplomové práce je zaměřit se na výzkum školních kronik zvoleného regionu se zaměřením na období 1. poloviny 20. století.

Teoretické cíle

- I. Vymezení pojmu málotřídní základní školy.
- II. Popis historické sítě obecních málotřídních škol ve zvoleném regionu.

Praktické cíle

- I. Zmapování historických událostí tak, jak o nich hovoří dostupné kroniky málotřídních základní škol v daném regionu.
- II. Posouzení možností využití školních kronik jako východisko pro výuku vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět na 1. stupni základní školy dle RVP ZV.
- III. Srovnání zápisu historických událostí v jednotlivých školních kronikách zvoleného regionu s učivem novověkých dějin v 5. ročníku základní školy a možnosti jejich využití při výuce s důrazem na získávání klíčových kompetencí žáků.

Teoretická část

1 Málotřídní základní školy

Málotřídní základní školou nazýváme školu, která poskytuje vzdělávání žákům ve spojených ročnících 1. stupně (Trnková a kol., 2010). Málotřídní základní školy, v historii velmi rozšířené, se v nedávno minulé době dostaly na okraj zájmu státních činitelů. Ani rodiče nejevili zájem o umístění svých dětí do školy, kde se podle jejich názoru nemohly naučit tolik, jako ve škole městské, nezářídka skvěle vybavené, poskytující dětem moderní zázemí pro výuku. Řada málotřídní škol v malých obcích tak v poslední čtvrtině 20. století zanikla a žáci žijící v těchto obcích začali dojíždět do škol plně organizovaných ve větších městech.

Naštěstí se málotřídní základní školy v současné době dostávají stále více do popředí zájmu odborné pedagogické i laické veřejnosti zejména pro jejich polohu, atmosféru i přístup k žákům. Zejména poslední úprava financování regionálního školství z roku 2019, resp. 2020 vedla k tomu, že málotřídní základní školy mohou opět bez problémů financovat výuku ve třídách sice spojených, zato s nižším počtem žáků, než je tomu u plně organizovaných škol.

Z historického pohledu vznikaly málotřídní základní školy zejména kvůli nedostatku učitelů a nedostatečné síti škol v daném státě. Tyto školy a třídy v nich pak bývaly přeplněné. V současnosti jsou málotřídní školy umístěny zejména v obvodech, kde není možné naplnit daný limit počtu žáků v jednom ročníku 1. stupně. Jsou to typicky venkovské školy, které poskytují vzdělávání žákům od 1. do 5. ročníku ve spojených třídách¹. Na 2. stupeň pak žáci přechází na městské školy plně organizované (Trnková a kol., 2010).

Po roce 1869 se málotřídní základní školy nacházely v řadě obcí a většina obecních škol fungovala jako „málotřídky“. *„V případě jednotřídní školy byly tedy v jedné místnosti děti 1- - 8. ročníku. Protože vyučování těchto dětí musel v daném případě zvládnout jeden učitel, byli žáci seskupeni do tzv. oddělení, v daném případě do*

¹ Málotřídní základní školy mohou být jednotřídní, což bývá již méně časté, dvoutřídní či trojtřídní. Spojení ročníků v jednotlivých třídách stanoví ředitel školy. Rozhodnutí, které ročníky je nutné spojit ovlivňuje řada faktorů jako např. počty žáků v jednotlivých ročnících, prostorové možnosti školy, zkušenosti jednotlivých pedagogů přidělených k jednotlivým ročníkům atd.

tří, a to takto: 1. oddělení – 1. ročník, 2. oddělení – 2. – 4. ročník, 3. oddělení – 5. – 8. ročník.“ (Váňová a kol., 1992)

Škola v obci vždy tvořila a tvoří nedílnou součást života obce, ale také napomáhá vytvářet dětem pozitivní vztah k místu, kde žijí. Poznávání historie nejen celostátního, ale také místního významu pak upevňuje v žácích hrdost na místo, odkud pochází a kde mají své kořeny.

2 Školní kroniky

V jednotlivých školách byly školní kroniky vedeny již od počátku 19. století a někde i dříve. Kroniky byly psány učiteli nebo řídícími učiteli či správcem školy podle jejich zájmu. Původně neexistoval předpis, kterým by byl stanoven obsah školních kronik. Protože učitelé, kteří kroniky vedli, patřili často k nejvzdělanějším osobám v obci, byly kroniky zároveň obrazem života tehdejších obcí. Tyto kroniky byly také často jediné, které v obci vznikaly a najdeme v nich zaznamenány nejdůležitější události života obce (Pubal, 1976).

V roce 1892 stanovila Zemská školní rada svým výnosem pravidla, která bylo třeba dodržet při vedení školních kronik (Kolek, 1999). Tato pravidla dělila zápis v kronice na daný školní rok do tří částí. V první části kroniky byla zaznamenána historie vzniku školy. Nutno podotknout, že někteří kronikáři zpracovali dějiny školy téměř odborně, za pomoci studia dalších pramenů, které v obci objevili. V kronikách se tak lze dočíst, jaký plat pobíral učitel, či stručné životopisy řídících učitelů a učitelů školy.

Další část zápisu do kroniky tvořila stálá data, kam byly zapisovány kromě zahájení a ukončení školního roku také důležité momenty nejen školního či obecního, ale také státního významu. Z této části lze pak vyzorovat, jakým způsobem bylo školství ovlivňováno státním zřízením či státní mocí. Zde se lze dočíst mimo jiné např. o zdravotním stavu žáků, přiškolení nebo vyškolení určité školy ve školním obvodu, byli zde uváděni dárci, inspekční návštěvy, jakým způsobem byli podporováni žáci z chudých rodin a řada dalších informací týkajících se života školy.

Statistická část školní kroniky obsahovala zejména údaje o počtu žáků na začátku a na konci školního roku včetně údajů o počtu dívek a chlapců. Objevovala se zde také informace o složení žáků podle náboženského vyznání nebo o počtu školou povinných dětí ve školní obci.

Dne 30.7.1937 vydalo ministerstvo školství Školní a vyučovací řád pro národní školy, který ustanovuje, že na každé musí být vedena školní kronika. Tento řád dále stanovuje přesné náležitosti školní kroniky takto:²

² Zde uveden doslovný přepis Předpisů o školní kronice podle originální verze, která je součástí školní kroniky hlavní, měšťanské, střední a osmileté školy v Besednici z let 1939 – 1957.

Předpisy o školní kronice.

Školní a vyučovací řád pro národní školy, vydaný ministerstvem školství a n.o. 30.VII. 1937, ustanovuje, že na každé škole obecné (§163), měšťanské (§213) a pomocné (§219) musí býti vedena školní kronika.

Co obsahuje školní kronika, ustanovuje se v § 164 takto:

1. školní kronika budiž psána chronologicky a obsahuj tyto zápisy:

I.

Předchozí dějiny školy, pokud jsou po ruce prameny k jejich sepsání a pokud o ně není dobrými monografiemi jinak postaráno.

II.

Tato stálá data:

- a) počátek a konec školního roku,*
- b) důležité a pro školu významné události z dějin obce,*
- c) školní slavnosti a důležité události v životě školy,*
- d) změny v učitelském sboru, přičemž buďte stručně vylíčeny dřívější služební poměry nového člena sboru,*
- e) složení místních školních úřadů*
- f) změny v školním obvodu (přiškolením a odškolením),*
- g) stavební úpravy a změny na školní budově a v jejím zařízení nebo umístění školy vůbec,*
- h) změny v organizaci školy (zřízení nových tříd a oddělení, zrušení tříd atp.)*
- ch) důležitější zjevy ve zdravotním stavu školní mládeže,*
- i) inspekce, vykonané na škole, a návštěvy významných osobností,*
- j) příznivci školy,*
- k) jak bylo užito školních nadání, jak nadání byla rozmnožena a jak byla podporována chudá mládež*
- i) jiné události důležité pro školu.*

III.

Statistické přehledy

- a) počet dětí do školy vůbec přijatých na počátku školního roku a pak na konci vyučovací doby školního roku,*
- b) úhrnný číselný výkaz dětí podle národnosti a náboženství,*

- c) počet dětí školou povinných ve školní obci a počet do školy přijatých na počátku školního roku a pak na konci vyučovací doby školního roku.*
- 2. Zápisy týkající se jednoho školního roku, buďte ukončeny nejdéle do počátku příštího školního roku.*
- 3. Ze školní kroniky jsou vyloučeny všechny polemické poznámky, kritické výklady o způsobilosti a činnosti korporací a jednotlivců, kteří jsou ve styku se školou, dále pochvalné nebo nepříznivé posudky o bývalých nebo nynějších poměrech a opatřeních, učiněných školními úřady. Zápisy mějte ve všech částech ráz nejprůs-
nější nestrannosti, buďte jednoduché a jasné, důstojné a stručné. Na každé stránce kroniky budiž na okraji udán stručný obsah každého odstavce.*
- 4. Všem členům učitelského sboru a předsedovi místního školního úřadu jest dovoleno nahlížeti do školní kroniky.*

V současné době jsou školní kroniky stále součástí dokumentace, které vede ředitel školy či jím pověřený pedagogický zaměstnanec. Od roku 1991 však již není školní kronika povinnou součástí školní dokumentace a po více než 100 letech tak některé školy začaly od vedení kronik ustupovat. Přesto si většina ředitelů uvědomuje důležitost kronik při poznávání a zaznamenávání historie, a proto ve vedení kronik či tvorbě nejrůznějších školních almanachů nadále pokračuje.

Oficiálně jsou místo kronik považovány za dostačující informace o školním roce tzv. výroční zprávy, které jsou stále povinnou součástí dokumentace školy, vypracovává je ředitel a schvaluje je Školská rada. Obsah výročních zpráv je však strukturou i obsahem mnohem chudší, než bývá školní kronika. Je tedy otázkou, zda v následujících desetiletích přinesou výroční zprávy jejich čtenářům stejně rozmanité a podrobné informace, jako tomu činily a na mnoha místech stále ještě činí školní kroniky. Z výročních zpráv není patrné, jací učitelé ve škole v daném školním roce působili ani neobsahují podrobnější informace o životě školy. Ucelený obraz o životě školy tak stále přináší zejména školní kroniky.

Školní kroniky však nejsou jen cenným svědectvím o životě školy pro pamětníky či zájemce z řad občanů obcí. Školní kroniky mohou často sloužit jako didaktický materiál pro výuku dějepisu na všech stupních škol.

3 Vyučování vlastivědy (dějepisu) na 1.st. ZŠ

3.1 Rámcový vzdělávací program pro základní školy a školní vzdělávací program pro základní školy

Od roku 2005 jsou vyučovací osnovy výuky jednotlivých vyučovacích předmětů na základních školách nahrazeny tzv. Rámcovým vzdělávacím programem pro základní vzdělávání (RVP ZV, 2005). Od roku 2017 je RVP ZV členěn do čtyř částí (RVP ZV, 2017):

A) *Vymezení Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání v systému kurikulárních dokumentů.*

B) *Charakteristika základního vzdělávání.*

C) *Pojetí a cíle základního vzdělávání.*

Klíčové kompetence.

Vzdělávací oblasti.

Průřezová témata.

Rámcový učební plán.

D) *Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami.*

Vzdělávání žáků mimořádně nadaných a nadaných.

Materiální, personální, hygienické, organizační a jiné podmínky pro uskutečňování RVP ZV.

Zásady pro zpracování, vyhodnocování a úpravy školního vzdělávacího programu.

Podle RVP ZV pak každá základní škola vypracuje svůj školní vzdělávací program (ŠVP ZV), který vychází z konkrétních potřeb dané školy, zahrnuje vzdělávací záměry školy a zohledňuje potřeby a možnosti žáků. ŠVP musí být vypracován v souladu s RVP a za správnost zpracování odpovídá ředitel školy. ŠVP také musí být v souladu s aktuálními právními předpisy.

Jednotlivé vyučovací předměty jsou rozpracovány ve vzdělávacích oblastech. Výuka vlastivěda na první stupni je součástí vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět.

3.2 Vzdělávací oblast Člověk a jeho svět

Vzdělávací oblast Člověk a jeho svět je jedinou vzdělávací oblastí, která je v RVP ZV obsažena pouze ve výuce na 1. stupni základní školy. *Tato komplexní oblast vymezuje vzdělávací obsah týkající se člověka, rodiny, společnosti, vlasti, přírody, kultury, techniky, zdraví, bezpečí a dalších témat. Uplatňuje pohled do historie i současnosti a směřuje k dovednostem pro praktický život. Svým široce pojatým syntetickým (integrovaným) obsahem spoluutváří povinné základní vzdělávání na 1. stupni* (RVP ZV, 2017). Vzdělávací oblast je tak přípravou pro výuku na 2. stupni ZŠ ve vzdělávacích oblastech Člověk a společnost, Člověk a příroda a ve vzdělávacím oboru Výchova ke zdraví.

Tato vzdělávací oblast má v rámci celého 1. stupně ZŠ dvanáctihodinovou dotaci a je v kompetenci ředitele školy stanovit, jakým způsobem bude tato dotace v jednotlivých ročnících rozvržena. Vzdělávací oblast Člověk a jeho svět je členěna do pěti tematických okruhů: Místo, kde žijeme, Lidé kolem nás, Lidé a čas, Rozmanitost přírody, Člověk a jeho zdraví (RVP ZV, 2017). Učivo všech tematických celků lze různě propojovat a strukturovat. Některé školy vzdělávací oblast dělí v jednotlivých ročnících na výuku prvouky (1. – 3.ročník, 2 vyučovací hodiny týdně), přírodovědy a vlastivědy (4. a 5. ročník, po jedné hodině týdně). První tři tematické okruhy pak tvoří východisko pro výuku vlastivědy ve 2. období 1. stupně základní školy. V rámci výuky vlastivědy je pak ve 4. a 5. ročníku vyučována tzv. zeměpisná část a tzv. dějepisná část.

3.2.1 Očekávané výstupy výuky dějepisné části vlastivědy

Jedním ze základních cílů výuky dějepisu na základní škole je naučit žáky prostřednictvím vnímání a poznávání minulosti porozumět současnému způsobu života, jeho přednostem i problémům. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání stanoví očekávané výstupy učiva, které specifikují, co žákům vzdělávání v dané oblasti přinese.

Ve 2. období 1. stupně základní školy jsou výstupy a učivo vzdělávací oblast Lidé a čas, která nejvíce vystihuje učivo dějepisné části vlastivědy, uváděny takto (RVP ZV, 2017):

Očekávané výstupy

- *žák pracuje s časovými údaji a využívá zjištěných údajů k pochopení vztahů mezi ději a mezi jevy;*
- *žák využívá archivů, knihoven, sbírek muzeí a galerií jako informačních zdrojů pro pochopení minulosti; zdůvodní základní význam chráněných částí přírody, nemovitých i movitých kulturních památek;*
- *žák rozeznává současné a minulé a orientuje se v hlavních reáliích minulosti a současnosti naší vlasti s využitím regionálních specifik;*
- *žák srovnává a hodnotí na vybraných ukázkách způsob života a práce předků na našem území v minulosti a současnosti s využitím regionálních specifik;*
- *žák objasní historické důvody pro zařazení státních svátků a významných dnů.*

Učivo

- *orientace v čase a časový řád – určování času, čas jako fyzikální veličina, dějiny jako časový sled událostí, kalendáře, letopočet, generace, denní režim, roční období;*
- *současnost a minulost v našem životě – proměny způsobu života, bydlení, předměty denní potřeby, průběh lidského života, státní svátky a významné dny;*
- *regionální památky – péče o památky, lidé a obory zkoumající minulost*
- *báje, mýty, pověsti – minulost kraje a předků, domov, vlast, rodný kraj.*

Jak je z výše uvedeného patrné, RVP ZV poskytuje dostatek prostoru pro výuku zaměřenou nejen na historické události celostátního či mezinárodního významu, ale zdůrazňuje také význam regionálních specifik. Při tvorbě ŠVP ZV tedy mají jednotlivé školy prostor pro práci s místními historickými specifiky, pomocí kterých mohou u žáků rozvíjet zájem o historii, ale také vztah a hrdost na místo, kde žijí a vyrůstají.

4 Charakteristika regionů Trhosvinensko a Novohradsko

4.1 Poloha

Vybrané regiony se nachází jižně od Českých Budějovic a jsou tvořeny převážně malými sídly. Větší centra oblasti tvoří města Trhové Sviny a Nové Hrady. Většina povrchu je hornatá, tvořená Soběnovskou vrchovinou a Novohradskými horami. Právě tento povrch předurčil oblast k vytvoření většího počtu malých vesnic, a tím je dána i malá hustota osídlení. Oblast leží na hranicích s Rakouskem, což mělo v minulosti vliv zejména na soužití mezi obyvateli české a německé národnosti.

4.2 Historie osídlení

Osady v této oblasti patří k nejstarším osídlením v jižních Čechách. Nalezneme zde i mnoho pozůstatků keltského osídlení. Původní obyvatelé Doudlebové pravděpodobně přišli na toto území kolem roku 600 n.l. z území dnešní Ukrajiny. Z tohoto období také pochází řada míst, kam se původní obyvatelé chodili klanět svým božstvům a která nám dnes připomínají různé žulové kmeny zvláštních tvarů (Grégr, 2008).

Až do 12. století byl tento lesnatý kraj jen řídce osídlen slovanským obyvatelstvem. Od 12. století však již nacházíme zmínky osídlování jak větších sídel v okolí, jako např. Nové Hrady (Novohradské hory, 2005), tak i malých vsí přímo na území Soběnovské vrchoviny, kterou je například Dobrkovská Lhotka, jejíž název je zmíněn v darovací listině Klášteru ve Světví. Území bylo v historii postupně v držení pánů z Velešína, Rožmberků, Švamberků a Buquoyů. Typický pro toto území je také fakt, že leží na pomezí českého a německého vlivu (Grégr, 2008). Vesnice od sebe vzdálené jen několik kilometrů (např. Slavče a Chvalkov) zřizovaly školu, ve Slavči byla škola česká a ve Chvalkově (kde se mluvilo německy až do roku 1945) německá (SOKa CB, Slavče, B1920, 2.svazek).

4.3 Zvyky, kultura a spolková činnost

Obce nacházející se v trhosvinenském a novohradském regionu si po generace zachovávají řadu tradic, setkáváme se zde se slavením poutí (většinou neděle nejbližší

svátku patrona místního kostela), posvícením, velikonočním řehtáním aj. Obyvateli všech obcí je ale určitě nejvíce očekávána tradiční masopustní koleda, která má svá přesná pravidla lišící se mírně od obce k obci.

Tato tradice, vycházející pravděpodobně ještě z předkřesťanských slovanských oslav konce zimy, je v každé obci událostí, na kterou se řada obyvatel obcí připravuje již mnoho týdnů dopředu a je velmi dbáno na dodržování přesně daných pravidel koledy.

Ve většině obcí také nalezneme bohatou činnost spolků. Mezi spolky s největším počtem členů v obcích patří myslivecký spolek a sbor dobrovolných hasičů (SDH). Sbor dobrovolných hasičů v obcích nejen doplňuje činnost profesionálních hasičských záchranných sborů, ale také je organizátorem většiny kulturních akcí nebo se alespoň velkou měrou podílí na jejich organizaci, ať se jedná o akce sportovní (fotbalová utkání, přespolní běhy) nebo akce kulturní (poznávací zájezdy, zájezdy na divadelní představení).

Praktická část

5 Metodologie výzkumného šetření

5.1 Výzkumné otázky

Praktická část diplomové práce se zabývá zejména výzkumem školních kronik, především těch částí, které zachycují období mezi lety 1900-1948. Výzkumné šetření je tedy, zejména s ohledem na cíle předkládané diplomové práce, směřováno do několika oblastí.

První z oblastí je studium zápisů ve školních kronikách vybraných málotřídních škol v regionech Trhosvinensko a Novohradsko jako následného zdroje pro výuku vlastivědy. Dále je zkoumán obsah učebnic vlastivědy pro 1. stupeň základní školy, kde jsou cílem výzkumného šetření kapitoly zabývající se moderními českými dějinami v letech 1900-1948. Poslední část výzkumného šetření se zabývá využitím vzpomínek pamětníků jako motivačního faktoru při výuce historie na 1. stupni základní školy.

Výzkumné otázky

1. Jak lze záznamy historických událostí zaznamenané ve školních kronikách využít jako školní historický pramen?
2. Jakým způsobem předkládají učebnice vlastivědy pro 1. stupeň žákům historické události 1. poloviny 20. století?
3. Jakým způsobem lze využít metodu orální historie a projektovou metodu při výuce vlastivědy na 1. stupni základní školy?

5.1 Studium a analýza obsahu archivních materiálů (školní kroniky)

Kvalitativní výzkumná orientace při analýze obsahu kronik umožňuje hluboké poznání a analýzu obsahu zápisů, které jsou předmětem výzkumného šetření. Na místě je zde také záměrný výběr kronik, jejichž zápisy jsou dále analyzovány. Záměrný výběr je nutný proto, neboť pro potřeby této diplomové práce bylo třeba pracovat s kronikami škol obecných málotřídních ve zvolené oblasti (GAVORA, 2000).

Školní kroniky, které byly povinnou součástí školní dokumentace jsou podle zákona o archivnictví ukládány do okresních archivů. Většina těchto kronik je volně

přístupná vzhledem k tomu, že s digitalizací archivů lze stále větší množství archiválií studovat on-line.

Registrací v digitálním archivu pak získá badatel kromě přístupu k archiváliím i možnost si vytvářet soubory s poznámkami, které mu při další práci usnadňují vyhledávání a orientaci ve studovaných materiálech, porovnávání jejich obsahu, případně ukládání stránek, které budou sloužit k dalšímu výzkumu. Badatel tak získá vhodný nástroj k práci s materiály bez toho, aby si musel pamatovat či zapisovat čísla snímků stránek, které bude potřebovat ke své další práci.

5.2 Analýza obsahu učebnic

Podle Gavory (2000, s. 117) lze v učebnicích pomocí analýzy obsahu zjišťovat, které tematické celky obsahují, kolik prostoru je jim věnováno atp. Průcha (1998) doporučuje využitím komparativní metody, pomocí které porovnávané učebnice téhož ročníku i předmětu, ale různých nakladatelství pak zjišťujeme, jakým způsobem analyzované učebnice zpracovávají dané téma.

Učebnice jsou doposud nejčastějším zdrojem informací pro žáky a pomůckou učitele při výuce na základních školách. Řada učitelů však stále častěji sahá po dalších materiálech, kterými obsah učebnic doplňuje, ať jsou to pracovní listy, informace z internetu nebo výukové programy.

Vzhledem k tomu, že na trhu je celá řada učebnic vlastivědy, bylo nejdříve nutné zjistit, jaké učebnice jsou ve školách zastoupeny nejčastěji. V předvýzkumu bylo zjišťováno, jaké učebnice pro výuku vlastivědy vyučující k výuce vlastivědy v 5. ročníku základní školy využívají primárně, případně s jakými pracují jako s doplňkovým materiálem. Pro výzkumné šetření bylo následně vybráno 5 současných učebnic vlastivědy pro 5. ročník, resp. 4. a 5. ročník základní školy.

Dále byly v učebnicích vybrány jednotlivé kapitoly vztahující se k období, kterým se zabývá tato diplomová práce. Obsah kapitol jednotlivých učebnic byl dále porovnáván.

5.3 Metoda orální historie

Metoda orální historie je metodou poměrně mladou, přesto lze její počátky vypožorovat již u starých Řeků, kdy tehdejší historici čerpali z vyprávění přímých účastníků událostí a tyto pak zaznamenávali. Metoda orální historie je metoda, která přispěla k proměně historické vědy. Jako samostatný obor byla ustavena v šedesátých letech 20. století ve Spojených státech amerických (srov. HAVLŮJOVÁ a kol., 2014, s.26; VANĚK, 2004, s. 18).

V českém prostředí lze chápat jako předstupeň metody orální historie např. dílo Karla Čapka Hovory s T. G. Masarykem, čeští historikové se však nemohli zabývat takovýmto typem bádání. Přesto řada z nich postupy, hlavní zásady a praktické aplikace užívala i před pádem totalitního režimu. Samostatným oborem se však orální historie stala až v devadesátých letech 20. století po pádu totality (srov. HAVLŮJOVÁ a kol., 2014, s.26; VANĚK, 2004, s. 37).

Jedná se o řadu propracovaných, avšak stále se vyvíjejících a dotvářejících postupů, jejichž prostřednictvím se badatel v oblasti humanitních a společenských věd dobírá nových poznatků, a to na základě ústního sdělení osob, jež byly účastníky či svědky určité události, procesu nebo doby, které badatel zkoumá, nebo osob, jejichž individuální prožitky, postoje a názory mohou obohatit badatelovo poznání o nich samých, případně o zkoumaném problému obecně. (Vaněk a kol., 2011, s. 8)

6 Výzkumný vzorek málotřídních škol vybraných pro diplomovou práci

Obecné školy od 1. do 8. ročníku ve vybrané oblasti Trhosvinenska a Novohradska byly umístěny ve velké řadě obcí. Vzhledem k poloze území byly původně některé školy české a některé německé. Pro potřeby této diplomové práce byly nejprve v předvýzkumu zmapovány veškeré dostupné školní kroniky, které vznikaly na konci 19. století či v první polovině 20. století. Obecné školy vybrané pro tuto diplomovou práci byly málotřídní. Ve dvou až pěti třídách (případně několika oddělení) se tak vzdělávali žáci 1. až 8. postupného ročníku.

Většina dochovaných kronik byla vedena řídícím učitelem školy a zaznamenávány byly nejen povinné součásti školní kroniky (viz kap. 2 Školní kroniky), ale také řada událostí týkajících se konkrétní obce a života v ní. Školní kroniky byly vedeny velice zodpovědně a přehledně a jsou tak cenným materiálem pro poznávání života našich předků.

Aby byl obraz o školách ucelený, vznikla také fotodokumentace (Příloha 1), která zachycuje současný stav školních budov (pokud byly dochovány). V dané oblasti bylo také několik škol, které jsou v současnosti plně organizované, dříve byly obecné, měšťánské, či později základní devítileté, kterými se však tato diplomová práce nebude zabývat. Jedná se o školy ve větších obcích, a to: Trhové Svině, Nové Hradě a Horní Stropnice. Ve všech těchto obcích fungují základní školy jako plně organizované doposud.

6.1 Obecné školy v obcích regionů Trhosvinensko a Novohradsko

V regionech v okolí Trhových Svinů a Nových Hradů, tedy v obou zvolených regionech se, jak již bylo uvedeno, nachází řada menších sídel a velká města zde nenajdeme. Vzdělávání dětí tak zde bylo velmi problematické, vzhledem ke vzdálenosti jednotlivých obcí od větších sídel, ve kterých se původně školy nacházely.

Na počátku 20. století již nebyly školy pod vlivem církví. Roku 1868 bylo ustanoveno, že vzdělávání (správa školství a řízení škol) přechází na stát a církvim, které měly ve vzdělávací soustavě doposud rozhodující slovo, bude ponechána

pravomoc řízení výuky náboženství. Církev však stále mohly zřizovat soukromé školy podle vyznání.

Jeden z nejvýznamnějších školských zákonů konce 19. a počátku 20. století ovlivňoval školství od roku 1869 s menšími úpravami až do roku 1948 (RÝDL, s. 10). Tímto nařízením, jehož celý název zní „*Zákon, jímžto se ustanovují pravidla vyučování na školách obecných*“ přinesl do školství řadu změn, od rozdělení škol na obecné a měšťanské, přes vzdělávání učitelů, až po stanovení platu učitelů tak, aby nebyli nuceni si přivydělávat ani si plat vybírat sami, ale byl jim vyplácen úřady a byla jim přiznána penze (srov. VÁŇOVÁ a kol. s. 12, RÝDL s. 165). Postavení učitelů bylo dále zlepšováno, zákonem byla stanovována výše jejich služného včetně příplatků např. pro řídící učitele (srov. Příloha 4: Zákon č. 20, in Věstník vládní, č. V.).

Vzhledem k tomu, že bylo zrovnoprávněno vyučování v českém a německém jazyce, byly zakládány školy jak české, tak německé, českých škol však bylo ve sledovaném regionu nepoměrně více. Všechny školy vzniklé v uvedené době (tedy nejdéle koncem 19. století) musely podle školského zákona založit školní kroniku. Uvedené kroniky jsou již digitalizované a díky tomu, bez nutnosti navštěvovat Státní archiv, bylo možné zmapovat umístění jednotlivých škol. Na území vybraném pro výzkum existovalo na přelomu 19. a 20. století několik desítek škol. Bylo tedy nutné nejprve stanovit výzkumný vzorek. V předvýzkumu a s ohledem na cíle diplomové práce byly z celého výzkumného vzorku vyřazeny školní kroniky škol umístěných ve městech či městysech, které byly nejen obecné, ale dále měšťanské. Předvybraný byly školy v obcích do 600 obyvatel.

Ze seznamu digitálního archivu byly postupně vybírány vyhovující obce nacházející se ve vybrané lokalitě. Dále byly podle názvu obce hledány školní kroniky. Všechny školní kroniky nebyly k výzkumu vhodné. Některé byly částečně zničené nebo nebyla dohledatelná jejich část, jinde se dochovala jen kronika německé školy přesto, že v obci byla i škola česká.

K užšímu zkoumání tak byly vybrány jako vhodné školní kroniky vedené pravidelně, pečlivě a obsahující kromě povinných statistických a personálních údajů také další informace, které nám umožňují poznat život v tehdejší škole, obci, ale i v celém státě.

Byňov

Obrázek 1: Obecná škola v Byňově

Zdroj: Pamětní kniha obecné školy v Byňově

Obrázek 2: Současná podoba bývalé školy (2020)

Zdroj: archiv autorky

V obci Byňov byla škola založena v roce 1924 jako jednotřídní, posléze byla rozšířena na dvojtřídní a trojtřídní. Školní kronika se však ztratila, a proto první a zároveň poslední školní kronika, která je přístupná je z let 1945–1974. Podle této kroniky se škola nacházela v budově proti nádraží a jedna třída také v bývalé německé škole, postavené v roce 1907 (Obr. 2). Škola byla na podzim roku 1938 zrušena, vzhledem k jejímu umístění na území Sudet. Tehdejší řídící učitel Vostrý vyučoval až do poslední chvíle (27. září 1938), bohužel poté se mu nepodařilo sehnat vůz na dráze ani automobil, který by odstěhoval jeho osobní, ale i školní věci do vnitrozemí. Vše proto bylo zničeno či rozebráno. Obec Byňov byla obsazena 1. října 1938 (SOKa CB, Byňov, B524, s. 7-9).

V září roku 1945 byla v Byňově opět založena česká škola, kterou nejprve navštěvovali jen žáci, kteří chodili původně do školy německé. Postupně se však díky osidlování a přistěhování zaměstnanců lesní správy a státní pily škola zaplnila (SOKa CB, Byňov, B524, s. 13).

Čížkrajice

Obrázek 3: Současná podoba bývalé školy v Čížkrajicích (2020)

Zdroj: archiv autorky

Česká škola v Čížkrajicích byla původně expoziturou Obecné školy ve Slavči (od r. 1910) a byla zřízena proto, že rodiče odmítali posílat děti do školy německé, která v Čížkrajicích vznikla. Na čas byla česká škola také uzavřena z důvodu nízkého počtu žáků, kteří museli nadále docházet do Slavče. Trvale pak byla škola v Čížkrajicích otevřena pravděpodobně v roce 1930, kdy končí záznamy v Kronice obecné školy ve Slavči hovořící o Čížkrajické expozituře (SOKa CB, Slavče, B1920, 2.svazek, s. 38). Podle záznamů z obecních kronik byly veškeré úřední listiny spáleny na návsi v Čížkrajicích 5. května 1945, tedy pravděpodobně nejen německá, ale i česká školní kronika.

Klení

Obrázek 4: Současná podoba bývalé školy v Klení (2020)

Zdroj: archiv autorky

Kronika obecné a národní školy v Klení, která byla dochována a archivována začíná rokem 1945, kdy škola byla převzata v polovině června od armády. Podle zápisu budova školy byla značně poničena, neboť byla využívána Rudou armádou, německými uprchlíky, partyzány i čsl. armádou. Veškeré dokumenty, archiválie i školní mapy či obrazy byly využívány k topení, proto se nic nedochovalo. Také učební pomůcky byly poničené nebo roznesené po celé vesnici. Tato budova sloužila jako škola již před 2. světovou válkou, byla to však škola německá a česká škola využívala k výuce jen jednu třídu. Po obnovení vyučování v září roku 1945 bylo ve škole 85 německých a 1 český žák. Vyučováno bylo v češtině. Na konci září bylo ve škole už jen 25 německých žáků (SOaK CK, Klení, s. 4, 5).

Kondrač

Obrázek 5: Budova bývalé školy v Kondrači (2020)

Zdroj: archiv autorky

První školní budova byla v Kondrači postavena již v roce 1828, jak je možno se dočíst v první kronice, založené roku 1880. Kronika je psána v německém jazyce. Školu navštěvovalo téměř 200 žáků (SOaK CK, Kondrač, 1. svazek, B1163). Před výstavbou školy byli nejen děti, ale i občané, kteří se chtěli naučit číst a psát, vyučováni v několika pronajatých místnostech v obci. Původní škola z roku 1828 byla však nevyhovující a vlhká, a proto byla v roce 1888 postavena v horní části obce u kapličky škola nová. Kondrač, stejně tak jako Klení a další obce ležela na rozhraní českého a německého území, a proto po 2. světové válce došlo k vysídlení německého obyvatelstva. Škola byla v posledních měsících války zničena jednak německými správci a dále uprchlíky, kteří ve škole pobývali při ústupu německé armády (SOaK CK, Kondrač, 2. svazek, B1163).

Nesmeň

Obrázek 6: Budova bývalé školy v Nesmeni (2020)

Zdroj: archiv autorky

Pokusy o zřízení školy se datují již do poloviny 19. století. Nesmeň byla přiškolená k obci Besednice, ale teprve v roce 1912 obecní výbor se svými žádostmi uspěl a Nesmeň dostala povolení zřídit jednotřídní školu a od školního roku 1912/1913 zatímní školní místnost, dále vybrat vhodný pozemek ke stavbě nové školy. Ještě před dokončením stavby školy podalo zastupitelstvo žádost o povolené rozšíření školy na dvoutřídní, protože školu navštěvoval velký počet žáků. V nové škole se začalo vyučovat až v úterý 9. prosince 1913. Povolení zřídit další třídu a změnit tak školu na dvojtřídní však dostala škola až v roce 1918 (SOaK CB, Nesmeň, B1536, 1. svazek, s. 1 – 5, 2. svazek s. 1 - 6). V červnu roku 1962 bylo vyučování na nesmeňské škole ukončeno, veškeré vybavení předáno škole besednické a škola v Nesmeni byla zrušena (SOaK CB, Nesmeň, B1536, 3. svazek, s. 272).

Olešnice

Obrázek 7: Budova školy v Olešnici (2020)

Zdroj: archiv autorky

Škola v Olešnici byla založena při kostele již v roce 1787 a výuka probíhala v propůjčené místnosti v místním zámku. Protože přibývalo žáků, byla škola v roce 1866 rozšířena na dvojtřídní. Na konci 19. století školu navštěvovalo mezi až 350 žáků a škola tak byla časem trojtřídní. Po zřízení školy v Bukové, která byl k Olešnici původně přiškolená, došlo k poklesu počtu žáků ve třídách, přesto však školu navštěvovalo stále kolem 250 žáků (SOaK CB, Olešnice, B1536, 1. svazek).

Petříkov

Obrázek 8: Současná podoba budovy školy v Petříkově

Zdroj: internetové stránky školy

Petříkov patřil původně k politické obci Těšínov, ale přestože k Těšínovu kromě Petříkova patřilo několik dalších osad, nebyla zde škola (kromě Jiříkovo údolí, kde ale byla škola německá), osady tak byly přiškoleny k Olešnici (Petříkov) a k Jílovicím (Nepomuk a Těšínov). Hrabě Buquoy navrhoval zřídit školu v Petříkově nebo v Těšínově. Protože však to měla být škola německá, nesetkal se návrh s pochopením obyvatelstva, a proto byl návrh na zřízení školy zamítnut. V době 1. světové války byl další návrh na výstavbu německé školy opět zamítnut. Až v době vzniku republiky ustaly v Petříkově germanizační tlaky. Po založení české školy v Českých Velenicích dojížděly děti z Petříkova vlakem. V roce 1925, kdy byla založena česká škola v Byňově, jezdila pak většina dětí tam. Podle kroniky většina dětí v byňovské škole byla právě z Petříkova. Protože dojíždění do škol v Byňově a v Českých Velenicích i každodenní docházení do škol v Jílovicích a Olešnici děti vyčerpávalo, objevily se opět snahy o zřízení školy. Úřady nepovolily zřízení samostatné české školy, v roce 1928 však byla zřízena expozitura školy byňovské. Již při prvním zápise se přihlásilo do petříkovské školy 63 žáků, proto musela být zřízena expozitura dvojtřídní, která však neměla vlastní budovu, vyučovalo se v pronajatých místnostech. Protože byla expozitura několik let po sobě dvojtřídní, v roce 1929 byla v Petříkově zřízena samostatná dvojtřídní škola a o dva roky později škola trojtřídní. V roce 1931 se také začalo jednat o zřízení pozemku pro výstavbu školy. Veškeré snahy však přerušila válka, škola byla tedy i nadále umístěna v pronajaté usedlosti. V roce 1948 však dal majitel usedlosti škole

výpověď a musela být proto postavena škola nová, na místě bývalé obecní pastoušky. Školu postavili obyvatelé obce sami, ve svém volném čase (SOaK CB, Petříkov, B1536).

Zajímavostí je, že obyvatelé Petříkova pociťují se „svou“ školou tak silnou sounáležitost, že se stále podílí na životě školy ať už při pořádání školních akcí nebo při rekonstrukci či přístavbě školy.

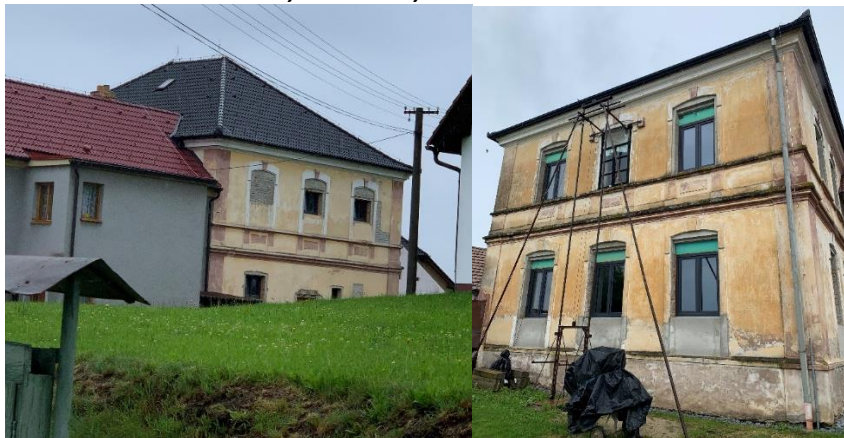
Obrázek 9: Při rekonstrukci nalezený letopočet

Zdroj: internetové stránky ZŠ Petříkov

Todně

Obrázek 10: Budova bývalé školy v Todni

Zdroj: archiv autorky

V Todni se ještě na počátku 19. století podle kronikáře nevyučovalo vůbec. Až pravděpodobně v roce 1816 začali rodiče posílat děti do škol buď do Trhových Svinů nebo do Svatého Jána. Aby však vyučování bylo pravidelnější, našli si místní obyvatelé v roce 1823 učitele – vysloužilého vojáka, který vyučoval vždy celý týden u některého z rolníků, který měl děti, další týden vyučoval u jiného. Když se takto vystřídali všichni rolníci v Todni, přestěhoval se s výukou do Něchova, kde výuka probíhala stejným způsobem. Roku 1830 byla pronajata školní místnost. V roce 1843 bylo zapsáno do školy již přes 84 dětí a jejich počet stále vzrůstal (v roce 1854 bylo zapsáno 124 dětí). Todenští postavili v roce 1860 obecní chalupu, kterou o čtyři roky později ustanovili jako školní budovu. Tato budova (místnost) však byla nedostatečná jak pro žáky, ³ tak jako byt učitele. V roce 1887 se tedy začalo jednat o stavbě nové školní budovy a v říjnu roku 1889 začalo v nové školní budově vyučování (SOaK CB, Todně, B1516, 1. svazek, s. 1 - 14).

S výčtem obecných málotřídních škol by bylo možné dále pokračovat, můžeme zmínit alespoň některé, např. Jubilejní škola ve Velkých Skalinách (Obr. 27), německá škola v již zaniklé obci Veveří (Obr. 28), která je poslední budovou této zaniklé obce, škola ve Vyšném (Obr. 29), která byla zavřena v roce 1968 a mnoho jiných.

³ Jednotřídní školu tehdy navštěvovalo kolem 150 dětí, školní třída byla 5,1 m dlouhá a 4,7 m široká.

Mezilesí

Obrázek 11: Budova bývalé německé školy Obrázek 12: Budova bývalé české školy v Trutmani (Mezilesí)

Zdroj: archiv autorky

Školní kroniky obou škol v Mezilesí (dříve Trutmaň) se bohužel nezachovaly. Protože ale s existencí škol souvisí jedna z kapitol diplomové práce, která se zabývá orální historií, byly do výzkumného vzorku zařazeny také tyto školy. V současné době školy již neexistují, zachovaly se však školní budovy, které jsou využívány jako rekreační objekty.

Vzhledem k rozsáhlosti celého výzkumného vzorku, tedy školních kronik v uváděných oblastech, se předkládaná diplomová práce bude dále podrobněji zabývat zejména kronikami obecních škol ve Slavči, Střížově, Jílovicích, Soběnově a Bukové. Tyto školní kroniky jsou nejúplnější, resp. nejpřesněji a nejkomplexněji postihují období historie, které je také předmětem výzkumu této diplomové práce. Zvolený výzkumný vzorek je vybrán i proto, že jsou v něm zastoupeny školy fungující (Střížov, Jílovice), i školy již zaniklé (Buková, Slavče, Soběnov). Dále jsou ve vzorku zastoupeny školy původně tří, resp. čtyřtřídní (Jílovice, Střížov, Slavče) a školy dvoutřídní (Buková, Soběnov). Z ostatních uvedených kronik budou uváděny jen údaje či zajímavé události, které jsou pro diplomovou práci podstatné.

Střížov

Obrázek 13: Budova školy ve Střížově

Zdroj: Kronika obce Střížov 1927–1972; archiv Kateřiny Martíškové

Jak již bylo řečeno výše, nové školské zákony vydané Františkem Josefem I. koncem 70. let 19. století upravovaly povinnost vést při každé škole pamětní knihu, a tedy i ve Střížově bylo 5. června 1881 započato vedení pamětní knihy.

Pamětní knihu počal sepisovat tehdejší řídicí učitel Petr Svoboda, který byl do funkce ustanoven 19. ledna 1878. Petr Svoboda se nejprve věnoval shromažďování všech dostupných materiálů týkajících se historie střížovské školy a poté zapsal toto: *V osadě je chrám Páně zasvěcený sv. Martinu, proti němuž stojí školní budova o jednom patře. Než byla nynější školní budova vystavena, stál na témže místě přízemní malý domek, jenž sloužil za školu a zároveň za byt učitelovi. Po čase zde pro všechnu mládež místa nebylo; i najmuta pro vyučování místnost v statku rolnickém, tak zvaném „Krejčovina“, kde se vyučovalo až po tu dobu, když nová nynější školní budova vystavěna byla.*

Kdo byl prvním učitelem ve Střížově nedá se s určitostí říci. Nejstarší zmínka činí se v jedné staré listině o Janu Václavu Ignáci Šafránkovi, který zde okolo roku 1716 byl „kantorem“. Jak dlouho zde byl, a kdo byl jeho nástupcem není známo aniž lze z nějakých ve škole pozůstalých listin vypátrati. Mezi starými listinami nachází se zdejší učitelem Janem Svobodou v německém jazyku dne 11. listopadu 1796 sepsaná „fasse“, dle níž obnášely veškeré příjmy jmenovaného učitele 115 zl 31 to. Z toho vysvítá, že ku konci osmnáctého a z počátku nynějšího (devatenáctého) století byl zde učitelem dříve již jmenovaný Jan Svoboda.

Nástupcem jeho byl Jan Schneyder, rozený v Brloze u Krumlova, jenž zde od roku 1830 až do své smrti působil. Za doby jeho počala se stavba nynější školní budovy. Základní kámen k budově této položen dne 27. července roku 1832 ve 2. hodiny odpoledne, čehož přítomen byl i důstojný pan farář P. Placidus Gedlička, který kladivem zednickým třikráte na základní kámen udeřiv, stavbu otevřel.

Následujícího roku 1833 dne 30. července byla stavba tato dokončena, načež dne 2. září téhož roku mládeži otevřena a dne 5. října t.r. důst. Panem P. Václavem Blažkem, vikářem Novo-Hradeckým u přítomnosti pana Emanuele Davidka, Dr-ra theologie v Budějovicích, slavně vysvěcena byla..... Roku 1857 dne 27. června držána byla v školní budově komise za příčinou zřízení druhé učební síně a bytu podučitele. Komisi této přítomen byl p. Dr. Lev Böhm, administrátor velkostatku Komáříc a správce u téhož statku p. František Špatný co zástupcové patronatu, jímž byl Vyšebrodský klášter, a představení všech přiškolených obcí. Komisí touto ustanoveno, by druhá školní světnice k vyučování náležitě zařízena byla a upraven byt pro podučitele.

Dále ustaveno služné nadučiteli na nejméně 30 zl. conv. mince ročně po odrážce 24. zl. Na čištění dvou školních světnic. Služné podučiteli určeno na 120 zl. conv. mince ročně, na kteréžto z příjmů školních 32 zl.17½ to Cmz a od školních obcí 87 zl 42½ to Cmz dle rozvrhu přímých daní odváděno byti mělo. (SOKA CB, Střížov, B2016/2, s. 6 – 8)

Jílovice

Obrázek 14: Budova školy v Jílovicích (1894)

Zdroj: pamětní kniha obecné školy

Obrázek 15: Budova školy v Jílovicích (2020)

Zdroj: archiv autorky

Pamětní kniha Obecné školy v Jílovicích ve svém úvodu zahrnuje podrobný popis historie obce, obyvatelstva i názvu obce. Od páté strany se kronikář již věnuje počátkům jílovické školy.

Před rokem 1786 neměly dívky jílovického obyvatelstva žádnou školu a žádného učitele. Potom v roce 1786 péčí p. P. Kajetána Höniga faráře zdejšího zřízena byla farní triviální škola v jedné třídě. Téhož roku přišel sem učitel, který mládež ve všem učení cvičiti počal. Cvičení v tomto čase udělováno bylo v dřevěné chalupě ku farnímu domu patříc; první učitel Josef Pokorný bydlel v této chalupě až do roku 1805. V tom roce 1805 za p. P. Josefa Svcha, faráře a za p. Josefa Pokorného vystavěna budova proti kostelu na polední straně, kteráž účelům školy věnována byla. První stará škola byla tam, co jest nyní zahrada za farní budovou (SOkA CB, Jílovice, 1. sv., sign. B1042, s. 5 – 6)

R. 1825 byla přistavena 1 světnice ku školní budově, kteréž pak používalo se ku vyučování co druhé třídy, neboť toho roku pro velký počet dítek škola zdejší o 1 třídu rozšířena byla (SOkA CB, Jílovice, 1. sv., sign. B1042, s. 8).

Hned za úřadování vecetp. c. k. okr. hejtmana p. Hejrovského byl učiněn návrh na vystavění nové školní budovy v příčině an stará nynějším požadavkům více nevyhovuje a že 390 dítek ve dvou třídách místa nemají. Sám p. hejtman sepsal v tom smyslu protokol a vyjádřil se, že příštím rokem se nová škola stavěti bude. Však když tentýž sám do Krumlova se dostal, nepřišel jeho návrh docílení. Mezi tím byly nové školy postaveny v Lipnici a v Šalmanovicích, kdež se od 1. ledna 1884. vyučovati počalo.

Tím bylo škole naší uleveno, když 84 dítek odpadlo. Nicméně zůstalo školyschopných dítek pro rok 1884...264. Když nynější velect. c. k. p. okresní hejtman F. Nesměňák ponejprv školu naši viděl, shledal ji tak jako p. předchůdce jeho za nedostatečnou a ustanovil, by se nová škola a to trojtřídní postavila.

K tomu cíli vyslán stavitelský mistr knížecí z Třeboně ku ohledání a prozkoumání staré budovy, jestli by se ta stará opravit a pro 3 třídy zříditi mohla. Pán ten však opak toho shledal a učinil návrh na vytvoření nové školy. Když později p. c. k. okr. Hejtman přijímal opravy při kostele a fary – byli též předvoláni všichni členové školní rady, kdež jim p. c. k. hejtman nutnosti postavení nové školy oznámil. Přítomní členové: Matouš Tomášek co předseda, Martin Kápl, Tomáš Soukup, Josef Novák a Ondřej Vejsada členové – uznali potřebu tu a zavázali se protokolárně ku vystavění nové školy příštím rokem.

V roce 1885 přišla ku ustanovení místa pro stavbu školy komise sestávající s p. c. k. okresního hejtmana, p. c. k. okr. školního inspektora, p. c. k. okr. měřice a p. c. k. okresního lékaře. Ustanoveno místo pro tu novou stavbu pod Doubkovým sadem v jedné čáře s farním stavením, a početím jejím příštím jarem 1886. Všichni přítomní členové místní školní rady jakož i představení přiškolených obcí přislíbili tak učiniti (SOkA CB, Jílovice, 1. sv., sign. B1042, s. 49, 50).

Dne 16. června 1886 byl založen základní kámen ku stavbě nové školy v Jílovicích. První tři rány na první položený kámen dal starosta obce Martin Kápl, pak administrátor Antonín Trčka, pak řídící učitel Jan Štufka, podučitel František Štufka, pak Ondřej Vejsada, Josef Novák, Jakub Řežáb, Lukáš Řežáb, Jan Kápl a konečně stavitel Jindřich Kobylka. Veleslavná c. k. zemská školní rada povolila vynesemím ze dne 26. července 1886. č. 16319 v zásadě, aby při dosavadní dvoutřídní škole zdejší třetí třída zřízena byla. (SOkA CB, Jílovice, 1. sv., sign. B1042, s. 51).

R. 1887 byla nová škola trojtřídní dostavěna p. Jindřichem Kobylkou, Stavitelem z Chlumce. R. 1888 byla škola dostavěna, ohledána a schválena až na některé výjimky. Nyní jednalo se o vysvěcení její a o dosazení třetí síly učitelské. Co se týká svěcení školy, přišla k tomu m. š. školní rada velmi snadno, an přišla radostná zpráva, že totiž u nás pan biskup dne 6. května t.r. generální visitací odbýváti bude a sv. biřmování udělovati bude. P. farář poslal žádost na pana biskupa a obdržel odpověď, že prosbě naší vyhověno bude. (SOkA CB, Jílovice, 1. sv., sign. B1042, s. 52).

Dne 17. září 1888 po „Veni Sancte“ prvně vstoupily děti do nové školní budovy, a druhý den počalo se vyučovati v téže nové školní budově. (SOKA CB, Jílovice, 1. sv., sign. B1042, s. 54).

Slavče

Obrázek 16: Budova školy ve Slavči

Zdroj: kronika školy

Obrázek 17: Budova bývalé školy (2020)

Zdroj: archiv autorky

Školní kronika obecné školy ve Slavči byla založena 13. června 1881. Ve svém úvodu popisuje historii založení školy takto (SOKa CB, Slavče, B1920, 1.svazek, s. 1 - 5): *Původně nebyla ve Slavči škola žádná. Děti zdejší, později i ze Zaluží a Dobrkova docházely do jedné chalupy, kterouž sobě na obecním pozemku, k doživotnímu užívání, postavil jistý Jan Čurda /:vulgo Johannes:/.*

Jmenovaný byl již 90 let stár, a vyučoval děti až do roku 1923 jen modlitbám a paměti a pak mechanickému čtení z modlitebních knih, veřejná škola to tedy nebyla žádná. Když pak novohradský hrabě, urozený pán Jiří Buqoi zříditi chtěl novou školu ve Slavči, ohražovali se tomu někteří občané zcela a jiní chtěli opět, by škola zřízena byla v chalupě Jana Čurdy.

Jelikož občané ku stavbě nové školy podvoliti se nechtěli, pronajato stavení rolníka Tom. Tůmy ve Slavči čís. 4, vždy na 6 po sobě jdoucích roků a dávalo jemu 40 zl. /:šajnů:/ ročního pachtu. Od té doby /: od roku 1823:/ byla pak škola veřejná, ve které vyučovati počal N. Sompek, bývalý podučitel v Žumberce. Učitel dostával za dítě dvě grešle týdněho platu, kterýžto sobě sám /:vždy v sobotu:/ vybírati musel. Jak dlouho zde učitel Sompek vyučoval, není jisto. Známo však je, že po něm přišel učitel Vojtěch Červený, který zde jen 6 neděl provisorně vyučoval a pak nastoupil službu Ignác Lehrer, který již dříve byl učitelem u svaté Anny, nedaleko Dobré Vody.

Jmenovaný učitel vyučoval zde až do té doby, kdy se počala stavěti nová budova školní /:roku 1832:/. Stavba nové školy potkala se též s nepřijemnostmi, neboť občané spojených obcí Slavče, Zaluží, Mohůřic, Keblen, Sickrejc, Dobrkova a Lhotky nechtěli se uvázati k částečnému nákladu na novou stavbu školy a zvláště Mohůřičtí se tomu silně opírali, až na rozkaz slavného císařského krále krajského úřadu v Budějovicích, byli všichni donuceni novou školu stavěti.

Jak je dále uvedeno v kronice, občané Slavče i v dalších letech neradi do školní budovy investovali, odmítali se spolupodílet na opravách a v létě neposílali své děti do školy.

Na počátku 20. století byla Obecná škola ve Slavči trojtřídní a navštěvovalo ji přes 200 žáků a jednu třídu tedy navštěvovalo obvykle kolem 70 žáků. Od školního roku 1901/1902 byla založena nová školní kronika, která byla vedena až do roku 1940. V tomto roce byly obě školní kroniky shledány jako závadné a bylo nařízeno jejich zabalení, zapečetění a uložení ve školní knihovně. Od roku 1940 je tedy vedena v pořadí již třetí školní kronika Obecné školy ve Slavči.

Kronikáři slavečských školních kronik se často zmiňovali o výdělcích učitelů v tehdejší době. Jak je výše uvedeno, původně učitel vybíral svůj plat od žáků sám, později část vybíral od žáků a část jeho služného byla hrazena obcí. Ve školní kronice ve 2. svazku nalezneme také zmínku o tom, že *po dlouhém a trapném očekávání mnohých interpelací na říšské radě byl schválen zákon, jímž upravuje se snesitelně služné učitelstvu v království českém. Jest to zákon z 23. ledna 1903, platný pro království české.* (SOKa CB, Slavče, B1920, 2. svazek, s. 3)

V roce 1910 bylo po značných peripetiích povoleno zřídit expozituru slavečské školy v obci Čížkrajice. Tato expozitura byla zřízena zejména proto, že Čížkrajčtí odmítali posílat své děti do německé školy, která zde měla být zřízena a děti byly nuceny docházet do školy do Slavče. Ve školní kronice obecné školy ve Slavči je uvedeno, že *Odbor Národní jednoty pošumavské ve Slavči a v Trhových Svinech již dávno uznával potřebu školy v Čížkrajicích, by touto postavena byla hráz přívalu Němců a Čížkrajice národně zachovány. S odbory oněmi sdílen náhled tento i „Ústředním výborem N.J.P.“ Náhledu tomuto vyšlo se vstříc podáním žádosti za celoroční expozituru v Čížkrajicích, ježto uznávána byla cesta do školy ve Slavči neschůdnou a časem i nebezpečnou. Z té příčiny bylo konáno komisionální šetření 22. března 1909,*

jehož účastníci se páni: c. k. okr. Inspektor, c. k. okresní lékař, c. k. okresní geometr a zástupcové obcí Slavče, Mohuřic a Kondrače. Cesta uznána neschůdnou a pro některé dítky také značně vzdálenou a usneseno žádost o expozituru k příznivému vyřízení doporučiti. (SOka CB, Slavče, B1920, 2. svazek, s. 36)

Buková

Obrázek 18: Budova bývalé školy v Bukové (2020)

Zdroj: archiv autorky

Jako je tomu u většiny školních kronik, tak také v Pamětní knize obecné školy v Bukové v úvodu nalezneme důležitá historická data a důležité události ze života obce. Každý kronikář zvolil vlastní způsob, jak naplnit nařízení o uvedení kroniky historickými událostmi vztahujícími se ke vzniku obce a událostem, které život v obci ovlivnily. V Bukovské školní kronice tak najdeme kromě dějin obce také zaznamenány požáry, které v obci v průběhu historie vzplály. Úvod Bukovské školní kroniky vychází z knihy *Geschichte der Herrschaft Gratzen*, kterou sepsal Antonín Teichel⁴ a škole ji po jejím založení věnoval (SOaK CB, Buková, 1. sv., s. 2).

O zřízení školy žádala obec Buková celou řadu let. *Než obec Buková školy se domohla trvalo dlouhou řadu let. Již dne 1. března 1885 usnesla se obec na žádosti o zřízení školy pro osadu Bukovou a Petříkov, konáno o věci šetření komisionální, při němž osada Petříkov vyslovila se pro ponechání při škole v Olešnici. C. K. zemská školní rada vynesením ze dne 24. května 1886 č. 9084 nepovolila školu v Bukové, doporučila však zřízení expozitury, kterou Buková zříditi nechtěla. R. 1892 opakovala Buková*

⁴ Správce velkostatku hraběte Buquoye

žádost o školu a c. k. zemská školní rada vynesemím ze dne 19. ledna 1894 č. 11223 nařídila nové šetření, při němž zavázala se celá polit. obec Buková, že náklad na školu ze svých prostředků ponese. Leč i potom nepovolila c. k. zemská školní rada školu na základě vynesení ze dne 4. října 1897 č. 23954. Rekurs obce na ministerstvo vynesemím ze dne 9. prosince 1897 č. 31093 zamítnut. Na to pak osada Buková znovu podala žádost k c. k. ministerstvu o opětné obnovení jednání, což c. k. ministerstvo povolilo vynesemím ze dne 25. května 1898 č. 12176. Třetí komisionální jednání vedlo k cíli. Konečného uspokojivého vyřízení došly žádosti vynesemím c. k. okresní školní rady v Budějovicích ze dne 20. října 1900 č. 2804 (SOaK CB, Buková, 1. sv., s. 7).

Tímto usnesením bylo Bukové povoleno vyškolení ze školní obce Olešnice a zřízení dvoutřídní obecné školy s českým vyučovacím jazykem. Uvedeným nařízením byla škola v Bukové povolena pod podmínkou, že veškeré náklady spojené se školou budou hrazeny obcí a dále zde bylo řečeno, že vzhledem k tomu, že z Petříkova by cesta pro žáky byla do školy v Bukové obtížná, zůstává nadále Petříkov přiškolen k Olešnici. *Místní představenstvo vzavši s povděkem na vědomí toto vynesení žádalo dne 30. října 1899 za komisionální ohlédání vyhlédnutých místností pro zatimní vyučování a zároveň schválení místa stavebního aby se již od 1. ledna 1900 mohlo vyučovati a se stavbou školy co možno nejdříve započítí.* (SOaK CB, Buková, 1. sv., s. 7).

Ve školní kronice dále nalezneme informace nejen o tom, jak byla vytvořena provizorní školní místnost, ale také o konkurzu, ve kterém se řemeslníci hlásili o práci na vybudování nové školy na obecních pozemcích. Nová škola měla mít kromě tříd a bytů pro učitele také pekárnu, zadní východ nebo hromosvod, což v tehdejší době nebyla záležitost na vesnických staveních úplně běžná (SOaK CB, Buková, 1. sv., s. 9 - 11).

Slavnostní svěcení základního kamene vykonáno v neděli 1. července 1900 odp. Janem Zemanem, farářem Olešnickým za přítomnosti četných hostí zejména učitelstva z Trh. Svinů, Slavče, Olešnice a obcí vůkolních. Do kamene vložen pamětní spis sepsaný Augustinem Hromadou učitelem v Olešnici a jeden peníz z každého druhu měny korunové: 1 h, 1 dvouh, 1 desetih, 1 dvacetih, 1 K a 1 pěti Koruna. Když školní rok 1899–1900 chýlil se ku konci a kyžené povolení k otevření školy nedocházelo přese všechny urgencye c. k. okresní školní radě, byla oprávněná obava, že ani počátkem příštího roku k otevření školy nedojde a vyskytovaly se hlasy, že občané dítek svých více

do Olešnické školy nepošlou. Zaslána tedy místní školní radou dne 22. července 1900 c. k. zemské školní radě žádost za bezodkladné vyřízení té záležitosti s doložením, že po prázdninách svých dětí do školy Olešnické nepošlou. Obratem pošty došlo vynesení c. k. okresní školní rady ze dne 3 srpna 1900 č. 1781, že c.k. zemská školní rada vynesením ze dne 26. července 1900 č. 23087 povolila, aby dvoutrídni obecná škola v Bukové počátkem školního roku 1900–1901 se otevřela (SOaK CB, Buková, 1. sv., s.11–13). Vyučovalo se však stále v provizorních místnostech. Teprve v říjnu 1900 se stavba školy blížila ke konci a mohlo být požádáno o kolaudaci.

Aby dovršena byla horečná činnost posledních dnů, převezeny hned následujícího pěkného podzimního dne⁵ lavice i tabule do školních místností, a dítky školní přestěhovaly téměř samy všechn nábytek správce školy i páně učitelů tak, že škola během tří dnů byla přijata, posvěcena i obydlena. Vyučování školní stěhováním zmeškané nahrazeno bylo ve čtvrtek dne 8. listopadu (SOaK CB, Buková, 1. sv., s. 26).

Soběnov

Obrázek 19: Budovy škol a fary (1933)

Zdroj: kronika školy

⁵ 5. listopadu 1900

Obrázek 20: Budovy bývalých škol v Soběnově (2020)

Zdroj: archiv autorky

V kronice obecné školy v Soběnově v úvodu kronikář popisuje okolní krajinu Soběnova, včetně zřícenin dvou nedalekých hradů Sokolčí a Pořešín, u kterých zmiňuje také jejich historii. Řada materiálů, ze kterých by bylo možné získat více poznatků o historii Soběnova shořelo při požáru v roce 1833, a proto se mnoho informací dochovalo pouze v ústním podání (SOaK CK, Soběnov, 1. sv., s. 1-5).

O historii školy v Soběnově v 17. a 18. století také není příliš známo, je však známo, že zde v té době působil učitelský rod Svobodů celá dvě století. *Dle ústního podání byla školní budova za dobu působení „Svobodův“ dřevěná, stávala naproti věži, kde nyní tělocvična se nalézá. Vůbec říkalo se tam na Hrbek. Jak výševzpomenuto, vyhořela tato budova r. 1833. Nynější budova školní vystavena r. 1834 byla tehdejším patronem hrabětem Buquoyem, majitelem panství Novohradského. Dne 1. října r. 1861 přeměněna jest v školu dvoutřídní.* Podle kronikářů byla škola v Soběnově pravděpodobně již v 16. století. *Roku 1786. přestavěna byla prastará budova školní a r. 1833. po velikém ohni vystavěna nynější budova* (SOaK CK, Soběnov, 1. sv., s. 63). Od roku 1908, kdy byla zřízena také třetí třída se vyučovalo nejprve dva roky v bytě řídícího učitele a poté čtyři roky v domě č.p.44. Školní budově vystavěné v roce 1833 se později říkalo „stará školní budova“, neboť v letech 1913–1914 byla postavena nová školní budova (SOaK CK, Soběnov, 5. sv., s. 3-4).

6.2 Počty žáků ve vybraných obecných málotřídních školách v letech 1900-1948

Přesto, že byla tehdejší síť obecných škol velmi hustá v porovnání se současností, byly školy velmi naplněné a rozšíření školy o další třídu nebylo rozhodně jednoduchou záležitostí. Naplněnost školních tříd znázorňují následující grafy, které byly vytvořeny ze statistických údajů školních kronik o počtu žáků při zahájení školního roku a mapují období existence škol od školního roku 1900/1901 do školního roku 1948/1949.

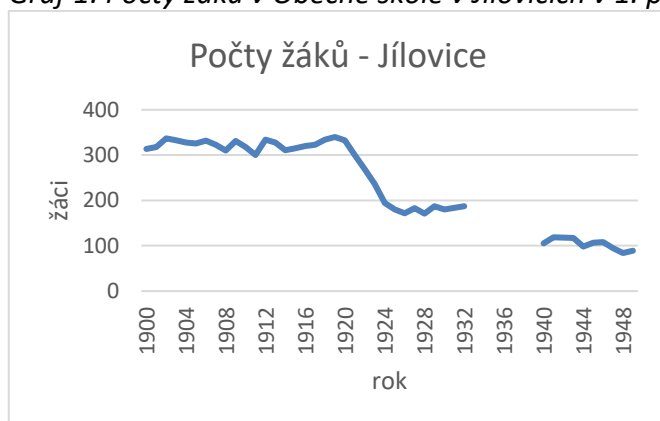
Do 30. let 20. století bylo otevření nové třídy ve škole povolováno až v případě, že třídy měly 75 žáků, v období 2. světové války se tento povinný počet žáků ve třídě snížil na 45.

Údaje v grafech vychází ze zápisů, které prováděli do kronik řídící učitelé na začátku každého školního roku. Vzhledem k velké migraci obyvatelstva se většinou na konci školního roku počet žáků ve školách snížil.

Dalším faktorem snížení počtu žáků ve školách bylo např. otevření nové školy v sousední obci, otevření německé školy v obci, osidlování pohraničí po 2. sv. válce apod. Naopak zvýšení počtu žáků bylo na některých obecných školách zaznamenáno zejména za 2. světové války, kdy byl v obecných školách zřízen i 6. – 8. ročník, žáci nemohli navštěvovat školy ve městech, ale museli dále chodit do škol obecných.

Uvedené trendy lze pozorovat v grafech 1 - 6, které zachycují, jakým způsobem docházelo k vývoji počtu žáků navštěvujících vybrané obecné školy.

Graf 1: Počty žáků v Obecné škole v Jílovicích v 1. polovině 20. století

Zdroj: vlastní výzkumné šetření

Graf 2: Počty žáků v Obecné škole ve Střížově v 1. polovině 20. století

Zdroj: vlastní výzkumné šetření

Graf 3: Počty žáků v Obecné škole ve Slavči v 1. polovině 20. století

Zdroj: vlastní výzkumné šetření

Graf 4: Počty žáků v Obecné škole v Bukové v 1. polovině 20. století

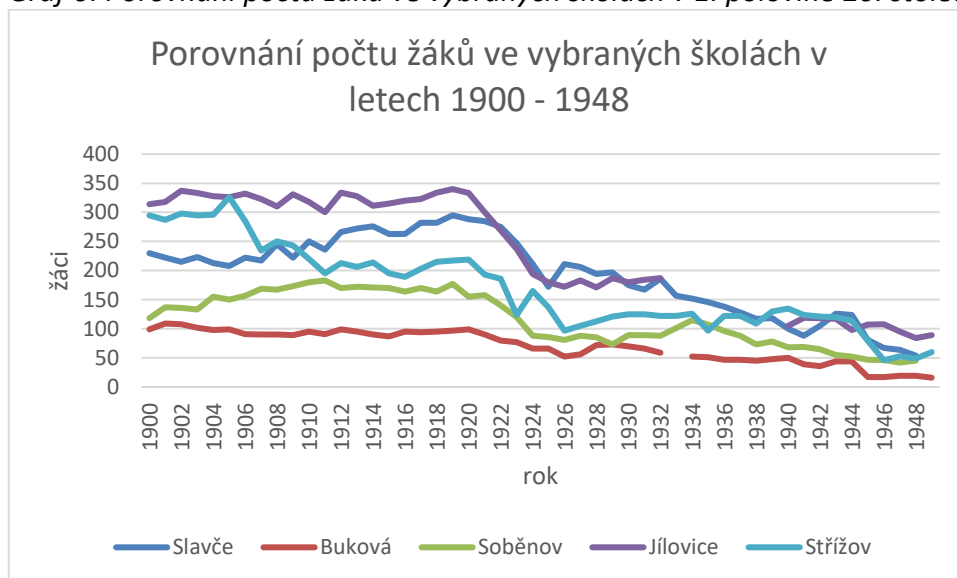
Zdroj: vlastní výzkumné šetření

Graf 5: Počty žáků v Obecné škole v Soběnově v 1. polovině 20. století

Zdroj: vlastní výzkumné šetření

Graf 6: Porovnání počtu žáků ve vybraných školách v 1. polovině 20. století

Zdroj: vlastní výzkumné šetření

Všechny školy byly na počátku století typické svou velkou naplněností. Jednotlivé třídy naplněné 80 i 90 žáky nebyly výjimkou. Tento trend se udržel ve školách až do roku 1918, kdy byla vyhlášena samostatná Československá republika a v dalších čtyřech letech počty žáků ještě narůstaly. To souviselo zejména se zájmem rodičů o to, aby jejich děti navštěvovaly české školy.

Prudký pokles počtu žáků ve třídách v polovině dvacátých let byl ovlivněn několika faktory. Bylo umožněno, aby ve třídách byl menší počet žáků, stále se rozrůstala síť škol a z expozitur se stávaly samostatné školy⁶.

⁶ Expozitura byla pobočka školy v jiné obci. Žáci nemusely docházet do školy někdy i několik kilometrů. Komise posuzovaly, zda je pro žáky cesta do jiné obce do školy opravdu náročná a zda je v obci dostatek školou povinných dětí. Podle toho povolovaly případné otevření expozitury nebo později osamostatnění

7 Významné události let 1900–1949 ve vybraných učebnicích vlastivědy

Pro výzkum obsahu učebnic vlastivědy týkající se dějin první poloviny 20. století byly pro účely této diplomové práce vybrány učebnice a pracovní sešity nakladatelství TakTik, Nová škola (NŠ), Prodos a Alter. K vybraným učebnicím byla přidána také nejnovější učebnice nakladatelství Nová škola, která oproti předchozím klade větší důraz na moderní české dějiny a porozumění souvislostem.

V učebnicích vlastivědy pro 5. ročník základních škol je dějinám prvním poloviny 20. století věnováno většinou 4 až 5 kapitol, které dělí tuto část českých dějin na období před a během 1. světové války, dále na období od vzniku Československa do vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava, období 2. světové války po osvobození a dále období po 2. světové válce, které je buď pojímáno jako celek nebo je rozděleno na období tzv. třetí republiky a dále dobu vlády Komunistické strany Československa.

Tabulka 1: Zkoumaná historická období v učebnicích vlastivědy podle nakladatelství

Historické období	Češi a Němci; počátek 20. století	1. světová válka	Vznik ČSR a první republika	2. světová válka	Poválečný vývoj do roku 1949
Nakladatelství					
Nová škola (porozumění v souvislostech)	-	s. 23-26	s. 27-31	s. 32-35	s. 36, 37
Nová škola	s. 35	s. 36, 37	s. 38 s. 40-42	s. 43, 44	s. 45
TakTik	s. 37	s. 38-40	s. 41-46	s. 47-50	s. 51, 52
Prodos	s. 56	s. 57	s. 58-61	s. 62-65	s. 66, 67
Alter	-	s. 26-28	s. 30-37	s. 38-42	s. 43-46

Zdroj: vlastní analýza obsahu učebnic

7.1 Období před 1. světovou válkou ve vybraných učebnicích vlastivědy

Všechny zkoumané učebnice se věnují období na počátku 20. století zejména v souvislosti se směřováním k válce. Učebnice nakladatelství TakTik (s. 37) a Nová škola (s. 35) zařazují do výuky kapitolu o soužití Čechů a Němců od období 13. století, kdy do našich zemí začali přicházet noví osadníci z přelidněných západoevropských zemí

expozitury. Takto vznikly expozitury např. v Čížkrajících nebo v Petříkově před tím, než bylo povoleno otevření samostatné školy.

a usazovali se v neobydleném pohraničí a kdy domácí obyvatelstvo přebíralo jejich zvyky. Němečtí obyvatelé se v té době také zasloužili o zakládání nových měst. Uvedené učebnice dále popisují zhoršování vztahů a vzájemné neporozumění, které se po roce 1848 stále zhoršovalo.

Učebnice Prodos (s. 56) popisuje počátek 20. století jako období hospodářského růstu s rychlým rozvojem průmyslu, a tedy se stále vyšší potřebou zajistit dostatečné množství surovin pro výrobu i nové trhy pro hotové výrobky. Učebnice dále vysvětluje ekonomickou motivaci založení dvou bloků evropských zemí⁷, jejichž členové se vzájemně podporovali, ale obě uskupení mezi sebou soupeřila.

Ostatní učebnice se termíny „Trojspolek“ a „Trojdohoda“ nezabývají, ale zaměřují se spíše na záminku k vypuknutí války, kterou byl atentát na následníka trůnu v Sarajevu. Nejnovější učebnice nakladatelství Nová škola, která preferuje porozumění v souvislostech již neuvádí politické a ekonomické důvody vzniku 1. světové války, ale věnuje se rozmachu národního sebevědomí se zaměřením na významné osobnosti (s. 22).

7.2 První světová válka ve vybraných učebnicích vlastivědy

Obdobím první světové války se učebnice zabývají z rozdílných úhlů pohledu. Učebnice vlastivědy nakladatelství Alter (s. 26-29) se poměrně podrobně (ve srovnání s ostatními učebnicemi) věnuje první světové válce z hlediska bojů, vojenského vybavení, způsobu vedení války. Podobně se válkou zabývá i nejnovější učebnice nakladatelství Nová škola (s. 23-26), kde lze ale ještě dále získat informace o životě za války. Život lidí ve válečném období zachycuje také učebnice Nová škola (starší vydání), která také uvádí zajímavosti týkající se např. školství (s. 36). Učebnice TakTik (s. 38) a nejnovější učebnice Nová škola (s. 23) pak zmiňují také atentát na následníka trůnu Ferdinanda d'Este jako záminku k válce.

Všechny učebnice uvádí významné osobnosti, které usilovaly o vznik samostatného Československého státu⁸.

Kapitola o první světové válce je zakončena popisem konce války a jejími důsledky ve všech zkoumaných učebnicích shodně.

⁷ Trojspolek (Itálie, Rakousko, Německo), Trojdohoda (Francie, Velká Británie, Rusko)

⁸ Tomáš Garrigue Masaryk, Edvard Beneš, Milan Rastislav Štefánik

7.3 Vznik Československa a období tzv. první republiky ve vybraných učebnicích vlastivědy

Jednotlivé učebnice se zde opět mírně rozcházejí v tom, co přináší žákům jako podstatné k osvojení o životě za první republiky. Učebnice Alter se podrobně věnuje osobnosti T.G. Masaryka (s. 32,33), ale také národnostnímu složení v nově vzniklém státě (s. 30, 31). Zabývá se také průmyslem a zemědělstvím (s. 34, 35). Podobně pojednává o tomto období také učebnice Nová škola (starší vydání, s. 41-46). Nejpodrobněji se první československé republice věnuje učebnice TakTik, kde nalezneme řadu zajímavostí z běžného života včetně reklamních plakátů nebo stati o školství či osobnostech kulturního života té doby (s. 42-46).

Nejnovější učebnice vydavatelství Nová škola naopak popisuje Československou republiku od jejího vzniku v roce 1918 až po vznik tzv. druhé republiky v jedné kapitole (s. 27-31). Životu za první republiky věnuje tato učebnice samostatnou kapitolu (s. 30-31), ve které se žáci dozví mimo jiné také zajímavosti o tehdejší kultuře a vzdělávání, ale také informace z běžného života tehdejší občanů jako např. kolik stálo jaké zboží, což přispívá k ucelenému obrazu života tehdejších lidí a v žácích tak vzbuzuje větší zájem.

7.4 Druhá světová válka ve vybraných učebnicích vlastivědy

Kapitole o druhé světové válce věnují všechny učebnice dostatečný prostor. Žáci se mohou dozvědět nejen o počátcích druhé světové války, Mnichovské dohodě a vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava, ale také o životě běžných občanů během války a samozřejmě o útlaku a vraždění židovských obyvatel Evropy v koncentračních táborech.

Učebnice také shodně obsahují informace o atentátu na říšského protektora Heydricha a o jeho důsledcích, čemuž se podrobně věnuje zejména učebnice Prodos (s. 64).

7.5 Poválečný vývoj Československa do roku 1949 ve vybraných učebnicích vlastivědy

Poslední období, které bylo předmětem výzkumného šetření je v učebnicích pojato, na rozdíl od předchozího období, více individuálně.

V učebnici Alter je podrobně popsáno osvobození Československa, které započalo v roce 1944 postupem sovětských vojsk přes Podkarpatskou Rus a Slovensko (s. 43). Nalezneme zde i zmínku o povstání Slováků proti vládě a dále popis postupu osvobození z východu i ze západu. Naproti tomu v ostatních učebnicích je osvobození věnován jen jeden odstavec.

Další poválečný vývoj do roku 1949 je v učebnicích také zachycen velmi stručně. Období do roku 1946, resp. 1948, kdy došlo ke znárodnění není zmiňováno vůbec. Všechny učebnice popisují poválečné období jako období nástupu totality.

8 Události let 1900-1949 v kronikách vybraných málotřídních škol

Jak již bylo řečeno, ve školních kronikách lze nalézt kromě zachycení událostí národního významu také události, které mají svůj velký význam jen pro danou obec a její okolí. V následujících podkapitolách bude popsáno, jaké vybrané události místního významu se v jednotlivých obcích udály a jak je zachytily školní kroniky.

Při práci s kronikami tak můžeme žákům názorně předvést, jakým způsobem lze nahlížet na dějiny. Optikou současnosti se můžou jevit zápisy kronikářů jako chybné, ale v době, kdy zápisy vznikaly, byli zapisovatelé o správnosti a pravdivosti zápisů buď přesvědčeni, nebo neměli možnost obsah některých zápisů ovlivnit svým postojem z obavy před perzekucí svou i rodinných příslušníků.

Školní kroniky také přiblíží současným žákům tehdejší běžný život na vesnici se všemi jeho problémy, ale i radostmi a zábavami.

Velkou výhodou školních kronik je, že vzhledem k tomu, že byly vedeny učiteli, je jejich písmo úhledné a většinou velmi dobře čitelné. Lze tedy četbu kronik zpřístupnit i žákům, kteří vše přečtou bez větších obtíží.

8.1 Počátek 20. století v kronikách vybraných málotřídních škol

Ve všech zkoumaných kronikách je období počátku 20. století úzce spjato s vládnoucím rodem Habsburků. Každoročně byly ve školách slaveny významné události týkající se panovnického rodu jako např. narozeniny, svátky, výročí panování císaře apod. Panovnický rod byl obecně ve školních kronikách zejména na počátku 20. století oslavován a do kronik byly zaznamenány také návštěvy příslušníků rodu v Čechách. *Den 12. červen 1901 zůstane nám dlouhá léta zapsán v paměti. Byl to den, kdy Jeho Veličenstvo Náš Císař a Král František Josef I. ubíral se dvorním vlakem do naší milé otčiny, aby spatřil jako starostlivý otec matičku Prahu a náš národ český. Radostné nadšení zachvívá právě celým královstvím českým. A okres Třeboňský prvním je, kde poprvé spočinula noha Jeho veličenstva Milovaného Mocnáře na půdě království Českého. Na nádraží třeboňském sestoupil Jeho Veličenstvo Císař a Král, aby přijal hold všech vrstev obyvatelstva okresu třeboňského. Poněvadž vzdálenost zabraňovala tomu,*

aby škol. mládež naši školy mohla patřiti na milého našeho panovníka a Jemu učiniti důstojný hold, vykonána byla domácí slavnost. O 2. hodině odpoledne shromáždily se školní dítky ve IV. třídě se sborem učitelským. Řídící učitel promluvil k dětem. V kronice jsou dále na 4 stranách zapsány proslovy a básně na oslavu císaře Františka Josefa I., které pronášeli jednotliví vyučující. (SOaK CB, Jílovice, sign. B1042, s. 159-163)

Oslavy připomínající si významné osobnosti českého národa nebyly ve školních kronikách zaznamenány příliš často, nelze tedy říci, zda vyučující žákům osobnosti připomínali, ale vzhledem k tomu, že inspektor, který navštěvoval školy pravidelně jednou ročně, kontroloval zápisy v kronikách, byly zápisy o významných českých osobnostech raději vynechány. Pokud ve škole měla probíhat oslava či připomínka osobnosti české historie, bylo to jen na základě předchozího povolení. *Památku narozenin nejznamenitějšího učitele a vychovatele Jana Amosa Komenského připadlou na 28. den března t. r. dovolila c. k. okresní školní rada k žádosti učitelského spolku „Komenský“ v Č. Budějovicích (výnosem z 14. března 1903 č. 730.) oslaviti tím způsobem, aby o významu a zásluhách učitele učitelů promluvili třídní učitelé ku svým žákům v první hodině vyučovací, kteréhožto dovolení bylo i na naší škole použito. (SOaK CB, Střížov, sign. B2016/2, s. 104)*

Ve školních kronikách bylo také často vzpomínáno na významné rodáky obce. V některých obcích najdeme pamětní desky, které tyto význačné osobnosti obyvatelům připomínají. Někdy může jít o osobnosti místního významu, jako např. v Todni, kde je na budově bývalé školy umístěna pamětní deska JUDr. Janu Petříkovi, regionálnímu historikovi, který se zabýval dějinami Žižkova kraje.

Obrázek 21: Pamětní deska JUDr. Janu Petříkovi na budově bývalé školy v Todni

Zdroj: archiv autorky

Kroniky se samozřejmě zmiňují i o osobnostech celostátního významu, jakým byl např. Matouš Talíř, profesor Univerzity Karlovy a rodák ze Střížova, také on má na svém rodném domě pamětní desku (v tomto případě nejde o školní budovu, ale o soukromý dům č.p.6) a ve školní kronice je zápis o jeho úmrtí tohoto znění: *Štědrý dárce naší učitelské knihovny universitní prof. c. k. dvorní rada JUDr. Matouš Talíř skonal 30. dne srpna (1902) na letním bytě svém na Hluboké ve věku 67 let. Pohřeb jeho konal se v Praze 3. dne září. Zvěčnělý učenec ještě poslední vůlí pamatoval na české školství a ku podpoře studujících zřídil tři nadace: jedno v obnosu 10.000 K pro gymnasisty a právníky, jejíž právo zadávací dáno české fakultě právnické; druhé dvě nadace po 5000 K pro žáky odborných škol zadávají obce Střížovská a Hlubocká. Konečně odkázal 2000 K Ústřední Matici Školské, 1000 K Národní Jednotě pošumavské, 1000 K spolku spisovatelů českých Svatobor, 800 K zpěváckému spolku Hlaholu, 400 K zpěv. spolku Lumíru a j. (SOaK CB, Střížov, sign. B2016/2, s. 100)*

Obrázek 22: Pamětní deska JUDr. Matouši Talířovi

Zdroj: archiv autorky

Dne 22. 9. 1945 byla u příležitosti 110. narozenin odhalena pamětní deska vynikajícímu střížovskému rodáku, doktoru obojího práva a profesoru fin. práva na právnické fakultě Karlovy univerzity v Praze Matouši Talířovi, který se dne 20. září 1835 narodil ve Střížově ve statku čp. 6 a navštěvoval zdejší obecnou školu. (SOaK CB, Střížov, sign. B2016/4, s. 16)

Zápisy týkající se osobností, které neměly přímou vazbu na místo, kde byla školní kronika psána, kronikáři činili podle vlastních preferencí a často se v tomto směru projevovalo jejich vlastenectví, když vybírali osobnosti se zásluhami o českou

státnost. Tak například ve střížovské kronice nalezneme zápis o úmrtí (i jeho stručný životopis) významného českého politika Františka Ladislava Riegra, který jako poslanec Říšského sněmu hájil zájmy Čechů v Rakousku – Uhersku. ... *Jeho přičiněním zřízena r. 1848 první česká škola průmyslová, k níž celý národ přispěl dobrovolnou daní. ... Parlamentní činnost jeho byla tak veliká, že stěží lze uvést aspoň přibližně, kolikrát a jakým způsobem dr. Rieger za práva českého národa se zasazoval. Zvláště zmíněna budiž jeho zásluha o reformu volebního řádu sněmovního a zřízení české techniky. Vybojoval též rovnoprávnost našeho národa ve školství obecném a středním. R. 1860 otevřeno bylo české zatímní divadlo, o něž si Rieger získal největší zásluhy. ...* (SOaK CB, Střížov, sign. B2016/2, s. 103, 104).

Ve většině školních kronik nalezneme zaznamenané události, které se týkaly běžného školního života jako např. pořádání školních výletů nebo poutí. Tyto údaje mohou sloužit jako východisko a motivace k projektové výuce, kdy žáci současní mohou navštívit stejná místa, jako žáci navštěvující školu před sto lety (viz kapitola 10.1). *O prázdninách 9. – 12. září (19..) byly 54 dítky se svým učitelstvem a několika dospělými osobami přítomny v Praze. Výprava tato vykonána Národní Jedn. Pošumavskou značným nákladem. Dítčám ukázány tam všechny znamenitosti Prahy. Dítčy prohlédly si královský hrad, byly v sále Vladislavském, ve staré sněmovně a ve staré zasedací síni. Byly v chrámu sv. Víta, na rozhledně na Petříně, v staroměstské radnici, v panorámě „Bitva u Lipan“, v národním divadle, v cirku Henrych, jezdily elektrickou dráhou po Praze, jakož i jely parníkem do Bráníku. Prohlídly též museum. Byly uvítány všude pravou láskou a dařilo se jim tak, že na výpravu tu jistě nikdy nezapomenou. Dítčy byly tam též fotografovány, kteráž fotografie byla otištěna v „Kurýru“, jehož číslo každé dítko dostalo. Dospělým zaslány fotografie ony na památku* (SOaK CB, Slavče, sign. B1920, sv.2, s.16). Na vlastenecké výpravy do Prahy se vydávali se svými žáky i učitelé z ostatních škol. V září roku 1907 se takto vydalo poznávat pražské pamětihodnosti 31 žáků a 2 učitelé soběnovské školy díky Národní Jednotě Pošumavské, která každoročně takto organizovala poznávací výlety pro stovky školou povinných dětí (SOaK CK, Soběnov, sv.1, s. 104-106).

Kronikáři zachycovali nejen události historické nebo takové týkající se vládnoucího rodu, ale také události, které souvisely s technickým rozvojem, který byl pro počátek 20. století typický. Školy byly modernizovány a děti se seznamovaly

s technickým pokrokem. *Den 28. listopad 1905 zůstane pro Soběnov resp. celé obyvatelstvo nynější i budoucí památným pro dlouhou, dlouhou řadu let. Tohoto dne započato bylo totiž s přípravnými pracemi pro nový vodovod, který všem požadavkům moder. hygieny nové doby vyhovovati má, a zajistí stálý přítok čisté, nepřerušené vody. ... připomenouti dlužno, že i škola bude zvláštní odbočkou s hlavním potrubím spojena a vodou hojně zásobována.* (SOaK CK, Soběnov, sv. 1, s. 95)

Další takovou událostí bylo například zavedení telefonu do obce Buková, kdy kronikář tuto událost popisuje: *Dne 14. listopadu 1903 spojen zdejší dvůr hraběcí s ostatními telefonními stanicemi a sice v přímém spojení s dvorem Svarišovem, s rybní hajnicí pod Kalindrem, pivovarem, residencí a Schlosshofem, prostřednictvím centrály v lesním úřadě i se všemi ostatními stanicemi i velkostatku, zejména s Červeným Dvorem v Českých Budějovicích, jenž spojen jest se státní telefonní sítí, čímž dostalo se tedy i Bukové nepřímého spojení se světovou sítí telefonní. Hned po zřízení tohoto spojení odpoledne 14. listopadu měly dívky druhé třídy to potěšení laskavostí hraběcího mechanika p. Weise prakticky zkusiti účinky telefonu, když se všemi naobtěžovala si hovořiti choť pana správce ve Schlosshofu pí. Kučerová, každého jednotlivce na jméno a jiné okolnosti se dotazujíc. Nakonec poskytl p. Weis dítkám příležitost pocítiti mocnější účinky elektrického proudu, nežli lze školním přístrojem indukčním vyvoditi. Budtež jim za to vzdány díky!* (SOaK CB, Buková, s. 62)

Ve slavečské škole byla elektřina podle kroniky poprvé použita 31. října 1931 odpoledne. Ve škole svítily 4 žárovky (SOaK CB, Slavče, sign. B1920, sv.2, s.73).

Ve školních kronikách nalezneme také zaznamenány informace o počasí, které nějakým způsobem ovlivnilo výuku nebo dokonce život obyvatelstva. *Léto roku 1904 potrvá dlouho v neblahé paměti polních hospodářů nejen Čech, nýbrž i celé Evropy, pro veliké sucho a nesmírná vedra, neboť od 2. června nepršelo řádně po celé tři měsíce až 1. září a ve dnech následujících ovlažil tichý déšť vyprahlou půdu a téměř vypálené trávníky. Následkem sucha dozrála žita předčasně majíce zrno malé, zaschlé, ovsy od vymetání téměř nic se nevytáhly, otavy úplně zničeny, zemáky ještě počátkem září byly zvící lískových oříšků, ačkoliv nať přes všechno sucho zeleň ještě udržovala. Ceny všech hospodářských plodin sice stouply (hl brambor 12 Korun), ale cena dobytka proti jaru klesla na polovic, kráva koupená za 200 K prodána za 100 K. Aby chudé pastvy co možno nejvíce mohlo býti využito, svolila c. k. okresní školní rada vynesemím ze dne*

31. srpna 1904 č. 2714, aby počátek dopoledního vyučování posunut byl z ½9 na 9. hodinu po přiměřené změně rozvrhu hodin (SOaK CB, Buková, s. 66, 67). Obdobně se o tomto velmi suchém období, které ovlivnilo hospodářství hovoří i v dalších kronikách (SOaK CB, Jílovice, sign. B1042, sv. 1, s.192).

Povinná školní docházka dětí nebyla v té době příliš dodržována. Ve školních kronikách jsou zapisovány v procentech omluvené a neomluvené půldny a často je popisována neúčast žáků na vyučování. Rodičům, kteří neposílali své děti do školy mohla být udělena pokuta. I to bylo jablkem sváru mezi školou a rodiči. *Rok tento počal pro řídícího učitele resp. jeho rodinu velmi neobyčejným způsobem. Dne 9. září 1901 v noci s neděle na pondělí o ¼3 hodině ranní neznámý jakýsi lotr, surovec vrhl oknem do ložnice řídícího učitele 2 kameny vážící 3 kg se zjevným úmyslem tohoto poraniti, aneb postrašiti. Tímto surovým útokem rozbito 7 tabulí, z nichž sklo až na postel choti říd. učitele odhozeno v takovém množství, že celá postel třepinami pokryta byla. Šťastnou náhodou se stalo, že 5ti letý synáček ř. učitele byl ne-li od smrti alespoň od těžkého poranění zachráněn. Týž pět minut před atentátem maje žízeň, stál u okna útokem ohroženého, pil kávu. Jen se opozditi, bylo by neštěstí hotovo. Příčinu tohoto ohavného násilí a zločinu hledati dlužno ve štvání zdejšího rolníka Josefa Kůzla zodpovědného nepřítele školy a řídícího učitele. Věc vyšetřována soudně i četnictvem, ale bez výsledku. Příčina tohoto násilnictví byly asi pokuty pro nedbalé posílání dítek do školy. Hlas lidu zřejmě naznačoval pachatele Frant. Charváte rolníka ze Smrhova, dokázati se mu ničeho nemohlo, ač...snad „pracoval“ s nazančeným Kůzlem společně. O povaze a nepřátelství ku škole svědčí, že podobný útok stal se před 11 lety na říd. učitele Hotovce, o čemž možno se dočísti na str. 17. této pamětnice. (SOaK CK, Soběnov, sv.1, s. 74, 75)*

Učební pomůcky byly v této době pro školu získávány nejčastěji od soukromých subjektů, c. k. školní rady, zemského školního inspektora nebo také dalšími způsoby, např. *dne 28/10 chycen v drevníku pěkný exemplář tchoře, jež správce školy poslal vycpat pro školní sbírku p. říd. uč. Šim. Dvořákovi do Todně. (SOaK CB, Buková, s. 69) Dne 16. září 1901 darovala firma Hynek Votoček v Praze 200 různých psacích sešitů pro chudou školní mládež zdejší školy. Dne 20. září 1901 daroval zdejší škole pan Robert Osvald, kníž.revírník zde, 4 kusy vycpaného ptactva a to: jestřába, výra, sovu, sovu pálenou. (SOaK CB, Jílovice, sign. B1042, sv. 1, s. 171) Koncem prosince (1909) došlo*

darem od „Lehrmittelcentrale“ ve Vídni k žádosti řídicího učitele 50 různých druhů nerostů, které po zhotovení přiměřené skříně na příhodném místě v budově školní umístěny budou. (SOaK CB, Střížov, sign. B2016/2, s. 142)

Učebnice a školní pomůcky si žáci z movitějších rodin platili sami, žákům z chudých rodin mohly být učebnice zapůjčeny ve škole, pokud jich škola získala dostatek. *Letošním školním rokem zavedena nová učebnice pro druhé oddělení II. třídy: Třetí čítanka vydání trojdílného od Jos. Jursy za 1 K 60 h. Když pro vysokou cenu nebylo lze docílit u chudých dětí, aby si ji opatřily a ony darované prostřednictvím c. k. okresní školní rady na podělení všech nedostačovaly, žádáno spolu s místní školní radou⁹ u c. k. školního knihoskladu za tři výtisky těchto čítanek, jež ředitelství c. k. školního knihoskladu ochotně škole darovalo. (SOaK CB, Buková, s. 75) Slavná školní rada darovala pro zdejší chudou mládež celkem 20 knih a sice: 5 čítanek pro III. tř., 5 čítanek pro II. tř., 8 slabikářů a 2 malé katechismy. (SOaK CB, Slavče, sign. B1920, sv.1, s.139) Mezi časté přispěvatele školních pomůcek patřila Národní Jednota Pošumavská¹⁰. Ústřední výbor „Nár. Jednoty Pošumavské“ daroval chudému žactvu zdejší školy, jako náhradu, že nemohly účastnit se pro chudobu výletu do Prahy, asi 400 různých sešitů mimo hojnost per, tužek, papíru a kreslicích listů. K tomu přidala část též firma „Alois Hynek“ v Praze. (SOaK CB, Slavče, sign. B1920, sv.1, s.140)*

V zimním období, kdy docházeli žáci do školy ze vzdálených obcí pěšky a trávili celý den ve škole, neměli s sebou často svačinu či oběd. Ve školách proto v tomto období byla chudým dětem vařena polévka, kterou připravovaly dívky při ručních pracích, místní ženy nebo manželky učitelů. *Dne 24. ledna 1904 ustavil se komitét dam zdejších pro ústav vaření polévky v době zimní přesporním školním dětem. Komitét toho dne usnesl se vařiti polévky počínaje dnem 1. února. Komitét ustával z těchto dam: Pí Marie Osvadlová, choť kníž.revírníka, pí Anna Štětková, choť řídicího učitele, pí M. Vrkočová, choť učitele, pí Růžena Šafková, choť učitele, sl. J. Špaleová, hospodyně z fary, pí M. Broučková, ind.učitelka¹¹, pí K. Kojanová, choť obchodníka, pí. A. Hofhanzlová, choť hostinského, sl. M. Adamcová a sl. M. Štětková. Téhož dne zvolena předsedkyní pí M. osvaldová, za jednatelkyni sl. Špaleová a za pokladní pí*

⁹ Obdoba současné Školní rady, tehdy také složená ze zástupců obce, rodičů a učitelů. Rada byla volena a skládala slib. Měla na starosti záležitosti týkající se např. provozu nebo financování školy.

¹⁰ NJP; angažovala se mimo jiné i při snahách o zřizování českých škol v obcích kde škola nebyla vůbec nebo zde byla jen škola německá.

¹¹ Industriální učitelka – učitelka ručních prací

M. Broučková. Polévkový ústav otevřen byl dne 1. února 1904 a podílení trvalo do 31. března 1904. – Porcí rozdáno vůbec 3.333. – Poděleno vůbec 3.333 dětí. – Průměrně denně podílenu byly 93 děti. – Byly to děti úplně chudé i též zámožnější. – Polévka se vařila ve škole. – Vařila ji paní Anna Štětková, choť řídícího učitele. Polévka rozdílila se ve II. třídě. – Celkový náklad obnášel 108 K 07 h. – Denní náklad 2 K 97 h. – Průměrně za porci 3 h. Náklad uhrazen dary. ... Čeho bylo zapotřebí k vaření polévky zapůjčila dodala paní Anna Štětková. – Dítky měly své hrnečky a lžíce (SOaK CB, Jílovice, sign. B1042, sv.1, s. 180). Ve škole ve Slavči byla polévka vařena také manželkou řídícího učitele za pomoci matek žáků. Peněžitý dar poskytoval pravidelně např. hrabě Karel Buquoy a i zde bylo uvařeno přes 3000 porcí a vařilo se až 120 polévek denně (SOaK CB, Slavče, sign. B1920, sv.2, s. 45, 74 atd.). Snaha o zřízení polévkového ústavu ve střížovské škole se původně nesetkala s ohlasem a na stravování pro děti příškolené obce nezaslali žádný finanční příspěvek, přesto se od soukromých dárců a z dotace pro podporování polévkových ústavů podařilo opatřit celkem 99 korun, za které bylo uvařeno v období od 12. ledna do 6. února 1904 pro 80 žáků 1241 porcí polévky (SOaK CB, Střížov, sign. B2016/2, s. 109).

Stravovací akce probíhaly ve školách v zimním období po celá desetiletí (nejen před první světovou válkou a během ní, ale i za první republiky). Snahou bylo zabezpečit dětem chudým, ale i těm, které musely do školy daleko docházet, během výuky teplé jídlo.

Obrázek 23: Žáci slavečské obecné školy při stravovací akci

Zdroj: Školní kronika Slavče

Velmi častým problémem ve školách byl nedostatek paliva v zimním období. Pokud nebyly obce schopny palivo zajistit a ani z okresních zdrojů nedorazila pomoc.

Školy bývaly v zimě často zavřené několik týdnů a žáci si pouze jednou či dvakrát týdně docházeli pro úkoly.

Stejně jako dnes, ani v minulosti se školám nevyhnuly epidemie nejrůznějších nemocí, kvůli nimž bývalo často přerušeno vyučování na několik týdnů. *Dne 7. dubna 1906 ohlášen byl správě školy případ onemocnění školního dítěte osypkami...dne 9. dubna ukázaly se osypky také na školou povinném dítěti správce školy¹², protože tento nemohá sám učit, dojel do Budějovic k p. c. k. vrchnímu okresnímu lékaři, s jehož svolením vyučování dne 10. dubna bylo zastaveno do 26. dubna. V době té vystřídala epidemie ta většinu školních dětí. Protože 27. dubna ve škole nebyla přítomna ani třetina dětí, dojel druhého dne do Budějovic p. starosta k panu c. k. vrchnímu okresnímu lékaři načež vyučování znovu zastaveno do 4. května 1906, načež počalo opět pravidelné vyučování. Nákazou zůstalo ušetřeno jen malounko rodin, v ostatních vystřídala nemoc téměř všechny děti do 14 let, vyžádavši sobě za oběť v Bukové toliko jedno menší dítě, kdežto v Petříkově a v Olešnici zemřelo více menších i větších dětí (SOaK CB, Buková, s. 77, 78).*

Ke školnímu životu patřily, stejně tak jako dnes, nejrůznější slavnosti, které pořádaly školy pro žáky, a jejichž účelem bylo oslavit společně výročí, upozornit na zajímavou událost nebo důležitou problematiku. V jílovické škole se tak každoročně konala např. Slavnost stromů. Děti při ní společně s učiteli sázely stromy v obci (kolem kostela, školy, ve školní zahradě), aby upozornili na praktickou i estetickou důležitost stromů. Děti se učily stromy sázet, pěstovat i chránit (SOaK CB, Jílovice, sign. B1042, sv.1, s. 206 - 211).

Sázení stromů v dětech tvořilo vztah k místu, kde žijí. Podílely se na úpravě obce, společně dotvářely její vzhled. Později, když se děti, již jako dospělí vrátili domů, pozorovali, jak stromy rostou a připomínalo jim to plynutí času. Ti, kteří v obcích zůstali mohli svým dětem naopak vyprávět o svých školních letech a ukázat jim praktické výsledky své činnosti. Ovocné stromy ze školních zahrad se již nedochovaly, ale na mnohých návších stále najdeme stromy zasázené dětmi v minulém století. Takto je například střížovská návěs osázena lipami nebo jílovická návěs kaštany.

Stromková slavnost (přesto, že původně souvisela s počty císaři či jeho manželce nebo rodinným příslušníkům při jejich nejrůznějších výročích) byla velmi

¹² Řídící učitel, který měl za příplatek na starosti kromě výuky také zajištění provozu školy.

rozšířená v řadě obecných škol na venkově a časem se stala i jakousi demonstrací vlastenectví. Například ovocné stromy zasazené při stromkové slavnosti v Soběnově v roce 1907 byly symbolicky pojmenovány jmény mužů, kteří se zasloužili o český národ. Všech 34 stromků tak bylo věnováno:

1. *Jeho Veličenstvu císaři a králi Františku Josefovi I.*
2. *Českému národu*
3. *Vévodovi země české sv. Václavu*
4. *Karlu IV. Otcí vlasti*
5. *Soběnovské obci*
6. *Školní mládeži soběnovské v r. 1907*
7. *Velikému českému básníku Svatop. Čechovi*
8. *Nepřemožitelnému hrdinovi Janu Žižkovi z Trocnova*
9. *Pěstiteli českého jazyka Jungmannovi*
10. *Tvůrci české hudby Bedřichu Smetanovi*
11. *Tvůrci Psohlavců Jiráskovi*
12. *Neohroženému vůdci českobudějovických Čechů Augustu Zátkovi*
13. *Příteli našeho jihu Vilému Švarcovi*
14. *Vynálezčům pluhu bratřím Veverkům*
15. *Příznivkyni naší obce Národní Jednotě Pošumavské*
16. *Arciučíteli Janu Am. Komenskému*
17. *Králi čes. Jiřímu z Poděbrad*
18. *Otcí národa Františku Palackému*
19. *Králi čes. Jiřímu z Poděbrad*
20. *Pěvci „Slávy dcery“ Janu Kollarovi*
21. *Vzdělavateli čes.lidu Janu Kaj. Tylovi*
22. *Památce Husově*
23. *Oblíbenému knězi povídkáři Václavu Beneši Třebízskému*
24. *Velikému Biskupu Jirsíkovi*
25. *Vynikajícímu básníku Janu Nerudovi*
26. *Velikému rolníku Krouskému*
27. *Buditeli lidu Karlu Havlíčkovi Borovskému*
28. *Sběrateli slovanských starožitností Šafaříkovi*

29. *Vynálezci lodního šroubu Resslerů*
30. *Slovník spisovatelce Boženy Němcové*
31. *Slavnému českému lékaři Purkyňovi*
32. *Vůdci národa Frant. Lad. Riegrovi*
33. *Národnímu básníku Čelakovskému*
34. *Ohnivému hajiteli českého práva Eduardu Grégrovi*

(SOaK CK, Soběnov, sv. 1, s. 101, 102)

Rakousko – Uhersko se stále pokoušelo získat nová území na Balkánském poloostrově, Srbsko, přestože slabší nechtělo ustoupit. Při návštěvě Sarajeva byl spáchán atentát na následníka trůnu Ferdinanda d'Este a jeho manželku. To posloužilo Rakousku – Uhersku jako záminka k vyhlášení války. O atentátu lze nalézt záznamy ve všech zkoumaných školních kronikách. Pouze školní kronika střížovské školy obsahuje jen velmi stručný zápis o celé události¹³, v ostatních kronikách nalezneme velmi podrobný popis celé události i další informace. *Vyhláškou c. k. místodržitelského rady v Budějovicích ze dne 29. června 1914 čís. 258 sem sděleno, že Jeho císařská Výsost pan arcivévoda František Ferdinand a její výsost paní vévodkyně Hohenbergová padli včera za oběť atentátu proti nim spáchanému.* (SOaK CB, Buková, s. 127) *Slavné requiem ve zdejší kostele za zesnulého arcivévodu Jeho c. a k. Výsost Františka Ferdinanda následníka trůnu a Jeho vznešenou choť vévodkyni Žofii z Hohenbergu konalo se dne 3. července 1914 za účasti školní mládeže a učitelstva. Po službách božích ve škole bylo dětem třetí třídou počínaje pověděno jak shora uvedeno¹⁴. Slavnost pak ukončena zapěním Rakouské národní hymny* (SOaK CB, Jílovice, sign. B1042, sv.2, s. 46).

Přestože vedení kronik mělo svá jasná pravidla, stanovená zákonem, byla ponechána kronikářům možnost zaznamenávat také to, co je z jejich pohledu důležité. Zaznamenané události často kronikáři doplňovali svým osobním postojem a názory. O počátcích války se tak hovoří např. takto: *Drsná atmosféra, ležící skoro měsíc vši tíží na myslích všech, trapná nejistota sklíčující veškerý život veřejný konečně ukončena. Mlhy zahalující budoucnost nejbližší tajemnou rouškou spadly a vyjasnilo se. Nebylo*

¹³ V zapisování do střížovské kroniky se, jak lze soudit podle písma, střídalo několik učitelů. Jako jediná také obsahuje řadu záznamů o úmrtích slavných českých osobností kulturního i politického života jakými byli např. Kollár, Dvořák, Rieger a další, včetně jejich podrobných životopisů a popisů jejich díla. Naopak zápisy vycházející z povinnosti danou zákonem jsou velmi stručné a strohé.

¹⁴ V kronice je na 3 stranách zapsán proslov řídícího učitele k dětem, ve kterém učitel popisuje celou událost a zároveň projevuje lítost nad celou událostí (SOaK CB, Jílovice, sign. B1042, sv.2, s. 44 - 46)

radno a prospěšno dále s rozhodnutím otálet, neboť tak bylo neživotnějším zájmem našeho mocnářství. Akce, podniknutá naší c. a k. vládou vůči Srbsku, byla důstojná a neponechávala zadních dvířek ani postranních vytáček, jelikož prokázáno a dokázáno bylo, že podvrtné živly pracovaly proti našemu mocnářství a zločin spáchany na následníku trůnu pocházel od těchto živlů. Zadostiučinění podle požadavků c. a k. naší vlády notou formulovaných královskou vládou srbskou dáno nebylo – odpověď nedostatečná – a tak železnou důsledností nastoupila druhá alternativa: Srbsko volilo samo ... Dlouhá a dlouhá léta nezažila snad říše naše vzrušenějších chvil, nežli byla sobota 25. července t.r., kdy Srbsko mělo dáti odpověď do 6. hodiny ultimátem naší c. a k. vlády. Do posledního okamžiku očekáváno bylo, že chladná rozvaha zavládne v Bělehradě a že země, prošeďší strážní dvou velkými požáry válečných, nerozhodne se pro šílené riziko nemožného na první pohled zápasu se svou sousední velmocí. Však sklamaly poslední naděje. Odmítnuta byla nabízená ratolest míru a nezbývalo pro zachování důstojnosti a prestiže říše naší, než nastoupiti cestu boje. Dne 26. července 1914 ráčilo Jeho Apoštolské Veličenstvo náš císař a král naříditi částečnou mobilisaci 8. a 9. armádního sboru v Čechách. U nás vyvěšeno o 4. hod. odpolední a právě toho dne konala se pouť. Bylo po pouti. (SOaK CB, Jílovice, sign. B1042, sv.2, s. 48, 49)

8.2 První světová válka v kronikách vybraných málotřídních škol

Po vypuknutí první světové války byl ve školách nedostatek vyučujících, protože řada učitelů musela vykonávat povinnou vojenskou službu. *Přes obtíže, které vypuknutí války působilo, bylo nařizeno vynes. ze dne 28. srpna 1914 č. 2190., by školní rok 1914-1915 pokud možno na všech obecných i měšťanských školách začal v předepsané době. Poněvadž mnoho učitelských sil bylo do boje povoláno, nařizeno tímž vynesím, by na školách, ze kterých učitelstvo odešlo do boje, bylo vyučováno zbývajícími silami tak, že se třídy spojí, anebo vyučuje jedna třída dopoledne, druhá odpoledne. Ve městech větších nastala obtíž o místnosti, ježto tříd bylo použito buďto k ubytování vojska nebo za nemocnice pro raněné vojíny. Také ze slavečské školy byli povoláni dva učitelé ze čtyř, a tak na počátku školního roku vyučovali zbývající dva učitelé přes 200 žáků (SOaK CB, Slavče, sign. B1920, sv.2, s.29).*

Dne 27. července 1914 nastupovali záložníci vojenskou službu ke svým plukům. Též učitelé zdejší školy pp. Josef Špitálský, Jan Hes a Rudolf Šafek nastoupili službu vojenskou. (SOaK CB, Jílovice, sign. B1042, sv.2, s. 49)

V Bukové byli hned v prvním roce války povoláni tři ze šesti tamních vyučujících, a proto muselo být přistoupeno k rozdělení výuky tříd na odpolední a dopolední skupiny (např. v SOaK CB, Buková, s. 132). *Odchod mužů na frontu způsobil také problémy se zemědělskými pracemi, proto museli při hospodářských práce vypomáhat i děti a učitelé. Vyneseními c.k. okresní školní rady ze dne 8. srpna 1914 nabádáno bylo ku přibrání školní mládeže ku pracem hospodářským. Ze dne 18. srpna 1914 vybízeno učitelstvo k součinnosti pro zabezpečení práce ve žních a obdělávání půdy. (SOaK CB, Buková, s. 132)*

Jinak tomu nebylo ani ve Střížově, kde ze čtyř učitelů zůstali jen dva stálí, k nimž přibyl na první rok války jeden výpomocný učitel¹⁵, přesto musely být školní třídy spojeny.

Odchod mužů na frontu způsobil nedostatek pracovních sil v hospodářství. Školní mládež proto musela pomáhat zejména při žních a dalších zemědělských pracích. Toto opatření trvalo po celou dobu trvání 1. světové války. Další pomoc dětí při zásobování vojáků na frontě spočívala v tom, že sbíraly a sušily ostružiní, jako náhražku čaje (např. v SOaK CB, Buková, s. 134), pořádaly se sbírky vlny nebo kaučuku. Jako náhrada za textilní plodiny byly sbírány kopřivy.

Okresní školní rada vydala dne 2. března 1915 nařízení, podle něhož musely být do školních kronik zapisována jména účastníků obcí ve válce, protože obce odevzdaly již dříve seznamy branců. Ve všech školních kronikách tak nalezneme jména mužů odvedených na frontu a v některých z kronik se lze dočíst také kdo z nich padl do zajetí, vrátil se domů nebo ve válce padl (např. v SOaK CB, Buková, s. 136).

Školní kroniky sloužily v době války také k zaznamenávání bojů na různých frontách nebo k záznamům o činnostech ve prospěch Červeného kříže, sbírek atp. Navíc někteří kronikáři zaznamenávali velice podrobně, jaké státy kdy vstoupily navzájem do válečného stavu či informace o výsledcích bitev.

¹⁵ Výpomocní učitelé, kteří v době první světové války zastupovaly učitele, nedostávali žádný plat a na prázdniny byli propuštěni. Až od dalšího školního roku byla přiznána výpomocným učitelům měsíční mzda 60 korun (SOaK CB, Střížov, sign. B2016/2, s. 156, 157).

Další důležitou událostí období první světové války, kterou shodně zaznamenávají všechny školní kroniky bylo úmrtí císaře Františka Josefa I. V bukovské kronice se píše: *Dne 22. listopadu 1916 padl František Opolcer, žák zdejší školy nar. 20. března 1894. V týž den došla zpráva, že Jeho Veličenstvo císař a král František Josef I. zesnul tiše v Pánu dne 21. listopadu 1916 o 9 h. večerní v zámku Schönbrunském. Hned jak došla tato truchlivá zpráva vyvěšeny byly smuteční prapory, nejen ve škole, ale i hojně na domech v obci.* (SOaK CB, Buková, s. 166)

O revoluci v Rusku najdeme díky politické situaci u nás letmou zmínku jen v jediné zkoumané kronice. *Dne 17. března 1917 došly novinářské zprávy o revoluci v Petrohradě v Rusku. ...zástupcové dumy ujali se vlády sesadivše dřívější ministry a cár Mikuláš zřekl se trůnu. V následujících dnech prohlášena tam republika.* (SOaK CB, Buková, s. 174) Podrobněji se oslavám výročí revoluce v Rusku začínají kroniky věnovat až za 31 let, tedy v roce 1948.

Další z událostí celostátního významu můžeme nalézt zaznamenanu v Bukovské kronice. Týkala se o amnestie vyhlášené Karlem I. pro politické vězně. Podle kroniky bylo propuštěno 20 tisíc vězňů, mezi kterými byli např. poslanci Rašín či Kramář (SOaK CB, Buková, s. 179).

Nejen válečné a politické události byly do kronik zaznamenávány. Důležitým okamžikem v době první světové války bylo zavedení střídání zimního a letního času. *Od 1. května 1916 zaveden v naší říši letní čas. O 11. hodině se v noci 30. dubna posunula rafije hodin na 12 a tento moment stal se jistě okamžikem historickým, o němž vnuk i pravnuk náš čísti bude ve starých letopisech. Moudré a hospodárné zařízení toto provedeno bylo důstojně a vážně. O hodinu dříve ku práci a o hodinu později k odpočinku. Dle tohoto času počalo se vyučovati i na naší škole* (SOaK CB, Jílovice, sign. B1042, sv.2, s. 108, 109).

Kronikáři školních kronik zaznamenávali život v obci během celého roku skutečně poctivě. Kromě povinných náležitostí se tak lze z kronik dozvědět také o cenách potravin či oblečení. Vznikl tak přehled, kolik se za různé věci platilo před válkou, kolik byla stanovena nejvyšší cena za války a také, kolik byli lidé skutečně nuceni zaplatit. Například za máslo tak lidé zaplatili místo předválečných 2 korun 80 haléřů v roce 1917 již 28 korun a o rok později dokonce 50 korun (SOaK CB, Buková, s. 192).

V říjnu roku 1918 se kromě jedné z nejdůležitějších událostí československých dějin do školních kronik zapsala také epidemie španělské chřipky, která v Čechách v té době probíhala a které podlehl mnoho lidí (SOaK CB, Buková, s. 194; Jílovice, sign. B1042, sv.2, s. 137). Epidemie španělské chřipky se podle zápisů v kronikách zopakovala i v prosinci téhož roku.

8.3. Vznik Československa a první republika v kronikách vybraných málotřídních

Všechny vybrané kroniky zaznamenávají vznik Československé republiky velmi podrobně. Nechybí obrazový materiál, novinové články nebo portréty významných osobností. Všechny události spojené se vznikem ČSR zapisovali kronikáři s ohledem na celonárodní význam, ale nezapomínají ani zaznamenávat drobné události související se vznikem ČSR.

28. říjen 1918 vzkřísil český národ z 300 leté poroby. I u nás očekávali jsme skrytě ale toužebně tento slavný den již dobu děšší. Ale že přikvapí tak rychle jsme se nenadáli. V ten den přišli mnozí z blízké Kaplice, kde byly české domy proti zvyku i vůli Němců ozdobeny prápory barev českých. I ve Velešíně a Besednicích bylo pozorovati tuto výzdobu dalekohledem. Teprve odpoledne byla zjištěna pravda a hned na popud řídícího učitele projevena radost ozdobou praporů. Ten den se nepracovalo. Jásot a radost všeobecná. (SOaK CK, Soběnov, sv. 2, s. 78)

Dne 10. listopadu konal se v Budějovicích na náměstí tábor lidu za přítomnosti československého vojska s hudbou, při němž sňat byl dvouhlavý orel s radniční věže za hlaholu hymny české, francouzské a americké. ... V první schůzi národního shromáždění dne 14. listopadu prohlášena ústy Kramářovými svobodná republika československá s prvním prezidentem Tomášem Masarykem v čele. ... Začátkem prosince obsadilo vojsko 29. střeleckého pluku města Krumlov, Kaplici, Nové Hrady a pohraniční kraj, jež do té doby ovládali Němci. 7. prosince konaly se po celých Čechách okresní učitelské porady se slibem učitelstva republiky československé a volbami do okresní školní rady a zemské porady (SOaK CB, Buková, s. 195-198). Den 21. prosince 1918. dojel do Prahy president naší republiky Tomáš G. Masaryk, aby ujal se vlády. Na všech stanicích kudy se p. president ubíral, byl slavnostně uvítán. Nejkrásnější uvítání bylo v Praze. (SOaK CB, Jílovice, sign. B1042, sv.2, s. 168) Učitelé Viktor Piazza a Vojt. Krninský uspořádali tábor

lidu, na němž promluvili o významu Československé republiky. (SOaK CB, Střížov, sign. B2016/3, s. 161)

Od roku 1919 se ve všech školních kronikách počínají objevovat zmínky o výročích předních osobností českého kulturního života. *Na oslavu stých narozenin Boženy Němcové pořádal spojený odbor dne 8. února (1919) schůzi ve II. třídě, v níž přednášku o životě a působnosti i spisovatelské činnosti této ideální vlastenky vykonal s plným nasazením kol. J. Roubal (SOaK CB, Buková, s. 206). Dne 15. listopadu (1920) uspořádána byla ve škole oslava Komenského. V nižších ročnících pověděli dětem o životě a spisech Komenského třídní učitelé, čtvrté a páté třídě vysvětlil význam Komenského podrobnějším výkladem třídní učitel IV. třídy p. Josef Český. V lidovými kurse rovněž učitel p. Josef Český přednesl ve dvou hodinách učebných dorostu o životě Komenského, jeho spisech a snahách (SOaK CB, Jílovice, sign. B1042, sv.2, s. 201).*

Ve školních kronikách nyní připomínku oslav jubileí příslušníků habsburského rodu nahradily připomínky narozenin T.G.M. či dalších osobností společenského, kulturního a politického života nové republiky. *Dr. Aug. Zátka, vůdce Čechů budějovických, zemřel v Čes. Budějovicích 31. ledna 1935. V čele kulturního a politického ruchu zdolal německou převahu jihočeské metropole a přičinil se o její rozkvět zejména po stránce školství. (SOaK CB, Slavče, sign. B1920, sv.2, s.80)*

8.4 Mnichovská dohoda, Protektorát Čechy a Morava a 2. sv. válka v kronikách vybraných málotřídních škol

Školní kroniky nepřestaly být vedeny ani v dobách, kdy bylo české školství podrobena tvrdé cenzuře nacistického Německa. Ve všech školních kronikách však musel být ukončen zápis a od školního roku 1940/1941 byly vedeny zcela nové kroniky. Původní školní kroniky musely být zabaleny, zapečetěny a uloženy ve školních kabinetech či knihovnách. *Podle nařízení vlády z 22. VI. 1940, č. 4002/40, se obě školní kroniky pokládají jako knihy závadné a proto se tímto zápisy do této kroniky končí. Kronika bude zabalena a zapečetěna. Škol. rokem 1940-41 bude založena a vedena kronika nová (Viz přípis o.š.r. z 26. VI. 1940, č. 4002/???) (SOaK CB, Slavče, sign. B1920, sv.2, s.197)*

Ve školní kronice Jílovic, ve 2. svazku dokonce zcela chybí zápis z let 1935–1940. V kronice je vložen dodatečný zápis o tom, že poslední strany kroniky před zapečetěním byly řídícím učitelem vytrženy a zničeny, protože obsahovaly záznamy, které nebyly v souladu s nacistickou ideologií. Není známo, kdo záznam do školní kroniky doplnil, ale podle písma lze usuzovat, že kronikář, který vedl záznamy i v letech 1940–1945. Některé školní kroniky byly po skončení druhé světové války obnoveny, v některých školách pak bylo přistoupeno k založení kroniky zcela nové.

To, co bylo uvedeno ve školních kronikách bylo často také známkou osobní statečnosti kronikáře. Zatímco v Jílovicích byly některé zápisy z období první republiky raději zničeny, v soběnovské školní kronice řídící učitel Spytihněv Strašpytel o Mnichovské dohodě zapsal: *... Byla to škaredá hra s námi. Budeme žít, třeba ve státě zmenšeném, třeba v srdci navždy zůstane palčivý osten bezpráví. 21. květen 1938 byl posledním projevem rozmachu naší národní síly. Československá vláda provedla v pohraničí mimořádná bezpečnostní opatření. 26. června Runciman poslán do Prahy, aby sám zjistil národnostní poměry. 21. srpna Henlein přerušil jednání s ministerským předsedou Hodžou a vládou o otázkách sudetských Němců – pak opět pokračováno a 7. září def. jednání přerušeno. 13. září vyhlášeno stanné právo v několika okresích. Pak rozšířeno na všechny pohraniční okresy i na náš. 21. září Praha donucena přijmout návrhy o odtržení sudetského území, tj. 1/3 Čech. 23. září byla v Praze vyhlášena mobilisace. Stará vláda odstoupila a večer president jmenoval novou vládu, v čele které stál jako předseda armádní generál Jan Syrový. V pohraničí se bojuje. Naše úřady, celnice a finanční stráž jsou nepřetržitě napadány. Každý večer dlouho do noci posloucháme rachotu kulometů, střelbě z pušek a výbuchům granátů. Obce se zmocňuje zděšení – v okolí není jediného našeho vojáka nebo četníka. Lidé zakopávají cenné věci a zazdívají. Víme, že se blíží hrozné rozhodnutí. Lid očekává energické vyslovení nové vlády. Ve městech se lid bouří. Tisíce našich lidí opouštějí sudetské území; zanechávají tam často veškerý majetek a jsou rádi, že zachraňují holý život. Naší vesnicí prošla a projela řada našich uprchlíků.* Na dalších stranách kroniky pak řídící učitel popisuje, jakým způsobem prožívali obyčejní obyvatelé malé příhraniční vesnice mobilizaci, ale i další zvyšování Hitlerových požadavků a přibližování německých vojáků k Soběnovu. Nezapomíná ale ani popisovat další události, které se dotýkají celého národa, jako je postoupení Těšínska Polsku, požadavek slovenské autonomie nebo

požadavek Maďarů na část Slovenska a Podkarpatskou Rus. Kronika obsahuje také přepis čestného prohlášení, které museli podepsat všichni členové učitelského sboru a kde se uvádí, že ani on, ani jeho rodiče nejsou židovské víry nebo židovské národnosti. (SOaK CK, Soběnov, sv. 3, s. 135 - 149).

Ve školní kronice slavečské školy řídící učitel Bohumil Kozlík zapsal a vlepil novinové články s řadou informací, které se vztahovaly k životu, posledním dnům, ale také k úmrtí presidenta T.G. Masaryka, projev prezidenta Beneše po Mnichovské dohodě i o jeho odchodu do exilu, novinové články k mobilizaci v roce 1938, o odtržení Slovenska a Podkarpatské Rusy. V období po odtržení Sudet a vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava Bohumil Kozlík do kroniky nezapisoval, pouze lepil články tak, jak události přicházely. Poskytl tak budoucím čtenářům obraz toho, jak docházelo k postupnému zbavování Čechů jejich svébytnosti, aniž by vkládal do textů svůj osobní názor nebo odhaloval své postoje. Ve slavečské kronice se lze dále dozvědět o přerušování vyučování kvůli nedostatku uhlí: *Podle příp. ošv. Z 3. II. 1940, č. 801, zastaveno vyučování na vyšší rozkaz na všech veřejných, soukromých a dřív. státních školách měšťanských, obecných, pomocných a mateř. s okamžitou platností do dne 18. února 1940 včetně. Zároveň bylo upozorněno, že během doby uzavření škol nesmějí býti činěny pokusy o doplnění zásob škol. paliva. Podle příp. ošv. Z 24. II. 1940, č. 1282, byly dnem 1. března t. r. ukládány domácí úkoly, aby se předešlo škodám, jež by mohly vzniknout ze zastaveného vyučování. Za tímto účelem přicházelo žactvo do školy vždy v úterý a pátek jen na krátkou dobu, (rozdání připravených úkolů a nejnnutnější vysvětlení) protože učebny nesměly býti vytápěny.* Dalším výnosem bylo již od 4. března vyučování opět obnoveno. Bohužel, pokud školní rada neopatřila zásobu uhlí, bylo pokračováno v zadávání úkolů dvakrát v týdnu (SOaK CB, Slavče, sign. B1920, sv.2, s. 194, 195).

K přerušování vyučování kvůli nedostatku uhlí v období války docházelo častěji. K přerušení vyučování pak došlo také ve chvíli, kdy byly školní budovy zabrány pro ubytování uprchlíků. *Pro nedostatek paliva nebylo po vánočních svátcích zahájeno vyučování, ale byly dávány do 23. ledna 1945 každé úterý žákům úkoly. Dne 27. 2. 1945 bylo zdejší správě obecné školy oznámeno, že přijdou do zdejší školy vystěhovalci z východu, proto byly všechny tři třídy vyklizeny a úkoly od 6. 3. 1945 dávány byly v hostinci p. J. Burdy („u Hrdů“). Vystěhovalci do naší školy přišli dne 4. 3. 1945, v počtu*

69. *Uvolněn pro ně též byt v přízemí pro svobodného učitele, kdež byla zřízena kuchyň. Po velikonočních svátcích, dne 4. 4. 1945 povoleno bylo pravidelné vyučování. Poněvadž u nás jsme do školy nemohli a nebyly zde tři prázdné vhodné místnosti bylo vyučováno pouze v hostinci p. J. Burdy a p. J. Kovače a to střídavě, takže každá třída měla v týdnu čtyřikrát školu, což bylo až do 28. 4. 1945. Dne 17. 4. 1945 byli vystěhovalci odstěhováni do Hodějovic, škola uklizena a vymyta a mělo se v pondělí 23. 4. začíti opět ve škole vyučovati. Zatím 22. 4. přišel nový transport vystěhovalců o počtu 70. Tito odešli dne 9. 5. 1945. (SOaK CB, Střížov, sign. B2016/4, s. 13)*

Do školních kronik byly opět zaznamenávány události spojené s aktuální politickou situací, jako např. narozeniny Adolfa Hitlera, oslavy výročí vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava atp.

V některých školních kronikách jsou v letech 1940–1945 učiněny pouze zápisy, které ukládal zákon, tedy statistické údaje, organizační záležitosti týkající se školy a dále povinné zápisy (výročí, atentát na říšského protektora atd.). Dříve tak obsáhlé kroniky vedené pečlivě a zaznamenávající pro příští generace mnoho zajímavostí, se v době okupace staly jen strohými úředními dokumenty, do kterých nikdo nechtěl zapsat nic, co by mohlo ohrozit život jeho nebo dokonce jeho blízkých. Zajímavostí je, že zápis o atentátu na Reinharda Heydricha je ve všech kronikách zcela totožný, obsahující životopis a „zásluhy“ říšského protektora. Školy tak s největší pravděpodobností obdržely od nařízených úřadů přesné znění zápisu, které se v kronice muselo objevit.

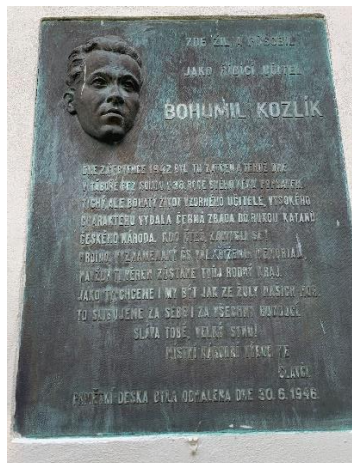
8.5 Konec 2. světové války v kronikách vybraných málotřídních škol

Některé ze škol byly v úplném závěru války obsazeny vystěhovalci a nemohlo tedy probíhat vyučování. I ve školách, kde vystěhovalci nebyli, se po dva týdny (koncem dubna a začátkem května) kvůli zostřeným poměrům nevyučovalo (SOaK CB, Střížov, sign. B2016/4, s. 13). Závěrečný zápis školního roku 1944-1945 byl ve všech kronikách opět optimistický, kronikáři přidali k strohým povinným údajům a statistickým datům svou radost nad skončením války. Nechybí ani podrobné popisy událostí z Pražského povstání včetně přepisů volání československého rozhlasu o pomoc. Veškeré události opět velmi podrobně popisuje řídící učitel soběnovské školy Spytihněv Strašpytel a pokračuje tak ve své kronikářské činnosti, kterou byl nucen

utlumit a provádět jen zápisy neodporující nacistické ideologii. Opět popisuje události významu národního, ale také místní, které nejlépe dokreslují tehdejší dobu. *Volání pražského rozhlasu* (5. května 1945) *podnítilo několik místních odvážlivců spolu s řídícím učitelem Spyt. Strašpytlem, že 5. května v odpoledních hodinách zastavili na návsí 2 osobní vojenská auta, posádku odzbrojili a takto získané zbraně použili k dalším akcím. Skupina čítala 9 mužů a odzbrojovala další Němce. Situace byla kritická, když oddíly SS projížděly Besednicemi. Bylo to 7. května, kdy na silnici u mlynáře Schöppla byli SS odvečeni: Frant. Wortner, Frant. Pessinger, Vrážek, Bohumil Orholz a Miloslav Kotek.* (SOaK CK, Soběnov, sv. 4, s. 68) Příběh pěti odvečených mladých mužů pak pokračuje v posledním díle školní kroniky, kterou již vedl nový řídící učitel Jan Holba, který nastoupil místo Spytihněva Strašpytla.

Dochází také k vysvětlení některých událostí, které se v období okupace staly, ale nemohlo o nich být napsáno. To je například osud řídícího učitele slavečské školy Bohumila Kozlíka. Zápisy ve slavečské kronice jsou bez vysvětlení vedeny od r. 1942 jiným kronikářem. Celý příběh je zaznamenán v poválečném zápise školní kroniky. Podrobnější obraz celé události si lze udělat díky novinovým výstřižkům, které popisují soudní proces s muži, kteří udali řídícího učitele Bohumila Kozlíka a další občany Slavče gestapu. Důvodem udání bylo údajné schvalování atentátu na Heydricha. V dané době toto udání stačilo k tomu, že byl Bohumil Kozlík ráno 2. července 1942 zatčen, a ještě téhož dne popraven v Táboře. V roce 1946 byli oba udavači odsouzeni mimořádným lidovým soudem v Českých Budějovicích k trestu smrti (SOaK CB, Slavče, sign. B1920, sv.3, s. 86).

Obrázek 24. Pamětní deska na budově bývalé školy ve Slavči

Zdroj: archiv autorky

8.6 Rok 1948 v kronikách vybraných málotřídních škol

Události do roku 1948 nejsou ve školních kronikách nijak výrazně zaznamenávány. Každoročně jsou připomínány žákům narozeniny T. G. Masaryka, E. Beneše, ale také J. V. Stalina, V. I. Lenina nebo výročí revoluce v Rusku.

Za zmínku stojí jen některé z příběhů, které nalezneme zachycené v poválečných školních kronikách. Jedním z nich je osud pětice soběnovských mladíků, které na sklonku války odvezly jednotky SS. *Dne 9. května 1947 konala se ve zdejší obci smuteční slavnost spojená s převezněním tělesných pozůstatků pěti mladých mužů, zavlčených SSmany se silnice „ u Schöppla“ přes Trhové Sviny, Nové Hrady do Rakouska a tam blíže Pyrkakrukin utracených. Byli to ti, kteří se 7. května, právě v den před dvěma roky byli odvezeni, vrátili do rodné obce. ... Dva roky bylo pátráno po těchto mužích, teprve na jaře roku 1947 se podařilo p. Petru Wortnerovi zjistit spolehlivou stopu. Výpověďmi svědků a jistého sedláka – Rakušana, který je pohřbíval, dalo se bezpečně soudit na totožnost. Tato byla bezpečně zjištěna při exhumaci dle dosti dobře zachovaných svršků, vlasů a chrupu. Jak s nimi SS zacházeli, je těžko říci. Zjištěno bylo, že vlasy měli s hlavy strženy. Dle výpovědi zmíněného sedláka byli pravděpodobně střeleni do týla na skalním výstupku se kterého spadli pod skálu. Odtud, roztroušené po různu je pohřbívali.* (SOaK CK, Soběnov, sv. 5, s. 31) Také o úmrtí Jana Masaryka se dozvíme pouze z jedné ze školních kronik – ze soběnovské.

Události roku 1948 jsou v kronikách zachyceny tendenčně, s popisem činnosti protistátních živlů a oslavou Klementa Gottwalda coby zachránce republiky před rozvratem (např. v SOaK CK, Soběnov, sv. 4, s. 38).

9 Metoda orální historie ve školním prostředí

Metoda orální historie je jedním z moderních trendů ve výuce dějepisu. Tato metoda je spíše využívána na 2. stupni základních škol nebo na školách středních, ale lze ji velmi dobře modifikovanou využít také ve výuce dějepisné části vlastivědy na 1. stupni základní školy. Při výuce moderních českých dějin je pro žáky bezesporu výhodou, poznávají-li co nejvíce historických událostí ne zprostředkovaně, z učebnic, ale z vyprávění pamětníků. Může se jednat o dokumentární filmy, které takovéto vyprávění zprostředkují, ale ještě přínosnější jsou přímá setkání s pamětníky.

Podle Tilmansové a kol. (2010, s. 43) je dějepisná výuka důležitým prvkem při formování a předávání kulturní paměti. Sdílením vzpomínek lze spojit jinak generačně vzdálené skupiny, ať už se jedná o členy rodiny nebo setkání různých generací v rámci výuky či přednášky.

Žáky 1. stupně je třeba na taková setkání velmi dobře připravit a uvědomit si možná úskalí, která přímý kontakt žáků s pamětníkem může přinést. Hejůvová (2014) uvádí jako největší úskalí, s nimiž je nutné se při využívání metody orální historie vypořádat zejména:

- nedostatek času;
- nezkušenost žáků;
- kontroverzní a citlivá témata.

Zejména u žáků na 1. stupni základní školy se může nezkušenost při kladení otázek či ostych negativně promítnout do schopnosti klást během rozhovoru pamětníkovi otázky. Dostatek času je dalším faktorem, který je třeba vzít v potaz a na setkání s pamětníkem vyhradit delší časový úsek. Je třeba počítat s tím, že na počátku setkání bude panovat ostych na obou stranách, a že se vyplatí ponechat dostatek prostoru na „prolomení ledů“.

Je však zřejmé, že aktivity, díky kterým žáci získávají informace o moderních dějinách poskytují učitelům příležitost pro rozvoj kompetencí žáků. Kromě získávání poznatků o dějinách obce nebo regionu a mezigeneračního učení jsou to také další dovednosti a kompetence (srov. HERINK, 2014; RVP ZV, 2017):

- schopnost klást otázky;

- třídit informace a na základě jejich pochopení a propojení je využívat při učení i v praktickém životě;
- kriticky posuzovat získané poznatky a vyvozovat z nich závěry;
- formulovat a vyjadřovat logicky své myšlenky, výstižně se vyjadřovat a souvisle a kultivovaně komunikovat;
- naslouchat promluvám druhých lidí, porozumět jim, vhodně reagovat, zapojovat se do diskuze, obhajovat svůj názor a vhodně argumentovat
- podílet se na utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívat k upevňování dobrých mezilidských vztahů;
- oceňovat zkušenosti druhých lidí, čerpat z nich poučení;
- být schopen vcítit se do situace druhých lidí;
- schopnost posoudit a následně ověřit výpovědní hodnotu informací.

9.1 Obecné didaktické cíle

Hejůvová (2014) uvádí jako obecné didaktické cíle při výuce historie pomocí rozhovorů a vzpomínek pamětníků zejména možnost žáků rozvíjet prostřednictvím vedení rozhovoru jejich sociální inteligenci, upevňování mezilidských a mezigeneračních vztahů. Žáci se učí vnímat minulost prostřednictvím perspektivy jiného člověka a porozumět důvodům jeho jednání v minulosti, zvažují také, do jaké míry je lidský život, chování a jednání ovlivňováno vnějšími skutečnostmi a zda a do jaké míry lze svým jednáním vnější skutečnosti ovlivňovat. V neposlední řadě žáci porovnávají jednání lidí, kteří se ocitli v obtížných životních situacích, učí se respektovat různé životní hodnoty a přístupy k životu.

9.2. Výukové aktivity při využití orální metody – přímé setkání žáků s pamětníkem

Jak již bylo řečeno, zejména u žáků na 1. stupni základní školy lze předpokládat při využití metody orální historie řadu úskalí, na která je třeba se připravit. Případným problémům při výuce lze předejít naplánováním aktivit tak, aby žáci byli na přímé setkání s pamětníkem připraveni a zároveň aby pro ně setkání bylo co nejpřínosnější.

Pro žáky 4. a 5. ročníku ZŠ Střížov bylo domluveno setkání s paní Velickou, která se narodila v roce 1929. Žáci se měli snažit dozvědět co nejvíce o tom, jakým způsobem probíhalo školní vyučování v letech před 2. světovou válkou.

Podle Labischové a Gracové (2008) je důležité naplánovat několik postupných kroků. Uvedené kroky bylo třeba transformovat tak, aby byly vhodné pro žáky 1. stupně základní školy.

1. Příprava

Při přípravě je podstatné, kromě vymezení tématu, také předat žákům základní informace, pomoci žákům získat vědomosti o sledovaném historickém období. Je třeba je seznámit se zásadami dotazování pamětníků a pomoci jim se sestavením strukturovaného rozhovoru tak, aby otázky byly srozumitelné, jednoznačné.

Žáci byli nejprve při hodině informatiky seznámeni s webovou aplikací DigiArchiv SOA v Třeboni, která slouží ke zpřístupnění digitalizovaných archivních materiálů. Během další hodiny informatiky se v aplikaci učili vyhledávat potřebné materiály – tedy školní kroniky málotřídních škol, které byly co nejbližší ZŠ Střížov.

Žáci pracovali ve dvojicích, každá z dvojic si vybrala vhodnou školní kroniku, našla požadované roky, které se shodovaly s roky školní docházky paní Velické (1935–1943) a vyhledávala v kronikách zajímavé informace. Orientaci ve školních kronikách jim usnadňoval zejména postranní sloupek, kam je v kronikách zapisováno téma odstavce.

Další vyučovací hodiny věnované přípravě rozhovoru byly hodiny čtení, slohu a vlastivědy. V těchto vyučovacích hodinách žáci nejprve zjišťovali, k jakým událostem v letech 1935-1943 došlo, využívali internet, encyklopedie a učebnice vlastivědy. Poté si vzájemně předali získané informace.

Na základě těchto informací metodou brainstormingu vymýšleli otázky, na něž by chtěli znát od paní Velické odpovědi.

2. Dotazování

Podle Labichové a Gracové (2008) je vhodné vést rozhovor v domově pamětníka, kde se cítí nejlépe a kde má k dispozici také vzpomínkové materiály (fotografie, deníky, výstřižky z novin, vysvědčení atp.). Protože paní Velická bohužel nebydlí ve stejné obci, kde se nachází střížovská škola (ve Střížově nebylo možné pamětníka, ochotného vyprávět žáků své vzpomínky, najít), bylo nutné ji za žáky

do školy přivést. Vzpomínkové předměty však byly k dispozici jednak její osobní a dále jejího synovce, který je poskytl v digitalizované formě. Žáci tak měli možnost slyšet ještě další vyprávění (bratra paní Velické) nahrané jako rozhovor s jeho synem a na interaktivní tabuli a pomocí vizualizéru měli možnost vidět fotografie, které měla paní Velická k dispozici.

Žáci si předem rozdělili připravené otázky, na které se jednotlivě ptali. V průběhu času je však vyprávění zaujalo natolik, že sami pokládali paní Velické doplňující otázky (Příloha 5 – Přepis rozhovoru žáků s paní Zdeňkou Velickou).

Na rozhovor žáků s paní Velickou bylo vyhrazeno celé dopolední vyučování, což se v závěru ukázalo jako velmi vhodné, vzhledem k tomu, že setkání trvalo tři vyučovací hodiny. Díky tomu se mohli všichni žáci zeptat i na dotazy, které je napadly až v průběhu setkání a neměli je tedy předem připravené.

3. Analýza

Labischová a Gracová (2008) uvádí, že výpověď pamětníka je historický pramen, který obsahuje subjektivní pravdu, tuto pravdu je třeba respektovat, je však třeba ji následně podrobit kritickému zkoumání. Je třeba se zaměřit zejména na to, zda pamětník skutečně mohl událost prožít, zda si nezaměňuje skutečný průběh události s pozdější interpretací, zda popis události koresponduje s jinými historickými prameny nebo zda jsou pamětníkovy informace převážně osobní historiky.

Vzhledem ke skutečnosti, že v námi uskutečněném setkání šlo převážně o to, aby žáci získali autentický pohled na školství před více než osmdesáti lety, byl subjektivní pohled paní Velické velmi přínosný, protože se do něj promítaly i pocity tehdejšího dítěte a žáci se tak dokázali velmi dobře vcítit do vyprávění.

4. Vyhodnocení

Během následující hodiny vlastivědy žáci diskutovali o získaných informacích, porovnávali je s informacemi ze školních kronik a z učebnic. Společně se také žáci pokusili vyjádřit své pocity ze setkání s paní Velickou, formulovali, co je při setkání překvapilo, jak se cítili, zda se jim podařilo správně formulovat otázky a jestli získali všechny informace, které chtěli.

10 Projektová metoda jako metoda poznávání historie

Informace a údaje, které lze nalézt ve školních kronikách mohou být východiskem pro poznávání historie prostřednictvím zážitků vlastních, i zážitků žáků škol před desetiletími. Projektové vyučování při výuce místní historie a reálií umožní žákům prakticky vyzkoušet a zažít, co mohli zažívat žáci v minulých dobách. Propojení konkrétního časového období s konkrétním místem a vhodné spojení s učivem podle ŠVP ZV umožní získávání kompetencí tak, jak je to náplní a posláním vzdělávání.

Jedním takovým příkladem je vlastivědný projekt „Od kostela k hamru“.

10.1 Vlastivědný projekt „Od kostela k hamru“

Z dostupných školních kronik se lze dozvědět, že žáci v průběhu školní docházky absolvovali, tak jako dnes, školní výlety, často se také účastnili poutí. Školní výlety byly dvojího zaměření. Žáci s pedagogy navštěvovali často Prahu a byli tím vedeni k poznávání české státnosti. Mezi jejich cíle patřil Pražský hrad, Vyšehrad, budova Národního divadla, Staroměstské náměstí s orlojem a také Karlův most.

Řada školních výletů se však uskutečňovala do okolí škol a byla zaměřena na poznávání přírodních a kulturních památek v okolí.

Podobnou pouť, jako absolvovali žáci v 1. polovině minulého století lze využít k přípravě projektového dne, kdy se žáci seznámí s historií určitého místa a zároveň dojde k propojení několika vzdělávacích předmětů.

Školní kronika obecné školy v Bukové uvádí, že *v den obvyklé dětské pouti ke sv. Trojici, která letos připadla na den 6. června 1903 se odpoledne nevyučovalo* (SOaK CB, Buková, s. 56). Děti z Bukové se tedy místo odpoledního vyučování vydaly na pouť do kostela na Svatou Trojici.

Název: Výprava od kostela k hamru

Ročník: 4. a 5.

Počet žáků: 13

Typ projektu: vícedenní, třídní

Formy a metody výuky: činnostní učení, samostatná a skupinová práce, produkční metody

Cíle projektu

- Podpořit zájem žáků o poznávání místního regionu.
- Prohloubit znalosti a vědomosti žáků o historii některých místní památek.
- Prohloubit enviromentální citění žáků.
- Rozvíjet klíčové kompetence.

Vzdělávací oblasti

Jazyk a jazyková komunikace (využívání knih jako zdroje poznatků, kultivace projevu při prezentaci výsledků práce).

Člověk a jeho svět (poznávání regionu, třídění a shromažďování informací o přírodní nebo kulturní atraktivitě, orientace v přírodě, ekosystémy, význam o přírody pro člověka a její ochrana).

Člověk a svět práce (kreativní zpracování získaných informací, vytváření výrobků z přírodních materiálů).

Člověk a zdraví (bezpečný pohyb v přírodě, dodržování pravidel, práce v týmu, objektivní zhodnocení vlastních možností a výkonu).

Klíčové kompetence

Kompetence k řešení problémů (žák řeší samostatně problém, volí vhodné způsoby řešení, užívá empirické a logické postupy).

Kompetence k učení (žák vyhledává a třídí informace, které dále využívá v procesu učení, v tvůrčích činnostech i praktickém životě).

Kompetence komunikativní (žák rozumí různým typům textu, obrazovým materiálům a dalším sdělením, přemýšlí o nich, reaguje na ně, využívá je ke svému rozvoji).

Kompetence sociální a personální (žák přispívá k diskuzi ve skupině, chápe potřebu spolupracovat na řešení problému, respektuje různá hlediska, oceňuje zkušenosti druhých, čerpá z diskuzí poučení).

Fáze projektu

Fáze motivační a plánovací

V rámci výuky vlastivědy a přírodovědy žáci již získali potřebné znalosti a vědomosti, které budou v rámci projektu dále rozšiřovat. V této části projektu se žáci rozdělí do dvou sedmičlenných družstev, v kterých budou pracovat po celou dobu trvání projektu. Prvním úkolem pro žáky bude získání indicií, které je posunou k dalšímu úkolu (Přílohy 3, PL 1 a 2).

1 vyučovací hodina (český jazyk, informatika) ve škole

Po vyluštění indicií (Buškův hamr (obr. 22), kostel Nejsvětější Trojice (obr. 21)) bude dalším samostatným úkolem skupin zjistit, jakým způsobem se dostanou do startu výpravy. Vzhledem k umístění školy, pro kterou je projekt připravován (Střížov) dojdou žáci k poznání, že přesun je nutné uskutečnit částečně pěšky a částečně linkovým autobusem.

Obrázek 25: Kostel Nejsvětější Trojice (2019)

Zdroj: archiv autorky

Obrázek 26: Buškův hamr (2019)

Zdroj: archiv autorky

1 vyučovací hodina (vlastivěda) ve škole

Obě skupiny nyní ví, jakým způsobem se lze dostat do míst, odkud započne jejich výprava. Zde bude ponechán prostor pro vlastní volbu skupin, zda jejich výprava bude začínat u Buškova hamru nebo u kostela Nejsvětější Trojice (každou skupinu doprovází 2 pedagogové, na místo startu výpravy se skupiny přesunou pěšky z autobusového nádraží v Trhových Svinech).

Fáze realizační

Jednodenní exkurze v terénu a následné aktivity ve škole v průběhu jednoho měsíce.

Během realizace projektu bude využita naučná stezka Trhosvinensko. Naučná stezka skýtá 12 informačních panelů, které obsahují informace vztahující se k umístění. Žáci zde také najdou vždy jednu otázku. Jejich úkolem bude otázky i odpovědi zaznamenávat.

Kromě těchto dílčích úkolů je budou čekat aktivity další, které budou řešit přímo během výpravy nebo ve škole následující dny. Aktivity zařazené pro realizaci během výpravy učitel rozvrhne podle toho, který směr trasy byl pro výpravu zvolen.

Aktivity během výpravy

Aktivita 1 – sběr přírodnin

Na počátku výpravy byli žáci instruováni, aby hledali zajímavé přírodniny, které donesou do školy. Aby nedošlo k tomu, že žáci budou sbírat cokoliv bez rozmyslu, byl úkol ještě upřesněn: *Do školy můžeš vzít jen 4 kusy, žádné dva kusy nemohou být stejného druhu, stejného materiálu, nesmíš sběrem nic poškodit ani usmrtit.*

Aktivita 2 – stromové pexeso

Na vhodném místě (např. během doby, kdy žáci svačí) rozmístí učitel karty s obrázky rostlin a živočichů a s jejich názvy. Družstva se pak vydají do lesa hledat karty, které k sobě patří. Každý z hráčů může mít v ruce jen jednu kartu. Pokud se najde správná dvojice, odnese karty ke kontrole k učiteli, je-li výběr správný, družstvo získává bod. Upřesnění úkolu: *Abychom mohli hrát pexeso, musíme vstoupit do lesa, v lese jsou doma rostliny a živočichové, ale ne my. My jdeme pouze na návštěvu a podle toho se budeme také chovat. Při hledání kartiček a dvojic budeme komunikovat tiše. Kdo bude na ostatní pokřikovat, ztrácí možnost hledat další karty.*

Aktivita 3 – hledání „kešky“

Nedaleko kostela Nejsvětější Trojice je ukryta „keška“. Obě skupiny dostanou indicie, podle kterých vyluští souřadnice místa ukrytí (Příloha 3, PL 3). Souřadnice za pomoci učitele zanesou do svého nebo učitelova smartphonu. Za najetí „kešky“ družstvo získává další bod. (řešení: N 48 ° 49.404 E 014 ° 37.891)

Aktivita 4 – vymysli pověst

Ke vzniku kostela Nejsvětější Trojice se váže pověst. Žáci se však nedozví její znění. Jednotlivé skupiny mají za úkol vymyslet pověst, která bude vysvětlovat název místa. Skupiny se dozví skutečnou pověst po přečtení jejich autorských pověstí ještě během výpravy. Dostanou za úkol pověst v okolí kostela Nejsvětější Trojice najít (znění pověsti je umístěno ve vitrině u vchodu do kostela). Celkové vyhodnocení této aktivity proběhne až ve škole v rámci další části projektu.

Aktivita 5 – Kvíz

Obě skupiny dostanou vytištěný kvíz (Příloha 3, PL 4). Odpovědi na některé kvízové otázky naleznou uvnitř hamru, kde se nachází expozice věnovaná životu na hamru v 19.století.

Aktivity ve škole

2 vyučovací hodiny (pracovní činnosti) v průběhu dvou týdnů

Aktivita 6 – činnosti s přírodninami

Žáci ve škole vytvoří výstavku z přírodnin, které nasbírali během výpravy. Každý žák označí lístkem název své přírodniny a případně doplní o další informace.

Výstava bude ve škole umístěna týden. V následujícím týdnu žáci z donesených přírodnin vytvoří během pracovních činností objekt na téma „Duch les“.

6 hodin vlastivědy a literární výchovy v průběhu jednoho měsíce

Aktivita 7 – povídáme pověsti

Obě skupiny žáků měly během výpravy za úkol vymyslet pověst a zároveň se seznámily se skutečnou pověstí o vzniku kostela Nejsvětější Trojice. Nyní se obě skupiny promísí a žáci podle svých preferencí budou pracovat ve skupině „Spisovatelé a ilustrátoři“ nebo ve skupině „Historikové“.

První z obou skupin bude mít za úkol (libovolnou formou) vytvořit „knihu“, která bude obsahovat všechny tři pověsti a ilustrace k nim. Kniha zároveň musí mít svůj název, desky atd. zkrátka všechny náležitosti. Druhá skupina vytvoří prezentaci, ve které bude porovnávat život v době výstavby kostela Nejsvětější Trojice a Buškova hamru. Tato skupina může využívat jakékoliv zdroje včetně fotografií, které vznikly během výpravy.

Fáze hodnotící

V poslední fázi projektu dojde k vyhodnocení získaných poznatků a informací a k jejich porovnání mezi oběma skupinami. Formou kolokvia si pohovoříme o odpovědích na otázky z naučné stezky (za každou správnou odpověď získává skupina bod). Dále vyhodnotíme počet bodů získaných dalšími aktivitami (kvíz, „keška“, vytvoření „Ducha lesa“).

Skupiny, které vznikly v rámci sedmé aktivity, seznámí ostatní s výsledky své práce. Vyhodnotíme, jakým způsobem se podařilo či nepodařilo splnit zadání. Žáci pohovoří o tom, co jim dělalo při práci největší potíže a jak se s problémy vyrovnali.

Na závěr zhodnotí práci žáků i jednotlivých skupin vyučující, kteří dále mohou doporučit žákům další atraktivity, které mohou navštívit během výletů např. s rodiči.

10.2 Vlastivědný projekt „Nezapomínejme vzpomínat“

Východiskem pro realizaci projektového vyučování s názvem „Nezapomínejme vzpomínat“ je příběh učitele na obecné škole ve Slavči, který byl za 2. světové války po atentátu na říšského protektora Reinharda Heydricha popraven nacisty.

Název: Nezapomínejme vzpomínat

Ročník: 4. a 5.

Počet žáků: 13

Typ projektu: vícedenní, třídní

Formy a metody výuky: činnostní učení, samostatná a skupinová práce, produkční metody

Cíle projektu

- Podpořit zájem žáků o poznávání místního regionu.
- Prohloubit znalosti a vědomosti žáků o 2. světové válce.
- Rozvíjet klíčové kompetence.

Vzdělávací oblasti

Jazyk a jazyková komunikace (využívání knih jako zdroje poznatků, rozvoj fantazie, kultivace projevu při prezentaci výsledků práce).

Člověk a jeho svět (poznávání regionu, třídění a shromažďování informací o historických událostech s vazbou na zvolený region).

Klíčové kompetence

Kompetence k řešení problémů (žák řeší samostatně problém, volí vhodné způsoby řešení, užívá empirické a logické postupy).

Kompetence k učení (žák vyhledává a třídí informace, které dále využívá v procesu učení, v tvůrčích činnostech i praktickém životě).

Kompetence komunikativní (žák rozumí různým typům textu, obrazovým materiálům a dalším sdělením, přemýšlí o nich, reaguje na ně, využívá je ke svému rozvoji).

Kompetence sociální a personální (žák přispívá k diskusi ve skupině, chápe potřebu spolupracovat na řešení problému, respektuje různá hlediska, oceňuje zkušenosti druhých, čerpá z diskuzí poučení).

Fáze projektu

Fáze motivační a plánovací

Žáci se v rámci výuky informatiky a při přípravě na realizaci rozhovoru s pamětníci seznámili s možnostmi využití webové aplikace DigiArchiv SOA Třeboň. Tato aplikace poslouží i při realizaci projektového vyučování na téma 2.světová válka.

V úvodu se žáci rozdělí do 3–4 skupin. Aby rozdělení skupin nebylo stále stejné (podle osobních preferencí žáků), ale aby se žáci naučili pracovat i ve skupinách náhodně vybraných, proběhne rozdělení formou hry.

Aktivita 1

Pomůcky: tělocvičné lavičky

Instrukce pro žáky: *Umístěte lavičky vedle sebe a postavte se na ně. Nyní se seřadte podle velikosti tak, aby se nikdo z vás nedotkl nohou země. Nyní všichni na sudém místě zůstanou na lavičce a na lichém sestoupí z lavičky. Od této chvíle nesmí nikdo hovořit. Skupina, která stojí na zemi si pootáhne druhou lavičku a znovu na ní vystoupí. Obě skupiny se teď seřadte podle abecedy (použijte křestní jména, pokud jsou shodná s někým jiným ze skupiny, tak použijte příjmení). Na závěr utvořte z každé lavičky dvě skupiny tak, že první 3 (4) žáci tvoří jednu skupinu a další tři žáci tvoří druhou skupinu.*

2 vyučovací hodiny (český jazyk)

Po rozdělení každá skupina obdrží fotografii pamětní desky učitele Bohumila Kozlíka (Příloha 6, PL 1). Pamětní deska je na fotografii nečitelná. Žáci mají za úkol vymyslet příběh člověka, o kterém pamětní deska vypovídá. Část textu není dobře čitelná, část ano. Záleží na žácích, zda využijí tu část textu, kterou lze přečíst a zapracují ji do svého vyprávění, nebo zda si příběh zcela vymyslí.

Fáze realizační

1 vyučovací hodina (český jazyk)

Skupiny si přečtou příběhy, které vytvořily a společně se pokusí vybrat informace, které by mohly být ve vymyšlených příbězích pravdivé. Informace, na kterých se jako na pravdivých shodnou obě skupiny, zapíše na arch.

2 vyučovací hodiny (informatika)

Na pamětní desce se nachází dva letopočty, které jsou dobře čitelné. Žáci již z předchozích vyučovacích hodin umí pracovat s digitalizovanými školními kronikami. Není však čitelný název obce, v jejíž kronice by měli hledat. Název obce jim prozradí výpočet souřadnic a vyhledání názvu obce na mapě (Příloha 6, PL 2). Zjistí, že jde o obec Slavče a dále již pracují se školními kronikami této obce.

Jednotlivé skupiny se pokusí zjistit co nejvíce o Bohumilu Kozlíkovi, proč je na budově bývalé školy umístěna jeho pamětní deska, jaký byl jeho osud¹⁶, případně další zajímavé informace o celé události.

2 vyučovací hodiny (vlastivěda)

Žáci zjistili z kronik informace o učiteli Kozlíkovi i o osudu dvou občanů, kteří jej udali. V hodinách vlastivědy nyní zasadí žáci tento konkrétní příběh do dobových souvislostí. Z encyklopedií, učebnic a z internetu se pokusí zjistit co nejvíce o atentátu na Heydricha, tzv. druhé heydrichiádě a jejích důsledcích pro český národ (vypálení Lidic, stanné právo atd.).

Fáze hodnotící

V poslední fázi projektu všechny skupiny informace, které získaly vyhodnotí, vyberou nejpodstatnější k zapamatování a formou diskuze se vyjádří k jednotlivým událostem, o kterých se dozvěděly.

Je nutné pohovořit nejen o situaci v období protektorátu, ale zmínit také etický aspekt poválečného vykonávání spravedlnosti „zub za zub“.

¹⁶ Bohumil Kozlík byl učitelem ve Slavči. V roce 1942 byl udán dvěma občany Slavče za schvalování atentátu na Heydricha. Bohumil Kozlík byl zatčen a téhož dne popraven v Táboře. Ve školní kronice z poválečných let je řada informací a novinových článků o celé události včetně toho, jaký osud čekal ony dva slavečské občany.

Nedílnou součástí této hodnotící fáze je také autoevaluace žáků. Na závěr zhodnotí práci žáků i jednotlivých skupin vyučující.

Diskuze

Diplomová práce Významné události dějin 20. století v kronikách málotřídních základních škol na Trhosvinensku a Novohradsku se zabývala analýzou školních kronik jako historických pramenů pro poznávání národní i regionální historie.

Cílem diplomové práce pak bylo zjistit, zda a případně jakým způsobem lze školní kroniky využít při výuce vlastivědy, resp. dějepisné části na 1. stupni základní školy. Výzkumné otázky byly dále rozšířeny o analýzu obsahu učebnic vlastivědy pro 4. a 5. ročník základní školy se zaměřením na možnosti propojení školních kronik, metody orální historie a projektové výuky ve výuce vlastivědy.

Školní kroniky, které byly na školách vedeny do 90. let 20. století jsou v současnosti díky webové aplikaci DigiArchiv velmi dobře přístupné všem, kteří se o historické zápisy zajímají. Školní kroniky jsou vedeny přehledně a poskytují badatelům řadu informací o době, ve které vznikly, případně o dobách minulých.

Při práci se školními kronikami ve školním prostředí je však třeba respektovat skutečnost, že kroniky, tak jako další povinné dokumenty školy, podléhaly kontrole inspekce, která sledovala, zda jsou zápisy v souladu s ideologií té, které doby. Při respektování této skutečnosti lze však školní kroniky využívat při výuce dějepisu zejména proto, že přináší informace z regionu, kde žáci žijí a který znají. Abstraktní informace o historických událostech národního významu se tak pro ně stávají konkrétnější ve chvíli, kdy mohou navštívit místo, které navštěvovali žáci před osmdesáti či sto lety, mohou se podívat na pamětní desku a v kronice zjistit, k jaké významné události či osobnosti se váže.

Události zdánlivě méně významné, ale žákům bližší, lze tak zkoumat na pozadí událostí významných a zasazením do kontextu získává žák vazbu k historickému dění jako k celku významnému pro všechny.

Pokud by výuka dějepisu probíhala jen podle učebnic vlastivědy, nedocházelo by k naplňování očekávaných výstupů vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět podle RVP ZV.

Všechny učebnice vlastivědy pro 5. ročník zachycují dějiny 20. století na několika stranách a vybírají tedy ty skutečně nejdůležitější události bez zbytečných podrobností, které by byly pro žáky těžko uchopitelné. Některé z učebnic pracují

s praktickými ukázkami z literatury či z běžného života (reklamní plakáty na zboží, ceny zboží atp.) v dané době. Je však na učitelích, jakým způsobem téma moderní české historie pojmu a rozvinou tak, aby žákům dobu přiblížili na konkrétních příbězích konkrétních obyvatel místa, kde žáci žijí či chodí do školy.

Při tvorbě či revizi ŠVP ZV je tedy důležité, aby si ředitelé a koordinátoři, kteří se podílí nejvíce na vytváření daného ŠVP ZV uvědomili, jak důležité je poznávání nejen národní, ale i místní historie k budování národní hrdosti u žáků. Místní historie je pro žáky mnohem uchopitelnější a snáze si představí život svých předků, než je tomu u událostí mezinárodního významu.

Při práci s učebnicemi vlastivědy musí mít pedagog stále na paměti, že je pro nelze využívat jako jediný zdroj poznání. Učebnice vlastivědy jsou koncipovány tak, aby byly využitelné ve všech krajích České republiky, regionální a místní historie v nich není zpracována tak, aby mohlo dojít k naplnění očekávaných výstupů ve vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět tak, jak jsou formulovány v RVP ZV.

Diplomová práce se dále zabývala otázkou, zda jsou metoda orální historie a projektová metoda vhodné při výuce vlastivědy na 1. stupni základní školy.

Metoda orální historie je v současnosti populární metodou při výuce dějepisu na vyšších stupních škol. V prostředí 1. stupně je využitelná zejména proto, že do výuky vstoupí další element. Pamětník, který je schopen vyprávět žákům události ze svého života, které jsou pro žáky poměrně dávnou historií. I zde je pak možné události celostátního významu odvozovat od drobných, všedních zážitků, které jsou žákům vždy bližší.

Propojení výuky vlastivědy s projektovým vyučováním je pak způsob, jak žákům dopřát, aby se s historií seznamovali po svém, objevovali souvislosti, navštívili místa, která navštěvovaly děti již řadu desetiletí před nimi.

Závěr

Diplomová práce Významné události dějin 20. století v kronikách málotřídních základních škol na Trhosvinensku a Novohradsku se zaměřila na výuku dějepisné části vlastivědy v 5., resp. 4. ročníku 1. stupně základní školy.

V teoretické části byly stanoveny cíle zaměřené na vymezení pojmu málotřídní základní škola a na popis historické sítě obecných málotřídních škol ve zvoleném regionu. Stanovených cílů v teoretické části práce bylo dosaženo.

Praktická část diplomové práce vycházela z teoretické části. Po výběru škol, které odpovídaly zvoleným kritériím a předvýběru školních kronik byly vybrány školní kroniky nejvhodnější k analýze obsahu se zřetelem k dosažení cílů praktické části, tedy posouzení možností využití školních kronik při výuce vlastivědy a porovnání obsahu zápisů ve školních kronikách s učivem novověkých dějin v 5. ročníku základní školy. Také cílů stanovených v praktické části diplomové práce bylo dosaženo.

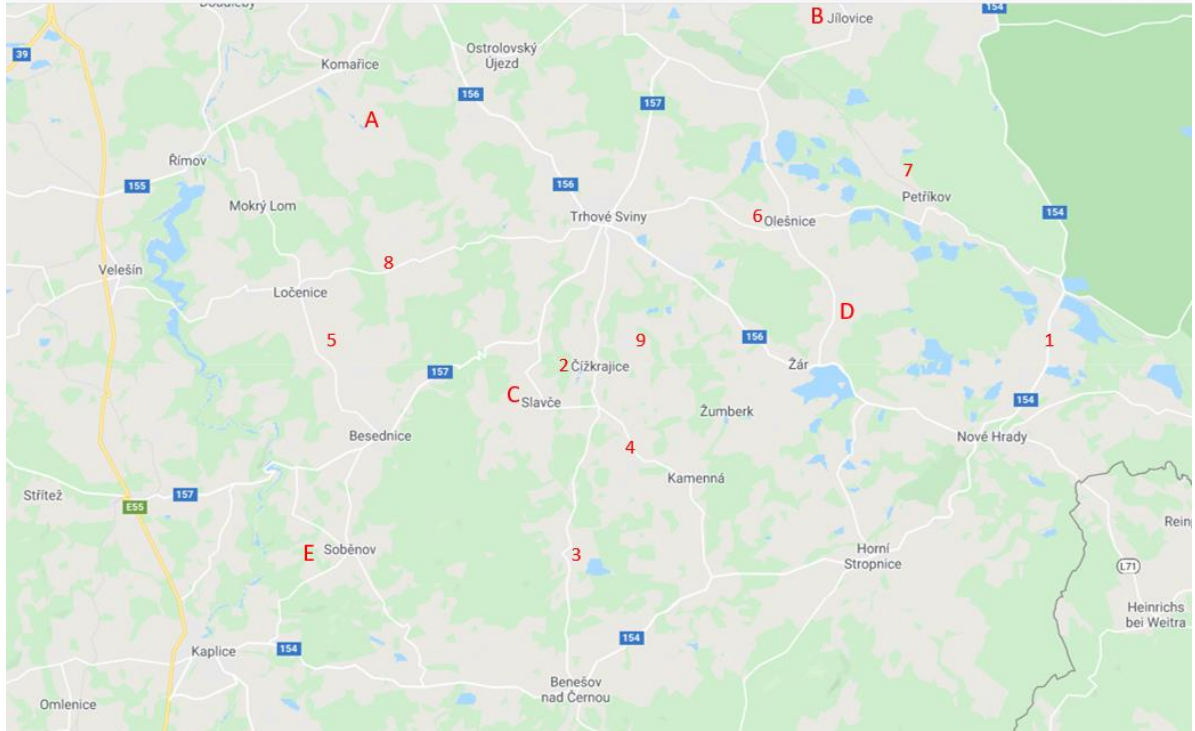
Poznávání historie je nedílnou součástí výchovy a vzdělávání každého člověka, historie nejen národní, ale i regionální či rodinná formuje osobnost dítěte, jeho vnímání světa, názory i postoje. Značná část odpovědnosti za to, aby se dítě seznamovalo s národní i regionální historií, pak spočívá na učitelích.

Na pozadí místních událostí, zápisů v kronikách či vyprávění pamětníků lze tedy učit i o událostech národního významu tak, aby žáci pochopili význam historie pro naši současnost a budoucnost a uvědomili si, že i oni jednou budou součástí historie, na které se podíleli. K tomu je např. vhodné zapojovat žáky do vytváření současných školních kronik, hovořit s nimi o událostech, které pro ně byly ve školním roce důležité a o kterých si myslí, že je vhodné je zaznamenat pro budoucí generace.

Je důležité, aby si nejen učitelé, ale i rodiče uvědomili důležitost poznávání historie pomocí mezigeneračních rozhovorů, návštěvou památných míst nebo společnou četbou historických příběhů i pověstí nebo studiem archivních materiálů. Bohatost české historie nám umožňuje být hrdými na svůj národ a svou zemi a totéž předávat dětem.

Přílohy

Příloha 1: Mapa s umístěním vybraných škol

1 - Byňov, 2 - Čížkrajice, 3 - Klení, 4 – Kondrač, 5 - Nesmeň, 6 - Olešnice, 7 - Petřikov, 8 – Todně, 9 – Mezilesí
A – Střížov, B – Jílovice, C – Slavče, D – Soběnov, E - Buková

Příloha 2: Fotodokumentace dalších bývalých škol

Obrázek 27: Budova bývalé jubilejní školy ve Velkých Skalinách

Zdroj: archiv autorky

Obrázek 28: Budova bývalé školy ve Veverí

Zdroj: archiv autorky

Obrázek 29: Budova bývalé školy ve Vyšném

Zdroj: archiv autorky

Příloha 3: Pracovní listy k vlastivědnému projektu „Od kostela k hamru“

Pracovní list 1

		1					
2							
3							
		4			R		
	5						
	6			Z			
	7 P						
8							
	9						
		10					

1. Rybíz, borůvka, angrešt, malina jsou...
2. Ovčí srst.
3. Název houby i zvířete.
4. Aromatická bylina (dal název jedné omáčky).
5. Květina s trny.
6. Les (starobyle).
7. Nepokřtěná osoba.
8. Dolní končetina.
9. Hl. město Itálie.
10. Hl. město České republiky.

Pracovní list 2

1				
		2		
3				
	4			
		5		
6				

	7			
		8		
9				
	10			
	11			
	12			
13				
		14		
		15		
	16			
		17		

18			
19			
	20		
21			
	22		
23			
	24		

1. 365 dní
2. Čidlo zraku.
3. Autor Kroniky české.
4. Řeka protékající Č. Budějovicemi.
5. Rodový znak.
6. Panovník.
7. Minulý rok.
8. Cizí(jazyk jinak).
9. Oblečení typické pro určitou oblast.
10. Nejlepší přítel člověka.
11. Výrobce podkov.
12. Amerika, Asie, Evropa jsou.....
13. Obdělávat půdu.
14. Otec mého otce.
15. Roční období.
16. Součást oděvu (bývala i drátěná).
17. Hora, na kterou vystoupil praotec Čech.
18. Popravčí.
19. Druhé Konstantinovo jméno.
20. Čidlo čichu.
21. Společenství včel.
22. Nejdůležitější kniha křesťanství.
23. Původní jména Karla IV.
24. Část dne.

Pracovní list 3

Hledej kešku

Vypočítejte si souřadnice ukryté „kešky“. Výsledky zapisujte do správných rámečků. Pak zadejte souřadnice do GPS.

N E
1. 2. 3. 4. 5. 6.

1. 6×8
2. $882 : 18$
3. Zapiš číslo, které má více než tři stovky a méně než pět stovek, žádnou desítku a právě čtyři jednotky.
4. 2×7
5. Vlákem z Českých Budějovic do Prahy cestovalo 156 cestujících. Ve Veselí nad Lužnicí vystoupil 80 cestujících a v Táboře ještě 50. V Táboře však také 20 cestujících přistoupilo. 9 cestujících pokračovalo dál z Prahy. Kolik cestujících vystoupilo v Praze?
6. $48114 : 54$

VYŘEŠ KVÍZ, HAMR TI NĀPOVÍ.

1. Hamr je a) mlýn b) kovárna.
2. Černá kuchyně je a) spálené jídlo b) dříve místnost ve vesnickém stavení.
3. Štoudev je a) nádoba na vodu b) část koňského postroje.
4. Máselnice je a) buchta dříve pečená z másla b) nádoba na výrobu másla.
5. Valcha je a) pomůcka při praní b) pomůcka při vaření.
6. Ruchadlo je a) ohňostroj b) pluh.

**Příloha 4: Věstník vládní u věcech škol obecných v království Českém
(1894)**

65

Dodatek k části V. z roku 1894
Věstníku vládního

u věcech
škol obecných v království Českém.

Z á k o n.

č. 20.

Zákon, daný dne 13. května 1894,*)

platný pro království České,

kterým se mění paragrafy 18., 27., 28., 33., 39., 41., 50., 54., 58., 62., 73., 79., 80., 82. zákona ze dne 19. prosince 1875, č. 86. z. z., jakož i paragraf 26. dle znění zákona ze dne 2. května 1886, č. 41. z. z., pak §. 75. dle znění zákona ze dne 2. května 1886, č. 48. z. z., a konečně paragrafy 19., 20., 30. dle znění zákona ze dne 5. listopadu 1892, č. 77. z. z.

S přivolením sněmu Mého království Českého vidí se Mi naříditi toto:

Článek I.

Paragrafy 18., 27., 28., 33., 39., 41., 50., 54., 58., 62., 73., 79., 80., 82. zákona ze dne 19. prosince 1875, č. 86. z. z., jakož i paragraf 26. dle znění zákona ze dne 2. května 1886, č. 41. z. z., pak §. 75. dle znění zákona ze dne 2. května 1886, č. 48. z. z., a konečně paragrafy 19., 20., 30. dle znění zákona ze dne 5. listopadu 1892, č. 77. z. z., pozbývají platnosti a mají přístě zníti takto:

§. 18.

Služné učitelů i podučitelů, majících vysvědčení učitelské způsobilosti, řídí se jednak dobou služební, jednak místní obcí, ve které se škola nalézá.

Pokud se týče obecných škol národních, rozdělují se místní obce, v nichž školy takové jsou, za účelem vyměření základního služného učitelů a těch podučitelů, kteří mají vysvědčení učitelské způsobilosti, na pět tříd.

Do V. (nejnižší) třídy patří místní obce s počtem obyvatelstva do 2000, do IV. třídy místní obce čítající přes 2000 obyvatelů až do 4000, do III. třídy místní obce čítající přes 4000 obyvatelů až do 10.000, do II. třídy místní obce Libeň, Nusle-Pankrac, Košíře, Vršovice, dále lázeňská místa Karlovy Vary, Teplice, Šanov, Mariánské Lázně, Františkovy Lázně, pak místní obce čítající

*) Vyhlášen v XV. částce zákoníka zemského, vydané 8. června 1894, pod čís. 36.

přes 10.000 obyvatelů až do 30.000, do I. (nejvyšší) třídy královské hlavní město Praha, Karlín, Smíchov, Královské Vinohrady, Žižkov, pak ostatní místní obce čítající přes 30.000 obyvatelů.

Za účelem vyměření základního služného učitelů na měšťanských školách rozdělují se místní obce, ve kterých školy takové jsou, na čtyři třídy.

Do IV. (nejnižší) třídy patří místní obce s počtem obyvatelstva do 10.000, do III. třídy místní obce čítající přes 10.000 obyvatelů až do 20.000, do II. třídy místní obce Libeň, Nusle-Pankrac, Košíře, Vršovice, dále lázeňská místa Karlovy Vary, Teplice, Šanov, Mariánské Lázně, pak místní obce čítající přes 20.000 obyvatelů až do 30.000, do I. (nejvyšší) třídy královské hlavní město Praha, Karlín, Smíchov, Královské Vinohrady, Žižkov, pak ostatní místní obce čítající přes 30.000 obyvatelů.

Obojí toto rozdělení místních obcí přezkoumá po každém novém všeobecném sčítání lidu zemská školní rada a vykoná příslušné změny v rozřídění obcí těch na základě výsledků tohoto všeobecného sčítání lidu během roku po úředním zjištění jeho výsledků.

Platy podle těchto změn nově vyměřené náležejí osobám učitelským od 1. ledna roku po tomto sčítání lidu bezprostředně následujícího.

Zastupitelstvo místní obce, ve které škola jest, po případě zastupitelstva obcí přískolených mohou se svolením c. k. zemské školní rady povolit učitelským osobám na školách své školní obce přídavky drahotní neb příbytečné. V takových případech musí však příspěvky ty pro všechny školy a to veškerým osobám učitelským stejné kategorie ve stejné výši býti uděleny.

§. 19.

Základní roční služné učitelů na obecných školách národních činí v I. třídě 800 zl., v II. třídě 700 zl., v III. třídě 600 zl., ve IV. třídě 550 zl., v V. třídě 500 zl.

§. 20.

Základní roční služné učitelů na měšťanských školách činí v I. třídě 900 zl., v II. třídě 850 zl., v III. třídě 800 zl., ve IV. třídě 700 zl.

§. 26.

Služné definitivních učitelů na obecných školách národních, kteří působili od prvního definitivního ustanovení za podučitele neb učitele pět let na některé veřejné škole obecné v královstvích a zemích v říšské radě zastoupených bez přetržení a dle povinnosti své, zvyšuje se o 50 zl., služné definitivních učitelů na měšťanských školách zvyšuje se za týchž podmínek o 80 zl.

Obdobným způsobem zvyšuje se služné po každém dalším pětiletí službením, tak že druhé, třetí a čtvrté zvýšení služného učitelů na obecných školách národních činí po 100 zl., páté a šesté po 50 zl., druhé, třetí a čtvrté zvýšení služného učitelů na měšťanských školách po 100 zl., páté a šesté po 80 zl.

Kdo požívá šestého zvýšení, nemá práva na žádné další zvýšení.

Ustanovi-li se učitel obecných škol národních na škole měšťanské definitivně, nabývá za týchž podmínek týchž zvýšení služného, která by mu příslušela, kdyby byl působil na téže škole měšťanské stejně dlouhou dobu jako učitel. Za zvýšení služného, kterých nabyl jako učitel na škole obecné národní, počítají se do celkového počtu šesti vůbec možných zvýšení služného.

§. 27.

Ředitelům škol měšťanských a správcům obecných škol národních náleží přídavek funkční.

Funkční přídavek správců na obecných školách národních jednotřídních činí 80 zl., řídicích učitelů na takových školách dvoutrídních 100 zl., na třítrídních 125 zl., na čtyřtrídních 150 zl., na pěti- a více třídních 200 zl.

Celoroční expositury počítají se při vyměrování funkčního přídavku řídicích učitelů obecných škol národních jako postupné třídy, třídy pobočné nemají však na toto vyměrování žádného vlivu.

Funkční přídavek ředitelů na školách měšťanských činí 200 zl., ředitelů na školách měšťanských majících 6 definitivních tříd neb spojených s obecnou školou národní méně než pětitřídní 250 zl., na měšťanských školách majících více než 6 definitivních tříd neb spojených s obecnou školou národní pětitřídní 300 zl.

Tyto funkční přídavky vyplácejí se v týchž lhůtách jako roční služné.

§. 28.

Ředitelové škol měšťanských a správcové obecných škol národních mají právo na příbytek skládající se aspoň ze dvou pokojů, kuchyně a potřebných místností vedlejších, který má jim býti vykázán pokud možno v samé budově školní.

Není-li možno vykázati jim takový příbytek, náleží jim náhrada příbytečného, i vyměřuje se toto příbytečné jednoduše pro ředitele měšťanských škol i pro správce obecných škol národních dle pěti tříd v §. 18. odst. 3. naznačených tím způsobem, že činí v obcích místních V. třídy 100 zl., IV. třídy 150 zl., III. třídy 200 zl. II. a I. třídy 300 zl.

§. 30.

Provisorní podučitelé na obecných školách národních, kteří mají toliko vysvědčení dospělosti, požívají bez rozdílu tříd odměny 360 zl.

Podučitelům s vysvědčením způsobilosti vyměřuje se dle tříd v §. 18. odst. 3. výtčených služné tím způsobem, že činí v V. třídě 400 zl., ve IV. a ve III. třídě 450 zl., v II. třídě 500 zl. a v I. třídě 550 zl.

Toto služné náleží jim od prvního dne měsíce po datování vysvědčení o učitelské způsobilosti následujícího.

Zvýšení služného definitivních podučitelů děje se za týchž podmínek a stejným způsobem jako zvýšení služného učitelů (§. 26.), avšak s tou odchylkou, že toto zvýšení činí vždy jen 50 zl.

Ustanoví-li se definitivní podučitel za učitele na některé obecné škole národní, nabývá za podmínek v §. 26. odst. 1. vytčených téhož služného, které by mu příslušelo, kdyby na téže škole stejně dlouhou dobu jako učitel byl působil.

Ta zvýšení služného, kterých nabyl jako podučitel, počítají se do celkového počtu šesti vůbec možných zvýšení služného.

Působil-li některý podučitel nepřetržitě a dle povinnosti své více než 10 let od zkoušky způsobilosti, může k své žádosti a k návrhu toho, kdo má právo presentační, c. k. zemskou školní radou ve srozumění se zemským výborem na téže škole, na které v době své žádosti působí, učitelem býti jmenován.

§. 33.

Základní služné učitelek a podučitelek vyměřuje se touž summou, jako první služné učitelů a podučitelů (§§. 19., 20. a 30.).

Zvýšení služného učitelek a podučitelek děje se za podmínek v §§. 26. a 30. naznačených, avšak tím způsobem, že všech šest zvýšení služného učitelek neb podučitelek na školách obecných obnáší po 50 zl., na školách měšťanských po 80 zl.

Jinak platí všechna ustanovení §§. 18., 19., 20., 26., 27., 28., 30. tohoto zákona, týkající se ředitelů, správců škol, učitelů a podučitelů, také o ženských silách učitelských.

§. 39.

Tyto tresty disciplinární jsou:

- a) důtka;
- b) přeložení na jiné místo, týmiž příjmy nadané;
- c) odněti jednoho zvýšení služného již přirčeného;
- d) přeložení na místo menšími příjmy nadané, při čemž učitel nesmí býti degradován na podučitele;
- e) odněti působnosti ředitele, řidícího učitele neb správce školy;
- f) propuštění ze služebního místa;
- g) propuštění ze školní služby vůbec;

Tresty disciplinární buďtež zaznamenány do výkazů o osobách učitelských.

§. 41.

Zvýšení služného může se vždy jen na určitou dobu odejmouti a to nejvýše na 3 roky.

§. 50.

Všechny osoby učitelské ustanovené definitivně mají právo na výslužné.

Osoby učitelské mají býti dány na odpočinek, když pro přílišnou pokročilost věku, pro těžké vady tělesné neb duševní, anebo pro jiné pozoruhodné poměry k vykonávání povinnosti jim náležejících nejeví se býti způsobilými. Mohou pak dány býti na odpočinek buď ke své žádosti neb z moci úřední.

Po dokonaném čtyřicátém roce služebním má každá osoba učitelská právní nárok, aby dána byla na odpočinek.

§. 54.

Vpočítatelné slučné jest to, kterého poživala osoba učitelská v posledním definitivním postavení před tím, než byla dána na odpočinek. (§§. 19., 20., 26., 30., 33.)

Funkční přídavky pokládají se za části tohoto ročního slučného.

§. 58.

Po dokonání desátého vpočítatelného roku služby (§§. 55. a 56.) činí výslučné 34 procent vpočítatelného slučného ročního.

Toto výslučné se zvyšuje každým dalším dokonáným rokem služebním o 2·2% až do dokonání 40. roku služby.

§. 62.

Vdově po osobě učitelské, která v čas úmrtí svého ještě nedokončila pátého vpočítatelného roku služby (§§. 55. a 56.), náleží jako odbytné čtvrtina, vdově po osobě učitelské, která v čas úmrtí svého pět neb více než pět, ale ještě ne úplných deset takových let služby dokončila, náleží jako odbytné polovice vpočítatelného slučného ročního, kterého zemřelý manžel naposled požival. (§. 54.)

§. 73.

Vdova po členu učitelstva, zemřelém v činné službě, aneb není-li vdovy, děti jeho, a není-li ani dětí, jeho příbuzní aneb sešvakření až do čtvrtého stupně, po případě dědicové, mají právo žádati, aby jim k uhrazení útrat spojených s nemocí a pohřbem byla vyplacena čtvrtina vpočítatelného ročního slučného, jehož zemřelý naposled požival.

Totéž platí za stejných podmínek pro příbuzné, sešvakřené a dědice po ženských osobách učitelských.

§. 75.

Všichni členové učitelstva, kteří vykonavše zkoušku způsobilosti učitelské, nabudou definitivního neb provisorního postavení služebního, jsou povinni, aby spláceli do pensijní pokladny v prvním roce 10 procent svého ročního slučného, které jim bylo nejprve vykázáno a právě tolik aby také spláceli z každého pozdějšího zvýšení slučného nebo z přídavku funkčního; mimo to mají v každém dalším roce odváděti do pensijní pokladny 2 procenta svých ročních příjmů do výslučného vpočítatelných.

Stane-li se k službě neschopným, nebo zemře-li člen učitelstva, který nejse v postavení definitivním, nemá práva na výslučné (§. 50., odst. 1.), ani na odbytné (§. 57.), vrátí se příspěvky splacené do pensijní pokladny jemu neb jeho dědicům.

§. 79.

Zákon tento nemá žádnému členu učitelstva na újmu býti, co se týká příjmů jemu nyní platně náležejících, aneb co se týká práv k požívání platů výslučných, která získal dle zákona ze dne 21. ledna 1870, č. 14. z. z., aneb dle zákona ze dne 19. prosince 1875, č. 86. z. z.

Funkční přídavek členů učitelstva před platností tohoto zákona ustanovených, jejichž základní služné zvýší se následkem §§. 18., 19., 20., 33. tohoto zákona, zmenší se poměrně až na částky tímto zákonem ustanovené.

§. 24. zákona ze dne 19. prosince roku 1875., č. 86. z. z., bude ve skutek uveden vzhledem ke každému místu učitelskému, až bude o nové obsazení jeho se jednati.

§. 80.

Na místo dosavadních služebních přídaveků nastupují dnem 1. ledna 1895 dle tohoto zákona pětiletá zvýšení služného ve výši tímto zákonem stanovené, a počet oněch má se tedy vpočítati do celkového počtu 6 vůbec možných zvýšení služného.

§. 82.

Veškeré osoby učitelské požívati budou platů tímto zákonem ustanovených ode dne 1. ledna 1895 v té výši, jak by jim hledě k době služební a k místu, kde úřad svůj konají, dle předpisů tohoto zákona náležely.

Pokud by však osoba učitelská takto v úhrnném obnosu svého definitivního služného a svých služebních přídaveků, které jí před platností tohoto zákona náležely, zkrácena byla, musí jí služné a zvýšení služného až do výše oněch požitkův dle §. 79. zabezpečených doplněno býti.

Avšak toto doplnění bude jí v případě postoupení do vyššího služného (§§. 19., 20., 26., 30., 33.) dle poměru nastalého zvýšení sníženo, po případě odňato.

Provisorní podučitelé se zkouškou dospělosti ustanovení dle dosavadních zákonů se služným 400 zl., po případě 500 zl., podrží remuneraci ve stejné výši, pokud budou své dosavadní místo zastávati.

Článek II.

Osobám učitelským mohou výjimkou v případech nouze zvláště pozoruhodných, podpory z peněz zemských poskytnuty býti, pokud k tomu stačí dotace sněmem po případě povolena.

Podpory tyto mají se podobným způsobem rozdělovati, jako subvence povolované školním obcím na stavbu školních budov.

Článek III.

Místa podučitelská na měšťanských školách se zrušují.

Místa podučitelská na obecných školách dvoutřídních (k nim počítají se i školy jednotřídní, k nimž patří celoroční expositura) se zrušují, i má toto zrušení během tří roků 1896, 1897, 1898 tím způsobem provedeno býti, aby roku 1896 obsazena byla učiteli místa podučitelská na těch školách dvoutřídních, které dle tříletého průměru školních roků 1891/92, 1892/93, 1893/94 více než 150 žáků čítaly a obdobně roku 1897 na těch dvoutřídních školách, které dle téhož průměru více než 120 žáků čítaly, a konečně roku 1898 na všech ostatních dvoutřídních školách.

Článek IV.

Zákon tento nabude platnosti dnem 1. ledna 1895.

Článek V.

Mému ministru duchovních záležitostí a vyučování uloženo jest, aby zákon tento provedl.

Dáno v Lainzu dne 13. května 1894.

František Josef v. r.

Madeyski v. r.

Příloha 5: Přepis části rozhovoru žáků s pamětnicí paní Zdeňkou Velickou (nar. 1929)

V kolika letech jste začala chodit do školy?

Já jsem začala chodit do školy, když mi ještě nebylo 6 let, šla jsem do školy v září a 6 mi bylo až v prosinci. Chodila jsem tam ještě s bratry Vendou a Jirkou a pak ještě jsme měli u nás děti, to se říkalo, že jsou „ke škole“. Byli to sirotci a dávali je do vsí do rodin na vychování. Tenkrát přišli za maminkou, jestli by si dvě děti vzala. Ale to nebylo jen u nás, to bylo ve víc rodinách. A „ke škole“ byli proto, aby školu nezavřeli, do Trutmaně chodilo tenkrát málo dětí. No teď už tam škola není žádná. Ale tenkrát tam byly dvě, česká a německá. Ta česká byla nahoře nad vsí, takže my jsme se s německýma dětma ani neviděli.

Kolik vás bylo ve třídě dětí?

To nevím, ale tady na té fotce si to můžete spočítat. Já vím, že když jsem nastoupila, tak jsme seděli v první lavici 6 prvňáků, ale kolik nás bylo celkem, si nepamatuju.

My jsme na fotce napočítali 41 dětí, ale jsou tam i malý děti...

To jsou sourozenci, když je neměl kdo hlídat, museli jsme si mladší sourozence vodit do školy. Já jsem si taky někdy vodila....maminka si ho vzala ze sirotčince, když mu bylo čtvrt roku, a když mu byli třeba dva, tak už se mnou chodil do školy, když museli naši pracovat.

Do kolikáté třídy byla škola?

No, naše škola v Trutmani byla do čtvrtý třídy, ale chodili tam i starší. Kdo se dobře učil, šel do pátý třídy do měšťanky. Ale kdo se špatně učil, zůstal v Trutmani celou dobu. Naši kluci šli oba do měšťanky, tak jsem pak do Trutmaně chodila sama.

Kolik tříd měla vaše škola?

No, jenom jednu, tam byly čtyři řady lavic, pro každou ročník jedna řada. A ve škole učitel i bydlel.

Jaké jste měli ve škole předměty?

No, normální, jako jsou teď, češtinu, počty...

Jaký byl pan učitel? Byl hodný nebo přísný?

No, jak kdy, byl hodnej, ale někdy byl vzteklej, když to ty děti nemohly pochopit, tak třískal rákoskou o lavici...ale děti ne (smích). Když už jsme seděli ve druhý lavici a v první měli prvňáci číst a nemohli to přečíst, tak se zlobil. Ale jinak byl moc hodný.

Co jste si nosili do školy na svačinu?

No, chleba. Suchej. Nám ho naši nemazali. Když jsme měli máslo nebo vajíčka, to všechno se muselo prodat, aby byly peníze. Poprvé jsem jedla chleba s máslem a s medem, když jsme měli ve škole slavnost. A to byla taková dobrota, to mi moc chutnalo. Ale jinak ne, jinak se chleba jedl suchý.

My jsme si přečetli v kronice, že děti dostávaly v zimě ve škole polévku...

No, to jo, to jsme dostávali, když byla zima a my jsme byli ve škole celej den....

Kolik jste měli vyučovacích hodin?

Byli jsme ve škole celej den. V poledne jsme měli přestávku a to jsme měli ve třídě koutek, kde byli stovebnice a tak a tam jsme si mohli hrát. Ale jinak jsme byli ve škole celej den. Prázdnó bylo jenom v neděli a pak ještě ve čtvrtek nebo tak...to už si přesně nepamatuju.

Jezdili jste se školou na výlety?

Jednou jsme byli na výletě, to jsme šli pěšky na Kohout. Ale jinak ne, to se nikam nejezdilo a pak když už nám školu zavřeli a chodili jsme do Svinů, tak to už vůbec ne, to byla válka.

A jak jste chodili do školy oblečení?

No, měli jsme jedno lepší oblečení, to jsme nosili do školy, ale neměli jsme plnou skříň jako dneska. Ale tatínek byl krejčí, tak mi ledaco přešil, tak jsme nechodili nikdy otrhaní nebo tak. A nosili jsme dřeváky, ale nejraději jsme běhali bosi. Jen po strništi to bolelo, to se nesměli zvedat nohy a museli se jen šoupat.

Z čeho jste se učili?

Ve škole jsme dostali všechny učebnice i sešity i pera, a tak jsme se učili. A ani jsme nic nenosili domů. Já jsem měla poprvé aktovku, až když jsem musela jít po tom, co přišli Němci do školy do Svinů, když školu v Trutmani zavřeli. To jsem přišla v září první den do školy, šla jsem do třetí třídy a zrovna měli otvírat novou třídu, že už nebudeme všichni v jedný, ale že nás rozdělí. Tak jsem přišla a sedím ve třídě úplně sama. No bylo mi to moc divný. Bratři už chodili do měšťanky a tak jsem tam byla sama. Pak přišel pan učitel a poslal mě domů. A jak jsem šla domů, tak jsem potkala asi pět německejch

kluků, tak patnáct jim bylo. A oni nikdy nahoru do vsi nepřišli, vždycky byli jenom dole, kde měli školu. A teď byli nahoře a v rukou měli klacky a šli k naší škole. Ale mně si vůbec nevšimli. Jen pořád německy pokřikovali....a kam šli, to jsem neviděla.

Do kolika let jste chodila do školy?

Já jsem chodila dva roky do Trutmaně a pak asi do čtyřicátého třetího roku do Svinů, a pak už ne. Pak už jsem pomáhala doma až do konce války. Moji bratři, ti chodili, ti se šli vyučit, Venda do papírnictví a Jirka zedníkem. A Venda se učil v tom papírnictví a taky si přivydělával, že roznášel noviny. A od něj jsem dostala první dárek k Vánocům v životě. Koupil mi památník. Jinak jsem do té doby nikdy nic nedostala. Já jsem pak pomáhala doma, protože taky umřela maminka, tak tatínek dělal všechno sám, on nám vařil, šil, uklízel. Tak jsem pak aspoň doma pomáhala.

A když byl konec války a osvobození, to jste byla doma?

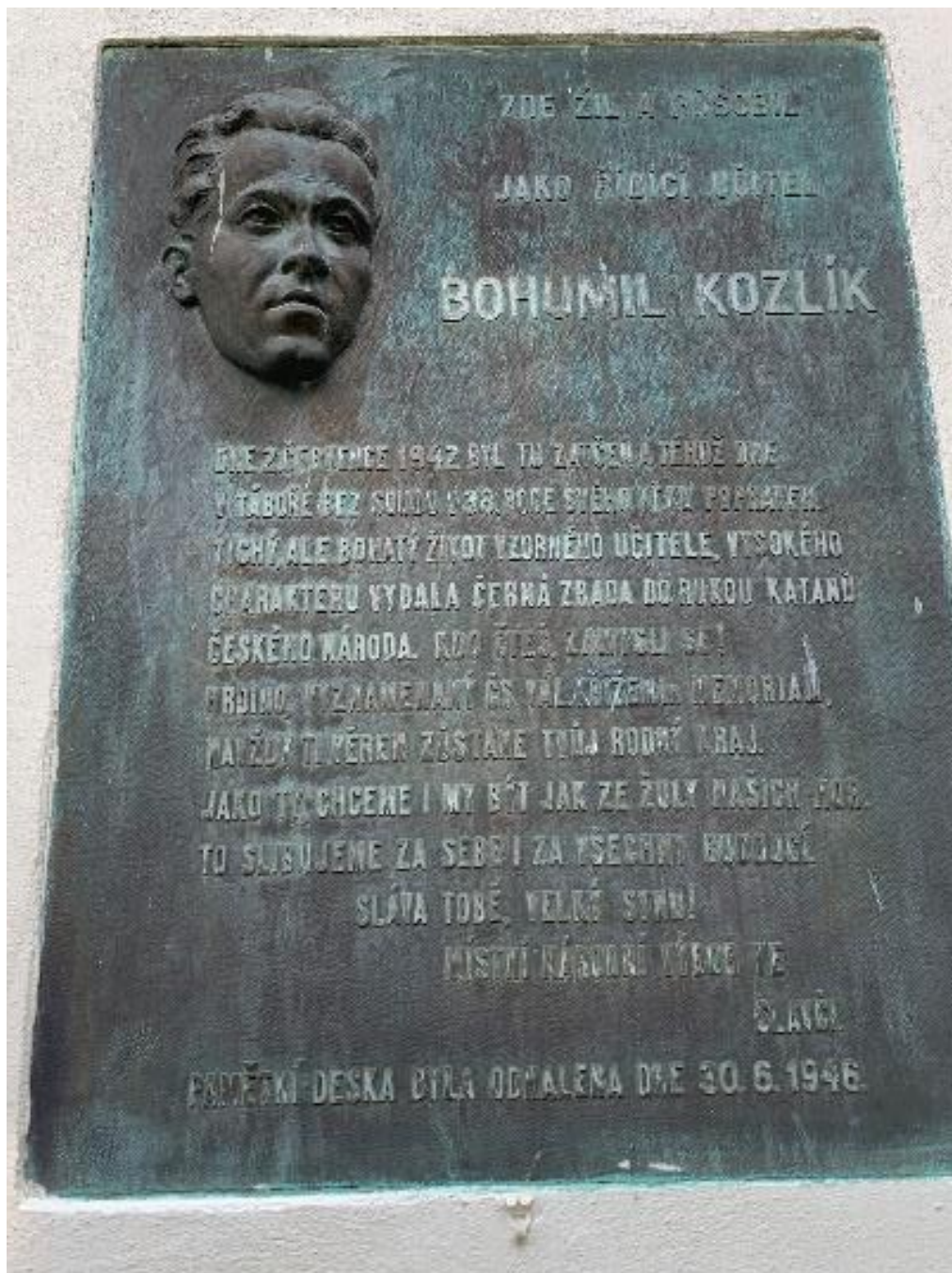
Jojo, to jsem byla doma. Za naší chalupou v lese se utábořili Rusové a chodili k nám, aby jim tatínek šil, když byl krejčí. Ale neplatili mu peníze. Dávali mu třeba látky, povlečení, cukr, i chleba nebo boty.

Chodila jste do školy ráda?

No, to jo, to chodila. Měla jsem tam kamarádky. A naučila jsem se tam všechno, co jsem potřeboval. Hlavně čtení, protože moc ráda čtu knížky (smích).

Příloha 6: Výukové materiály k vlastivědnému projektu „Nezapomínejme vzpomínat“

Fotografie pamětní desky Bohumila Kozlíka

Abyste zjistili, ve které školní kronice najdete potřebné informace, postupujete podle tohoto návodu:

1. Vyřešte následující slovní úlohu:

Janě je 22 let. Její maminka je dvakrát starší, než Jana. Janin tatínek je o osm let starší než Janina maminka. Pokud vynásobíte tatínkův věk patnácti a přičtete dvě, vyjde vám trojciferné číslo, které dosadíte za písmeno A, věk Janiny maminky dosadíte za písmeno B a věk Janina tatínka za písmeno C.

48.A9B, 14.61C70

2. Souřadnice použijte v aplikaci [Mapy.cz](https://www.mapy.cz) nebo [Maps.google.cz](https://www.google.com/maps)

3. Už víte, ve které obci se pamětní deska nachází a které školní kroniky máte hledat?

Výborně!!!!

Tak do toho!!!

Příloha 7: Fotodokumentace projektu ke 100. výročí vzniku Československé republiky (2018)

Obrázek 30: Dort upečený žáky při výuce pracovních činností

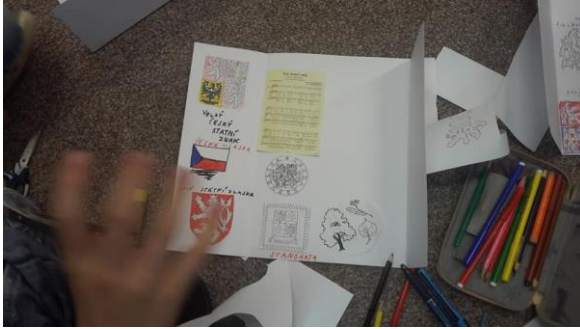
Zdroj: archiv autorky

Obrázek 31: Skupinová práce žáků různých ročníků

Zdroj: archiv autorky

Obrázek 32: Ukázka realizace novin ke vzniku republiky

Zdroj: archiv autorky

Obrázek 33: Ukázka spolupráce kuchařek školní jídelny při realizaci projektu

Zdroj: archiv autorky

Seznam použitých zdrojů

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-79-6.

HAVLŮJOVÁ, Hana a Jaroslav NAJBERT. *Paměť a projektové vyučování v dějepise*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014. ISBN 978-80-87912-12-6.

KOLEK, Roman. *Kroniky a kronikářství v okrese Praha - Východ: Středočeský sborník historický 25*. 1999 (vyd. 2001). ISBN nevedeno.

LABISCHOVÁ, Denisa a Blažena GRACOVÁ. *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*. V Ostravě: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2008. Scripta Facultatis philosophicae Universitatis Ostraviensis. ISBN 978-80-7368-584-3.

PUBAL, Václav. *Kroniky a kronikáři*. 2., rozš. vyd. Praha: Národní muzeum, 1976. Muzejní práce. ISBN nevedeno.

PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-49-4.

RÝDL, Karel. *K vývoji správy a řízení školství v českých zemích I.: (1774-1989)*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2010. ISBN 978-80-7395-322-5.

SOMR, Miroslav. *Dějiny školství a pedagogiky: celostátní vysokoškolská učebnice pro studenty skupiny studijních oborů 76 Učitelství na fakultách připravující učitele v ČSR*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství).

TILMANS, Karin, Frank van VREE a J. M. WINTER. *Performing the past: memory, history, and identity in modern Europe*. Amsterdam: Amsterdam University Press, c2010. ISBN 9089642056.

TRNKOVÁ, Kateřina, Dana KNOTOVÁ a Lucie CHALOUPKOVÁ. *Málotřídní školy v České republice: [malotřídky]*. Brno: Paido, c2010, 197 s. ISBN 978-807-3152-048.

VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze, 2011. ISBN 978-80-87398-22-7.

VANĚK, Miroslav. *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004. Hlasy minulosti. ISBN 80-7285-045-8.

VÁŇOVÁ, Růžena, Karel RÝDL a Josef VALENTA. *Výchova a vzdělání v českých dějinách*. Praha: Univerzita Karlova. 1992. ISBN nevedeno.

BINKOVÁ, Adriena, Daniela BURIÁNKOVÁ, Jan KAMRLA, Gabriela KOMŮRKOVÁ, Lenka SAKAŘOVÁ, Jana SOCHOROVÁ a Irena ŠLAHŮNKOVÁ. *Hravá vlastivěda 5*. Pracovní sešit. 3. vydání. Praha: Taktik International, 2016. ISBN 978-80-7563-033-9.

ČAPKA, František. *Vlastivěda 5*. Učebnice a pracovní sešit. Šesté vydání. Ilustrovala Alena BAISOVÁ. Brno: Nová škola, 2016. Duhová řada. ISBN 978-80-7289-799-5.

ČAPKA, František. *Vlastivěda: 5. ročník: obrazy z novějších českých dějin*. Učebnice. Ilustroval Jan MAGET. Všeň: Alter, 1996. ISBN 80-85775-53-0.

KLECH, Pavel, Jan KAMRLA, Lenka SAKAŘOVÁ, Adriena BINKOVÁ, Daniela BURIÁNKOVÁ, Gabriela KOMŮRKOVÁ, Jana SOCHOROVÁ a Irena ŠLAHŮNKOVÁ. *Hravá vlastivěda 5*. Učebnice. Praha: Taktik International, [2014]-2016. ISBN 978-80-7563-010-0.

KONEČNÁ, Magdalena. *Vlastivěda 5: porozumění v souvislostech*. První vydání. Ilustrovali Markéta MATYSOVÁ, Martin BAŠAR. Brno: Nová škola, 2019 (reklamní vydání). ISBN nevedeno.

MIKULENKOVÁ, Linda. *Lidé a čas: pro 4. a 5. ročník základní školy*. Učebnice a pracovní sešit. Olomouc: Prodos, 2008. Člověk a jeho svět (Prodos). ISBN 978-80-7230-225-3.

GRÉGR, Rudolf. *Slepičí hory: pohoří, které pohladí po duši. Hospodářské noviny*. Praha: Economia, 2008. ISSN 1213-7693.

Zákony školské. Oddíl 4., část 2, Vynesení, nařízení, usnesení a rozhodnutí c. k. zemské školní rady, c. k. místodržitele a c. k. finanč. ředit. zemského. Praha, Ústřední spolek jednot učitelských v království českém, nákl. vl. Rašín 1904.

Výbor zákonů školských: výnos ministerstva školství a národní osvěty ze dne 30. července 1937, č. 105.513-I. Díl III., Školní a vyučovací řád pro školy obecné a měšťanské a pro školy (třídy) pomocné in: Státní okresní archiv Český Krumlov (SOkA CK, Besednice), školní kronika Besednice 1939 – 1957, Kronika hlavní, měšťanské, střední a osmileté střední školy [online]. [cit. 2020-01-10]. Dostupné z: <https://digi.ceskearchivy.cz/90198/3/885/924/40/0>

HERINK, Josef, Simona ŠEDÁ, Daniela RŮŽIČKOVÁ a Jan TUPÝ. Orální historie. *Metodický portál RVP* [online]. 2014, [cit. 2020-01-04]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/s/Z/18499/ORALNI-HISTORIE.html/>

Citace archiválií. In: *Msarykova univerzita: Filozofická fakulta* [online]. [cit. 2020-02-12]. Dostupné z: http://www.phil.muni.cz/ojsdata/theatralia_yorick_citace_archivalii.pdf

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: RVP ZV. In: . Praha: MŠMT ČR, 2017. Dostupné také z: <https://www.msmt.cz/file/43792/>

Novohradské hory: Historie [online]. 2005 [cit. 2019-12-27]. Dostupné z: <http://www.novohradky.info/historie.html>

Státní okresní archiv v Českých Budějovicích (SOkA CB, Byňov), Pamětní kniha obecné školy v Byňově 1945 - 1974, sign. B524 [online]. [cit. 2020-03-11]. Dostupné z: https://digi.ceskearchivy.cz/kroniky-soka_ceske_budejovice-kroniky_skolni-b-bynov

Státní okresní archiv v českém Krumlově (SOkA CK, Klení), Kronika obecné a národní školy 1945 - 1960, [online]. [cit. 2020-03-11]. Dostupné z: https://digi.ceskearchivy.cz/kroniky-soka_cesky_krumlov-kroniky_skolni-k-kleni

Státní okresní archiv v Českých Budějovicích (SOkA CB, Kondrač), Chronik der Volksschule in Neudorf 1890 - 1945, sign. B1163 [online]. [cit. 2020-01-15]. Dostupné

z: https://digi.ceskearchivy.cz/kroniky-soka_ceske_budejovice-kroniky_skolni-k-kondrac

Státní okresní archiv v Českých Budějovicích (SOkA CB, Nesmeň), Kronika školy Nesmeň 1812 – 1962, 1. – 3. svazek, sign. B1536 [online]. [cit. 2020-03-12]. Dostupné z: https://digi.ceskearchivy.cz/kroniky-soka_ceske_budejovice-kroniky_skolni-n-nesmen

Státní okresní archiv v Českých Budějovicích (SOkA CB, Nesmeň), Kronika školy Olešnice 1873 – 1983, 1. a 2. svazek [online]. [cit. 2020-03-12]. Dostupné z: https://digi.ceskearchivy.cz/kroniky-soka_ceske_budejovice-kroniky_skolni-o-olesnice

Státní okresní archiv v Českých Budějovicích (SOkA CB, Petříkov), Kronika školy Petříkov 1928 – 1968, sign. B2113 [online]. [cit. 2020-03-12]. Dostupné z: https://digi.ceskearchivy.cz/kroniky-soka_ceske_budejovice-kroniky_skolni-p-petrikov

Státní okresní archiv v Českých Budějovicích (SOkA CB, Petříkov), Kronika školy Todně 1881 – 1978, 1. – 3. svazek, sign. B1516 [online]. [cit. 2020-03-12]. Dostupné z: https://digi.ceskearchivy.cz/kroniky-soka_ceske_budejovice-kroniky_skolni-t-todne

Státní okresní archiv v Českých Budějovicích (SOkA CB, Slavče), Kronika školy Slavče 1880 – 1949, 1. – 3. svazek, sign. B1920 [online]. [cit. 2020-03-12]. Dostupné z:

<https://digi.ceskearchivy.cz/582/1>

Státní okresní archiv v Českých Budějovicích (SOkA CB, Střížov), Kronika školy Střížov 1880 – 1921, svazek 1, sign. B2016/2 [online]. [cit. 2020-03-15]. Dostupné z: <https://digi.ceskearchivy.cz/598/1>

Státní okresní archiv v Českých Budějovicích (SOkA CB, Střížov), Kronika školy Střížov 1921– 1940, svazek 2, sign. B2016/3 [online]. [cit. 2020-03-15]. Dostupné z: <https://digi.ceskearchivy.cz/599/1>

Státní okresní archiv v Českých Budějovicích (SOkA CB, Střížov), Kronika školy Střížov 1940–1980, svazek, 3, sign. B2016/4 [online]. [cit. 2020-03-15]. Dostupné z: <https://digi.ceskearchivy.cz/600/1>

Státní okresní archiv v Českých Budějovicích (SOkA CB, Jílovice), Kronika školy Jílovice 1786–1987, 1. – 4. svazek, sign. B1042 [online]. [cit. 2020-04-14]. Dostupné z: <https://digi.ceskearchivy.cz/297/1>

Státní okresní archiv v Českých Budějovicích (SOkA CB, Buková), Pamětní kniha obce a školy Bukové, 1900–1951, 1. a 2. svazek [online]. [cit. 2020-04-14]. Dostupné z:

<https://digi.ceskearchivy.cz/317/1>

Státní okresní archiv v Českém Krumlově (SOkA Ck, Soběnov), Kronika obecné školy Soběnov, 1870–1960, 1. – 5. svazek, [online]. [cit. 2020-03-13]. Dostupné z: <https://digi.ceskearchivy.cz/1230/1>

Seznam obrázků

Obrázek 1: Obecná škola v Byňově.....	28
Obrázek 2: Současná podoba bývalé školy (2020)	28
Obrázek 3: Současná podoba bývalé školy v Čížkrajicích (2020).....	29
Obrázek 4: Současná podoba bývalé školy v Klení (2020).....	30
Obrázek 5: Budova bývalé školy v Kondrači (2020).....	31
Obrázek 6: Budova bývalé školy v Nesmeni (2020).....	32
Obrázek 7: Budova školy v Olešnici (2020).....	33
Obrázek 8: Současná podoba budovy školy v Petříkově	34
Obrázek 9: Při rekonstrukci nalezený letopočet.....	35
Obrázek 10: Budova bývalé školy v Todni	36
Obrázek 11: Budova bývalé německé školy Obrázek 12: Budova bývalé české školy v Trutmani (Mezilesí)	37
Obrázek 13: Budova školy ve Střížově	38
Obrázek 14: Budova školy v Jílovicích Obrázek 15: Budova školy v Jílovicích... 40	
Obrázek 16: Budova školy ve Slavči Obrázek 17: Budova bývalé školy (2020)	42
Obrázek 18: Budova bývalé školy v Bukové (2020)	44
Obrázek 19: Budovy škol a fary (1933)	46
Obrázek 20: Budovy bývalých škol v Soběnově (2020)	47
Obrázek 21: Pamětní deska JUDr. Janu Petříkovi na budově bývalé školy v Todni.....	56
Obrázek 22: Pamětní deska JUDr. Matouši Talířovi.....	57
Obrázek 23: Žáci slavečské obecné školy při stravovací akci.....	62
Obrázek 24. Pamětní deska na budově bývalé školy ve Slavči	74
Obrázek 25: Kostel Nejsvětější Trojice (2019)	82
Obrázek 26: Buškův hamr (2019).....	83
Obrázek 27: Budova bývalé jubilejní školy ve Velkých Skalinách	94
Obrázek 28: Budova bývalé školy ve Veverří	94
Obrázek 29: Budova bývalé školy ve Vyšném.....	94
Obrázek 30: Dort upečený žáky při výuce pracovních činností	112
Obrázek 31: Skupinová práce žáků různých ročníků	112
Obrázek 32: Ukázka realizace novin ke vzniku republiky	113

Obrázek 33: Ukázka spolupráce kuchařek školní jídelny při realizaci projektu..... 113

Seznam grafů

Graf 1: Počty žáků v Obecné škole v Jílovicích v 1. polovině 20. století 48

Graf 2: Počty žáků v Obecné škole ve Střížově v 1. polovině 20. století 49

Graf 3: Počty žáků v Obecné škole ve Slavči v 1. polovině 20. století 49

Graf 4: Počty žáků v Obecné škole v Bukové v 1. polovině 20. století 49

Graf 5: Počty žáků v Obecné škole v Soběnově v 1. polovině 20. století 50

Graf 6: Porovnání počtu žáků ve vybraných školách v 1. polovině 20. století 50

Seznam tabulek

Tabulka 1: Zkoumaná historická období v učebnicích vlastivědy podle nakladatelství. 51